tgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist

JEAN SÉVILLIA

corectitudinea morală
căutăm cu disperare valori

HUMANITAS

zeitgeist

JEAN SÉVILLIA s-a născut în 1952 la Paris. A urmat Literele la Sorbona și a devenit, imediat după absolvire, jurnalist. Din 1981 lucrează la *Figaro Magazine*, devenind redactor-șef adjunct al acestui săptămânal și răspunzând de rubrica „Idei și istorie“.

CĂRȚI: *Le Terrorisme intellectuel* (2000, trad. rom. Humanitas, 2007); *Historiquement correct* (2003, trad. rom. Humanitas, 2005); *Quand les catholiques étaient hors la loi* (2005).

Despre *Corectitudinea istorică*, Dan C. Mihăilescu scria: „...o carte ca un fier înroșit pentru umerii împovărați de utopii sângeroase ai stângii franceze“, iar despre *Terorismul intelectual*: „Jean Sévillia spune cât se poate de răspicat povestea celor înhămați la carul ideologiei marxizant-maoisto-castriste, invariabil antiamericane“.

JEAN SÉVILLIA

corectitudinea morală
căutăm cu disperare valori

Traducere din limba franceză de
ALINA-DANIELA MARINESCU
și PAUL MARINESCU

Colecția „Zeitgeist“ este coordonată de
VLADIMIR TISMĂNEANU

Redactor: Vlad Russo
Coperta colecției: Ionuț Broștianu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Alina Ioan
DTP: Dumitru Olteanu, Cornel Drăghia

Tipărit la S.P. „Bucureștii Noi“

Jean Sévillia
Moralement correct
Recherche valeurs désespérément

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SEVILLIA, JEAN
Corectitudinea morală: căutăm cu disperare valori / Jean Sevillia;
trad.: Alina-Daniela Marinescu, Paul Marinescu. – București: Humanitas, 2009
ISBN 978-973-50-2494-9
I. Marinescu, Alina Daniela (trad.)
II. Marinescu, Paul (trad.)
17

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Mamei mele.
Pentru Alexia, Arnaud și Alix.
Și, ca întotdeauna,
Dianei.

„O îndatorire, chiar nerecunoscută de nimeni,
nu pierde nimic din integritatea esenței sale.“

Simone Weil, *L'Enracinement*

O revoluție în surdină

Criză a suburbiilor. Criză a școlii. Criză a locurilor de muncă. Criză a familiei. Criză a democrației. Criză a valorilor. Criză: de la sfârșitul anilor 1970, acest cuvânt este folosit în orice context. Trebuie oare să ne trezească suspiciunea? Nostalgia vremurilor trecute, se știe, este o iluzie care nu vine de azi. Chiar Flaubert își ironiza contemporanii care își blestemau epoca: „Tunăm și fulgerăm împotriva ei, o numim epocă de tranziție, de decadență." Și totuși...

Și totuși, societatea noastră prezintă toate simptomele unei boli care, deși difuză, se manifestă cu putere în suburbii, la școală sau în familie. Acest rău nu e specific doar spațiului francez: el poate fi observat, în diferite stadii, în toate țările Europei occidentale. Dar pentru că această carte se adresează cu deosebire francezilor, scopul ei va fi acela de a încerca să înțeleagă criza (sau crizele) pe care le traversăm, având în vedere schimbările petrecute în țară de treizeci sau patruzeci de ani.

Aceste schimbări sunt sociologice. Dar sunt și de ordin mental. Nu demult, toți copiii erau educați conform unor valori mai mult sau mai puțin asemănătoare, oricare ar fi fost mediul lor social sau ideile părinților lor. Exista desigur o Franță de stânga și una de dreapta, o Franță laică și una creștină, dar morala pe care o răspândea școala publică se asemăna cu cea predicată de Biserică. Cândva între anii 1960

și 1970, această morală comună s-a prăbușit, lăsând locul altor valori.

Rezultatul: comunitatea noastră nu *gândește* și nu *simte* ca acum trei sau patru decenii. Nimic nou, s-ar putea replica, nici oamenii din 1950 nu gândeau la fel ca cei din 1920. Fără îndoială. În numeroase domenii, asistăm mai degrabă la rupturi decât la evoluții. În multe privințe, se pare că noi trăim în alt univers. Noi? Noi, pentru că suntem luați de curent și pentru că nimeni nu se poate sustrage timpului său.

Societatea s-a schimbat

„În ultimii treizeci de ani, Franța a trăit o revoluție la fel de importantă ca cea din 1789.“[1] Sociologul Henri Mendras ajungea la această concluzie acum douăzeci de ani. La „a doua Revoluție Franceză“ identificată de el, nu s-ar mai adăuga acum o a treia?

Să ne întoarcem în trecut. După Eliberare, Franța era o națiune rurală în care agricultorii formau o treime din populație, muncitorii fiind preponderenți în bazinele industriale. După ce a ieșit devastată din război, țara se va reface datorită formidabilului avânt al celor „treizeci de ani de glorie“: *baby-boom*, reconstrucție materială, modernizarea economiei. În 1957, odată cu semnarea Tratatului de la Roma, Franța se lansează în construcția europeană. Apare un cuvânt magic: expansiunea. Minele de cărbuni se închid, dar noi ramuri industriale se dezvoltă. Agricultura își începe revoluția productivistă care condamnă micile proprietăți. Centrale nucleare,

1. Henri Mendras, *La Seconde Révolution française, 1965-1984*, Gallimard, 1988.

program spațial, autostrăzi sau căi ferate – este epoca marilor realizări. Primul supermarket își deschide porțile în 1963, automobilele și mașinile de spălat se înmulțesc, francezii pleacă în vacanță: s-a născut societatea de consum.

1965 este un an-cheie. Televiziunea intră în case. Natalitatea începe să scadă în momentul în care contracepția e legalizată și divorțurile se înmulțesc. În timp ce femeile intră pe piața muncii, orașele se înconjoară de cartiere unde se instalează țăranii care și-au părăsit pământurile. Tinerii iau bacalaureatul și se înscriu la universitate. După închiderea conciliului Vatican II, obiceiurile religioase fiind zdruncinate, și practica religioasă scade.

În treizeci de ani, puterea de cumpărare a crescut de patru ori și țara se bucură de pace. *Baby-boom*-erii, comentează Jean-Claude Guillebaud, „resping din instinct valorile generației precedente, marcată de război și sărăcie“[1]. Observație confirmată de Henri Mendras: „Expresia valorilor hedoniste, până de curând reprimată, e acum permisă.“ Din această perspectivă, mai ’68 apare ca un efect, nu ca o cauză. În aparență, dubla mișcare studențească și socială de revoltă se încheie printr-o restabilire a ordinii. În realitate, primăvara nebună, care a instaurat ceea ce Guillebaud numește „imperialismul individului-rege“, a creat o falie adâncă: în întreaga societate, va exista un „înainte“ și un „după“ ’68.

De Gaulle părăsește puterea în 1969. După el, președinția Republicii nu va mai pretinde că poartă aura unei legitimități istorice. Pompidou, succesorul lui, accelerează modernizarea Franței. După el, Giscard d’Estaing practică un „liberalism avansat“ care îndeplinește revendicările socio-culturale ale mișcării de la 1968: majoratul la 18 ani, facilitarea divorțului,

---

1. Jean-Claude Guillebaud, *La Tyrannie du plaisir*, Seuil, 1988.

scoaterea avortului de sub incidența legii penale. Cum crizele petroliere încetinesc progresul, industria grea e amenințată: șomajul devine o problemă politică.

Dreapta împotriva stângii: la începutul anilor 1980, bipolaritatea rămâne puternică. Numit președinte, Mitterrand îndeplinește mai întâi promisiunile sociale pentru care a fost ales. Doi ani mai târziu, indicatorii economici sunt pe „roșu" și statul e constrâns să revină la o politică economică clasică. La scurtă vreme, stânga reabilitează întreprinderile și profitul, denaționalizează, îi inițiază pe francezi în speculațiile la bursă. Șeful statului introduce în cadrul legilor măsuri care reprezintă tot atâtea răsturnări simbolice (impozitul pe avere, renunțarea la naționalism, abolirea pedepsei cu moartea, nepedepsirea homosexualității), iar dreapta nu va mai reveni asupra lor.

Pentru că marxismul pur nu mai are adepți, socialismul își moderează caracterul ideologic. De partea cealaltă, dreapta, când ajunge la putere, ezită sau nu e lăsată să-și pună în aplicare programul: între 1986 și 2002, cu Chirac ajuns între timp la Elysée, cele două tabere, pe parcursul a șaisprezece ani, guvernează împreună în cadrul unei coabitări. Distanța dintre dreapta și stânga reducându-se, marile mituri care i-au făcut să vibreze pe francezi par să se stingă: pentru a trezi pasiunile politice, nu mai rămâne decât opoziția față de Frontul Național.

În acest timp, societatea și-a continuat schimbarea. Mai mult de opt francezi din zece trăiesc de acum înainte la oraș. În timp ce agricultorii nu reprezintă mai mult de un procent din populația activă, declinul industriei tradiționale a devenit o certitudine: țara numără mai puțini muncitori decât la sfârșitul secolului al XIX-lea. Cât despre meșteșugari și micii comercianți, ei reprezintă sectoare periferice. Ceea ce a apărut

după această schimbare este o uriașă clasă de mijloc de funcționari și de cadre. Or, această clasă de mijloc a fost la rândul său atinsă de criză, suportând consecințele mondializării care perturbă economia. Viața scumpă, teama de șomaj, amenințarea retrogradării, îngrijorarea pentru viitorul tinerilor: ascensiunea socială și expansiunea fără limite din anii '60 constituie un model depășit.

1989 este în același timp anul căderii zidului Berlinului și anul problemei vălului islamic de la Creil. O coincidență simbolică: comunismul dispare din peisajul european, dar este înlocuit de necunoscuta reprezentată de statutul Islamului în societățile occidentale. O provocare majoră, mai ales în Franța, unde, după decenii de emigrare, aspectul țării s-a schimbat.

Cel care răsfoiește ziare din podul casei din anii 1950 sau 1960 nu mai regăsește aproape nimic din realitățile și ideile actuale: ca și cum și-ar fi petrecut copilăria și tinerețea pe o altă planetă. Țăranii pe tractoarele lor strălucitor de noi și Salonul Artelor Casnice, cumpărăturile la băcănie și autobuzele cu platformă, distribuirea de lapte în școli și ceremonia premiilor de sfârșit de an, vânzătorii ziarului *L'Humanité* și preoții în sutană, muncitorii cu caschete și studenții cu cravată, portăreii cu lanț și profesorii în togă, duminicile la Orly și vacanțele la Hotelul Marinei: un alt univers. Din toate punctele de vedere, într-un sfert de secol a apărut o altă societate.

Morala s-a schimbat

Și spiritele s-au schimbat. S-a spus că stânga, abandonând speranța revoluționară, a aderat la economia de piață. În același timp, dreapta, ca să nu pară demodată, a acceptat

răsturnarea valorilor promovată în ’68. Din această convergență s-a născut, în cursul anilor 1990, ceea ce s-a numit liberalismul libertar. În cercurile intelectuale, politice și culturale, această tendință este cea care dă tonul. Această direcție de gândire, în zece sau cincisprezece ani, a impus un criteriu comun pentru stânga și pentru dreapta: drepturile omului. Nu drepturile cetățeanului real, compensate prin îndatoriri, ci drepturi abstracte, ridicate la rang de absolut, în fața cărora nu mai există nimic.

„Etica drepturilor individului, care este o etică laică sau universalistă, constituie modelul moral și fundamentul absolut al timpurilor moderne democratice“[1], observă Gilles Lipovetsky. Ideologia a întâlnit aici evoluția societății. Din cauza urbanizării și a mobilității sociale, oamenii au fost smulși din mediul lor originar și aruncați în anonimatul marilor orașe: prin urmare, fiecare putea să trăiască conform alegerii sale. Regresul dublei culturi laice și catolice din Franța de după război a reușit să emancipeze individul, care s-a simțit eliberat de apartenențele sale naționale, sociale sau religioase.

De acum înainte, omul este autonom, liber să-și stabilească propriile coduri sociale, să respingă orice tradiție sau autoritate, să scape de orice constrângere impusă în numele colectivității. Ridicate la rangul de principii ideologice, drepturile omului nu sunt menite să permită individului să trăiască în societate, ci să pună societatea în serviciul individului. Individul reprezintă un orizont insurmontabil.

Consecința acestei transformări este generalizarea relativismului. De vreme ce orice alegere e personală, orice adevăr e relativ. Acest subiectivism nu e considerat doar un semn al deschiderii, ci e ridicat la rangul de necesitate morală.

---

1. Gilles Lipovetsky, *Le Crépuscule du devoir*, Gallimard, 1992.

Credința că există un adevăr obiectiv este condamnată, în zilele noastre, ca o reacție pe cât de retrogradă, pe atât de primejdioasă. Binele și răul nu mai există în sine: toate valorile, schimbătoare, sunt supuse liberului-arbitru al individului.

De unde și primatul acordat toleranței, altă referință obligatorie: nu există om politic, jurnalist, filozof, profesor sau prelat care să n-o invoce în discursul lui. Opinia publică merge în aceeași direcție: toleranța, după cum o dovedesc sondajele, face parte din principalele valori pe care părinții vor să le insufle copiilor. Întrucât normele prescrise cândva de societate, suspectate de conformism, sunt acuzate că ar oprima libertatea individuală, fiecăruia i se lasă posibilitatea „să fie el însuși". Ca în reclamă: *Be yourself*. Acest imperativ nu are nimic de a face cu evanghelicul „să devii ceea ce ești". El nu cheamă la fructificarea talentelor, ci acordă fiecăruia dreptul de a rămâne așa cum este el în mod natural. Educat sau nu.

Nimic nu este mai îndreptățit, așadar, decât încălcarea tabuurilor sau a ce mai rămâne din ele. Acest drept la revoltă și la hulă este prezentat, la rândul său, ca o exigență morală. A răsturna, a schimba, a mișca, a inova, acestea sunt lozincile care trebuie urmate. Nu subversiunea scandalizează, ci stabilitatea. „Dacă mai supraviețuiește, afirmă ironic Alain Finkielkraut, conservatorismul nu o face cu titlul de crez, ci de păcat."[1]

Ultimă consecință a individualizării valorilor, diferența e mai mult decât un drept: ea nici nu trebuie să fie numită ca atare. De vreme ce totul are aceeași valoare, nici un detaliu privind vârsta, sexul, originea, apartenența la o țară, cultură sau religie nu trebuie să împiedice proiectul pe care orice

1. Alain Finkielkraut, *Nous autres modernes*, Ellipses, 2005.

individ și-l face pentru viața lui. Să faci diferențieri în funcție de aceste criterii ar însemna să practici discriminarea. După definiția din dicționar, a discrimina înseamnă a diferenția. Dar tocmai a diferenția a devenit ceva imoral.

Transpunerea oficială a acestei răsturnări semantice și conceptuale o reprezintă crearea, în 2005, a Înaltei Autorități de Luptă Împotriva Discriminărilor și pentru Egalitate (HALDE), însărcinată să urmărească „orice discriminare legată de aspectul fizic, de vârstă, sex, orientare sexuală sau origine". Având ca punct de plecare o bună intenție abstractă (repararea nedreptăților individuale), această instanță va dezvolta, după cum vom vedea, o politică ce va duce la dorința de a șterge orice diferență, ceea ce este practic imposibil și conduce la negarea principiului identității, care se află totuși la baza oricărei realități. Dar, în lumea non-diferenței, a diferenția a devenit ceva abuziv. Pentru că oricine merită totul după propria sa dorință, care este regula absolută.

Repetate pe toate căile și pe toate tonurile, de la școală la televizor, aceste idei constituie fundalul timpurilor noastre. A li se supune ar fi o obligație morală (și în curând juridică). Aceasta înseamnă corectitudinea morală: o morală revizuită de corectitudinea politică. Prin repetare, aceste idei sunt mai mult sau mai puțin însușite de fiecare. Nu întotdeauna însă. Căci ele nu se mulțumesc să plutească în aer. Ele antrenează aplicații practice pe care omul obișnuit nu e gata să le accepte, chiar dacă nu le înțelege originea.

Obiectivul cărții de față este de a reda tabloul acestor idei, expunându-le împreună cu transformările petrecute în Franța, și de a consemna contradicțiile care decurg de aici. Pentru că materialul a fost extras din observația cotidiană a societății, nu e de mirare că se vor găsi aici numeroase informații

furnizate de presă sau de sondajele de opinie: dacă aceste oglinzi pot fi deformante, ele reflectă totuși o imagine a realității.

În această perspectivă, trebuie să facem deosebirea între ceea ce este inevitabil și ceea ce nu e decât rezultatul ideologiei momentului: la acest nivel, nimic nu este ireversibil. Cu toate acestea, trebuie găsită o soluție. A identifica câteva piste în acest sens este și ambiția acestei lucrări.

1. Eu și numai eu

Cel care vorbește este un profesor. Predă istoria și geografia într-un liceu de la periferia Parisului. Visul lui ar fi să-i facă pe toți francezii să asiste la recreația de la ora 10.30, din școala lui. „Ceea ce i-ar surprinde, ne asigură el, este masiva renunțare a adulților la aplicarea regulilor și la civilizarea spațiului public. Când nici un ordin nu mai e respectat de multă vreme, de ce să fiu eu cel care interzice fumatul, care cere ca șepcile să fie date jos de pe cap, cel care pedepsește o îmbulzeală sau o încăierare?" Descurajat de amploarea sarcinii, profesorul face această constatare: „Ca și ceilalți, cu privirile în jos sau cu umerii ridicați, ne ascundem. Depășiți în fața acestei decăderi civice care ne depășește. Civilizația se învață. Este o sarcină la care am renunțat cu toții."[1]

Dar nu neapărat indisciplina îl demoralizează pe acest profesor: dintotdeauna a fost dezordine în școli. La urma urmelor, spiritul de frondă este specific național. Francezilor le place să treacă strada prin locuri nemarcate și râd de germanii prea disciplinați. Totuși, acest temperament a făcut parte mereu dintr-un joc cu regulile sale. Astăzi, nu mai există reguli: nimeni nu poate să le definească și nimeni nu mai îndrăznește să le amintească.

---

1. *Le Monde*, 18 ianuarie 2006.

Ca atâția alții, profesorul nostru este derutat nu pentru că elevii săi se bat, ci pentru că ei nu mai percep autoritatea lui ca fiind mai îndreptățită decât a lor. Ca și cum n-ar mai înțelege nici cel mai mic raport de autoritate. „Cine ești tu ca să-mi vorbești așa?“, gândesc cu voce tare cei care ar trebui să se supună în tăcere. Cum să reprezinți autoritatea într-o societate unde autoritatea pare să dispară? Recent, un ziar se alarma în legătură cu acest lucru: „De data aceasta, chiar se duce de râpă totul. Nu e vorba că o autoritate o înlocuiește pe alta. Principiul însuși de autoritate dispare, și trage după el cadre didactice, judecători, polițiști, preoți și proprietari.“[1]

În familie, autoritatea în bernă

Un spot publicitar. O fetiță o trezește pe mama ei în miezul nopții: vrea să mănânce cârnați. Dintr-odată, toată familia se trezește și-i mulțumește copilului pentru această excelentă idee. Obiectivul este, evident, să-i incite pe tinerii consumatori să-și determine părinții să le satisfacă plăcerile. Cu orice preț. Realizatorii clipului au surprins moda timpului: cum să spui „nu“ unui copil? El e stăpânul.

Adultul cedând în fața unui copil: ordinea naturală a fost inversată. „Mulți părinți, mărturisește un psiholog, nu mai reușesc să facă față tulburărilor de comportament, de eșec școlar. Își închipuie că odrasla lor suferă de tulburări psihice. Dar, în nouă cazuri din zece, ei sunt cei cu care trebuie să lucrăm: sunt pur și simplu pierduți și nu mai știu să-și educe copiii.“[2]

---

1. *Enjeux-Les Echos*, martie 2006, număr special „Autoritatea în criză“.

2. *Ibidem*.

Este interzis să interzici: scăderea autorității în familie este, bineînțeles, o moștenire a evenimentelor din mai ’68. Nu este ea rezultatul a ceea ce s-a numit convențional „noul chip al familiei“? Înainte, șeful era tatăl. Te mai certai cu el, tare câteodată, dar rolul său era clar. În zilele noastre, autoritatea familială s-a diluat. Ea e împărțită în cel mai bun caz cu mama, dar adeseori mama e singură. Cât despre tați, acestora le displace să-și asume rolul: în nici un caz nu vor să pară niște idioți reacționari. Tați-amici și mame-amice. Câte femei, de frica îmbătrânirii, nu se îmbracă la fel ca fiicele lor, până la a avea o garderobă comună, și nu se ocupă de problemele lor sentimentale ca o soră mai mare? „O ador pe mama, mărturisește Juliette, 18 ani, suntem super-prietene. Când mi-am pus un *piercing* în buric, ea a venit cu mine, dar și-a pus și ea unul, iar asta chiar m-a enervat.“[1]

Rousseau trăiește printre noi. Suntem pătrunși de filozofia lui potrivit căreia copilul e bun de la natură: dragostea pe care o avem pentru el ar fi suficientă ca să rezolve problemele. Această impresie naivă se lovește, din păcate, de realitate. Un copil nu face în mod automat, și nici spontan, un lucru care i-ar folosi – de pildă, temele. Or, a învăța înseamnă a face, cu trudă, un efort. Multor părinți le vine greu să accepte că odrasla lor trebuie să trudească. Atunci, în caz de conflict, negociază. Dar este oare posibil să negociem totul?

În marea majoritate a căminelor, ambii părinți lucrează. Când copilul se întoarce de la școală, e singur. În sfârșit, nu tocmai singur: prietenii lui sunt televizorul, calculatorul, consola video, iPodul. Nici un contact uman, doar imagini și sunete, pe care le manevrează cum vrea. Ce autoritate întâlnește el care să-l ajute să se formeze și nu să aleagă doar ce-i place?

1. *Elle*, 4 aprilie 2005.

Fenomenul e evident la copiii proveniți din cupluri separate, pe care părinții îi răsfață din punct de vedere material, ca să compenseze ce nu le pot oferi pe plan afectiv. Or, familiile separate sunt din ce în ce mai numeroase.

Este împărăția copilului-rege, căruia îi datorăm „respect". Altădată, respectul era datorat adulților: și în acest caz relația a fost inversată. Cu atât mai mult în lumea din suburbii, unde cuvântul „respect" exprimă un raport de forță: cel care cere respect anunță nu că vrea să-i respecte pe ceilalți, ci că deține mijloacele prin care se poate face respectat de ceilalți.

La școală, autoritatea în pană

În cazul în care copiii n-au învățat acasă respectul față de autoritate și compromisurile pe care le presupune viața în comun, de ce ar ține seama de ele la școală? Anchetă într-un colegiu parizian, unde profesorii participă la o ședință de explicare a regulamentului interior. „I-am întrebat pe elevi ce înseamnă a avea drepturi și îndatoriri", povestește directoarea-adjunctă. Cuvântul care a reieșit este „respect". Echipa pedagogică le-a pus întrebări adolescenților. De ce au ei impresia că nu sunt respectați? Răspuns: a le cere să tacă sau să-și dea jos șapca este „un atac la persoană". Observația unui profesor: „Într-o societate în care totul e posibil, a interzice ceva este un atac la persoană, și nu o invocare a interesului general."[1]

Profesorii de astăzi sunt copiii din '68. Cum să aplice reguli pe care majoritatea dintre ei nu le-au învățat și pe care

1. *La Croix*, 12 decembrie 2001.

instituția școlii le privește cu neîncredere, ca pe stigmatele unei educații depășite? În Institutele Universitare de Formare a Cadrelor Didactice (IUFM), profesorii sunt rugați explicit să renunțe la disciplină, sub pretextul că sancțiunea ar putea fi „rău înțeleasă". Sunt sfătuiți să „nu-i pedepsească pe elevi", ci „să vorbească cu ei" cu scopul de „a construi o autoritate democratică"[1].

În 2000, Ministerul Educației Naționale a publicat o circulară care prevedea „dispozitive de dialog" în cadrul instituțiilor școlare, introducând pentru elevi dreptul de a li se asigura apărarea. Adeseori, părinții sunt complici: în 2005 s-au numărat 1 300 de decizii ale tribunalelor și Curților de apel în urma recursurilor depuse împotriva profesorilor. Într-un liceu din al 16-lea arondisment din Paris, un elev surprins fumând „iarbă" în toaletă și-a luat un avocat: a fost achitat.

Este de înțeles nemulțumirea profesorilor: ei dau piept cu toate relele societății. Că împărtășesc sau nu presupozițiile pedagogiei în vigoare, ei îi suportă efectele. Pentru că există o ideologie în spatele pedagogiei oficiale. Altădată, școala Republicii – care moștenea, în ceea ce privește metodele sale, tradiția școlilor creștine – urmărea în primul rând să transmită cunoștințe și să-i împingă pe elevi cât mai sus, până la limita maximă a capacităților lor. Începând cu anii 1970, s-a impus o altă concepție: să se acorde prioritate „dezvoltării copilului". Nimic nu egalează plăcerea de a învăța: să evităm constrângerile. Elevii au aptitudini egale: să renunțăm la selecție. Cultura de altădată era elitistă: să deschidem învățământul spre realitățile de astăzi.

1. Reportaj într-un IUFM din Val-de-Marne, *Le Figaro*, 1 februarie 2006.

Acest fond searbăd și optimist a însoțit timp de treizeci de ani deciziile luate de Educația Națională. În 1975, legea Haby creează colegiul unic, de la clasa întâi până la a douăsprezecea: profilarea timpurie este descurajată. În 1989, legea Jospin stabilește ciclurile de învățământ în timpul cărora nu poate fi dictată repetarea clasei. Intrarea în clasa a cincea e automată, chiar dacă elevul nu știe să citească. Aceeași lege Jospin creează și IUFM-urile.

Asupra acestor temple ale noii pedagogii, mărturiile tinerilor profesori abundă. Toți își mărturisesc starea de confuzie față de formarea pe care au primit-o. Dacă disciplina, s-a spus mai sus, e proscrisă, în ceea ce privește cunoștințele, discursul este la unison. Principiul fondator al Institutelor Universitare de Formare Pedagogică (IUFM): elevul trebuie să fie autorul propriilor sale cunoștințe. „Noi nu trebuie să ne pregătim pentru a transmite cunoștințe, ci pentru «a învăța pe cineva să învețe»", își amintește Rachel Boutonnet. Această tânără învățătoare a fost admonestată de mai multe ori în timpul stagiului. În special în privința orelor de istorie: „Copiii, i se spunea, nu au nevoie de știința dumneavoastră ca să și-o construiască pe a lor. La urma urmei, cu cât știți mai puțin, cu atât mai bine."[1]

În toate IUFM-urile, dispozițiile sunt identice. Nu mai există lecții de la catedră, nici învățarea pe de rost, ca să nu-i avantajeze pe cei ajutați de părinți. Sacrificarea ortografiei (botezată „grafie aleatorie") și a gramaticii, pentru ca nimeni să nu mai fie afectat. Clasicii? De evitat. Cultura „burgheză" nu-și mai are locul în școala democratică, mai ales dacă este acuzată că ar contraveni canoanelor epocii. Un formator nu

1. Rachel Boutonnet, *Journal d'une institutrice clandestine*, Ramsay, 2003.

este de acord să se predea *Cidul*, reproșându-i lui Corneille că face „apologia rasismului"[1]. Trebuie să râdem, să plângem?

La liceul Joffre din Montpellier, clasele a unsprezecea analizează *Sufletul solitar*, autobiografia lui Hervé Vilard, cântăreț de succes din anii 1970 (*Capri, c'est fini*). Lucrarea va fi prezentată la oral, la bacalaureat. „Această carte are adevărate calități literare", ne asigură un profesor de franceză. „E mai ușor să te identifici cu Hervé Vilard decât cu Montaigne, pentru că e mai aproape de noi"[2], întărește o elevă.

Ca să muncească, trebuie să-i faci să se distreze: aceasta pare opinia generală. Consiliul național pentru programele de învățământ a organizat în 2003 un colocviu la Sorbona pe tema „Cultură școlară și plictiseală": plictiseala ar fi de acum înainte „sursă de suferință" pentru elevi și, prin urmare, cauză a violenței. Același refren la Pierre Merle, sociolog care condamnă „umilirea" a căror victimă ar fi liceenii, umilire care se datorează profesorilor tentați să recurgă la „autoritarism". „Nu vă mirați, ne mustră el, că elevii ajung să se revolte, să distrugă totul și să taie roțile în parcări."[3]

Nici o constrângere, numai plăcere; nu mai există note, sau doar note aranjate pentru ca nici un elev să nu fie dezavantajat; nu se mai repetă clasa; bacalaureatul e acordat cu generozitate (81,5% de reușită în 2006): aducerea tuturor la nivelul celui mai slab pare să fie primul comandament al Educației Naționale. Rezultatul e cunoscut: nivelul scade. În 1995, 6 000 de liceeni au fost testați după probele certificatului de studii din anii 1920. Comparația cu lucrările din

---

1. François Vermorel, *La Ferme aux professeurs. Journal d'un stagiaire*, Éditions de Paris-Max Chaleil, 2006.
2. *Le Figaro*, 24 mai 2006.
3. Pierre Merle, *L'Elève humilié*, PUF, 2005.

acea perioadă, păstrate în arhivele de la Somme, a condus la următoarea concluzie: majoritatea elevilor n-ar fi trecut examenul.

După fostul ministru Luc Ferry, aproape o treime din elevii care intră în clasa a cincea nu știu să citească și să socotească. La 17 ani, un tânăr din zece are dificultăți reale de lectură. Ortografia? Un test de dictare făcut de gruparea Salvați literele arată că, pe baza criteriilor de corectare din 1970, 56% din liceenii din 2004 ar obține nota zero. În plus, limbajul sms-urilor nu îmbunătățește situația. Dar cum disculpi de acest dezastru metodele pedagogice în vigoare?

Gilles de Robien, ministru al Educației Naționale, a anunțat în 2006 abandonarea metodelor globale și semiglobale de predare a cititului. Proiectul stârnește o mișcare colectivă de opoziție. „Un copil nu poate fi închis într-o colivie, obligându-l să silabisească timp de luni de zile, afirmă un editor școlar. Trebuie să dăm și un sens metodei de învățare." Conform unui sondaj Ifop din septembrie 2006, 64% dintre profesorii din ciclul primar declară că nu-și vor schimba metoda, sub pretextul că învățarea cititului s-ar lovi de „dificultăți socio-culturale la anumiți copii". Mii de părinți vor continua deci să cumpere vechea metodă Boscher, manual de silabisire care nu beneficiază de nici o validare oficială.

În fiecare an, din 800 000 de băieți și fete care participă la Ziua de Pregătire pentru Apărare, 60 000 sunt în situație de dificultate școlară și 20 000 sunt pe cale de marginalizare socială. Mai limpede spus, un adolescent din zece iese din școală fără să fi reținut nimic. Ideologii dau vina mereu pe obstacolul reprezentat de sărăcia mediului social sau pe originea străină. Iată obiecția lingvistului Jean-Claude Milner: „Oare credem cu adevărat că profesorii din zonele marginalizate,

în timpul celor două războaie mondiale, nu au avut de-a face cu copii ai căror părinți nu vorbeau franceza, cu prestigiul delincvenței, cu șomajul? Ei nu ajungeau la concluzia că școala trebuie să dispară și să se renunțe la învățământ."[1]

Adevărul e că școala suferă de boala timpului său. O epocă ce supraestimează drepturile individului în detrimentul îndatoririlor sale. Cultul eului distruge principiul fondator al învățământului, potrivit căruia profesorul transmite cunoștințele sale elevului care este acolo ca să învețe. Relativismul agravează această tendință, lăsând să se creadă că melodiile lui Hervé Vilard au aceeași valoare ca *Eseurile* lui Montaigne. Refuzul disciplinei pune capac distrugerii sistemului, întrucât cel care încalcă regula nu este pedepsit.

În 2005, Laurent Lafforgue este numit de șeful statului în cadrul Înaltului Consiliu al Educației. Această instanță, creată recent de legea Fillon, are drept scop evaluarea fondului comun de cunoștințe asimilate la sfârșitul clasei a douăsprezecea și aprecierea formării profesorilor. Lafforgue, în vârstă de 39 de ani, este un matematician-cercetător, care a primit medalia Fields în 2002: o minte strălucită. La o lună după ce a fost numit, el îi scrie președintelui acestui consiliu o scrisoare care va fi făcută publică: „Am ajuns la concluzia că sistemul nostru de educație publică este pe cale de distrugere totală. Această distrugere este rezultatul tuturor politicilor și tuturor reformelor adoptate de toate guvernele începând cu sfârșitul anilor 1960. Aceste politici au fost inspirate de o ideologie care nu mai acordă valoare cunoștințelor și care implică dorința de a atribui școlii alte roluri decât cel de a instrui." Câteva zile mai târziu, rebelul periculos este rugat să demisioneze pentru „poziții violente" contra Educației

1. Jean-Claude Milner, *De l'école*, Seuil, 1984.

Naționale. Învățământul eșuează, dar semnalarea acestui lucru nu este corectă din punct de vedere moral.

Când politețea dispare

Dispariție a autorității în familie, regres al autorității în școli. Cum această dublă deficiență se resimte în viața cotidiană, din ce în ce mai mulți francezi par că nici n-au avut parte de educație. Să nu idealizăm: și Socrate se plângea că tinerii nu știu cum să se poarte la masă. Regulile de politețe au evoluat mereu, dar nu doar în casele burghezilor erau învățați copiii, odinioară, cum să se poarte, cum să aibă o poziție corectă și de ce să nu vorbească neîntrebați. Mai puțin formale în familiile sărace, convențiile urmăreau același scop: să marcheze raportul ierarhic dintre generații. Respectul era datorat bătrânilor și superiorilor – deci și femeii, căci politețea tradițională occidentală a considerat femeia superioară din punct de vedere moral.[1]

Dacă ne uităm la evoluția actuală, aceste maniere par că vin din vremea lui Mathusalem. Și în acest caz, ideologia a avut rolul său: o anumită critică de stânga s-a dedat la combaterea bunelor maniere, pentru că ele ar fi fost un instrument de dominare a claselor superioare. Dar nici schimbările din societate nu sunt inofensive. Tații-amici și mamele-amice au stabilit o relație de egalitate cu odraslele lor. Liberalizarea moravurilor a eliminat galanteria. Școlarizarea timpurie, munca femeilor, legăturile de familie restrânse, despărțirea cuplurilor și civilizația timpului liber au făcut ca odrasla să fie socializată în afara familiei: la școală, la sala de sport, pe stradă, în fața

1. Frédéric Rouvillois, *Histoire de la politesse*, Flammarion, 2006.

televizorului și calculatorului. Sunt acestea locuri sau instrumente ale educației?

Politețea se vrea un limbaj comun. O societate în care individualismul-rege triumfă dă naștere unui efect invers: afirmarea de sine, nepăsarea față de ceilalți. Eu și numai eu. Răspândirea telefonului mobil ne oferă exemplul cel mai caricatural. Acest obiect desființează toate barierele: oriunde am fi, orice oră ar fi, este permis să vorbești cu oricine, „bucurându-i" de această conversație (și de viața profesională sau privată) pe vecinii de tren sau de birou.

Mii de semne indică dispariția politeții. Dispariția etichetei, generalizarea tutuirii, ținuta relaxată în orice împrejurare (renunțarea la cravată, toată lumea în blugi și bascheți). O singură dorință: lipsa de constrângere. Vânzătorii se adaptează situației. Asociația pentru valorizarea inovației în domeniul mobilierului stimulează fabricanții să propună fotolii, canapele și paturi pentru „generația tolănită". „Această generație, spune unul dintre responsabilii săi, nu se așază, se trântește, apoi se prelinge pe spătarul scaunului. Tolănitul rămâne surd la imperativul parental al lui «stai drept»."[1]

„Bună ziua" și „mulțumesc" devin cuvinte rare (provocând, în magazine, reacția vânzătorilor care își fac lecția spunând un „bună ziua" și un „mulțumesc" pe un ton rece, un mod nepoliticos de a se crede politicos). Să te ridici pentru a ceda locul în metrou sau în autobuz este un reflex care și-a pierdut valoarea. Punctualitatea pare facultativă: aproape jumătate din tineri, potrivit unui sondaj, cred că întârzierea la o întâlnire nu este ceva grav. Prezența regulată la locul de muncă nu mai pare obligatorie. „Unii tineri angajați, constată

1. *Libération*, 12 mai 2006.

un director de resurse umane, au o concepție laxă despre orar. Ei vin la muncă după cum vor, sau întrerup un stagiu sau o formare atunci când vor."

Nu mai există reținere, doar delăsare: nu e nici o întâmplare că expresia este la modă. Insultele sunt proferate fără motiv, atunci când nu se fac gesturi obscene. Agresivitatea se banalizează. Francezii sunt tot timpul nervoși. La volan, în transportul în comun, la ghișeele serviciilor administrative, în magazine, și chiar la medic: un practician din patru se plânge de acest lucru. La spital, infirmierele suportă injurii, dosare aruncate în față, câteodată chiar și lovituri.

Fenomenul nu cruță nici domeniul muncii. Vandalismul? „Avem de-a face în întreprinderi cu ceea ce se întâmplă în suburbii", mărturisește un patron. Graffiti în lifturi sau în toalete, pubele îndesate cu pahare pe jumătate pline, hârtii pe jos: de astea, se va ocupa femeia de serviciu. „Nu le putem totuși oferi acestor tineri educația pe care ar fi trebuit s-o primească la școală", bombăne un manager. Concluzia jurnalistului care a adunat aceste opinii: există „sălbatici în costum și cravată"[1].

Dacă îi chestionăm pe francezi despre valorile a căror decădere o regretă cel mai mult în ultimii douăzeci de ani, politețea apare pe primul loc. Imediat apoi vine onestitatea. Și în acest domeniu, individualizarea raporturilor sociale a condus la regresiunea civismului – cuvânt care nu se mai folosește. În viața cotidiană sunt practicate mii de înșelătorii. Să călătorești fără bilet? Nu-i o tragedie. Să-ți iei un fals concediu medical? Nu-i nimic rău în asta. Să utilizezi un card

1. *Le Point*, 5 ianuarie 2006.

de sănătate la care nu ai dreptul? Nu-i nici o crimă. Astfel, comportamentele delictuale devin un lucru foarte frecvent.

Și în acest caz ideologii invocă dificultățile financiare care îi împing pe cei mai săraci la fraudă. Dar săraci erau o mulțime în Franța anilor 1950: statisticile SNCF nu înregistrau totuși mii de călători frauduloși. Și cum altfel să interpretezi, decât printr-o schimbare a mentalităților și printr-o confuzie a reperelor morale, faptul că oameni cărora nu le lipsește nimic se folosesc de punctele slabe ale sistemului pentru a profita?

Numai pentru Sorbona, frauda ajunge de la 10% la 20% la facultățile de filologie. Explicația: cu o înscriere obținută la prețul de 140 de euro, se beneficiază de asigurare socială, de cea complementară și de reduceri la cinema sau la transport. În fiecare an, „studenții“ se înscriu știind că nu vor urma nici un curs. De exemplu, Emmanuelle, de 23 de ani, agent de comunicare într-o întreprindere privată. Pasionată de călătorii, această tânără s-a înscris la cursurile de limbă finlandeză de la Facultatea de Limbi Străine. Cu carnetul de student, ea a putut să-și ia un bilet de avion foarte ieftin. Anul următor și-a falsificat actele: „Nu era să plătesc încă o dată taxele de înscriere“[1], povestește ea. Inutil de adăugat că n-a învățat nici un cuvânt în finlandeză.

Tot astfel, tinerii avocați se înscriu în număr mare la facultate, însă nu pentru a pregăti o teză din care nu vor scrie un rând, ci pentru a profita de asigurarea de sănătate pentru studenți, mai avantajoasă decât pentru profesiile liberale. O societate unde oamenii legii trișează este o societate unde triumfă morala individualistă a lui „eu și numai eu“.

---

1. *Le Figaro*, 13-14 mai 2006.

A reînvăța să educi

Când nu mai sunt reguli, totul se prăbușește. Pentru că e imposibil să trăiești împreună dacă fiecare își clădește propria morală și își justifică comportamentul după interese personale. Opinia comună simte acest lucru: 84% dintre francezi cer mai multă autoritate la școală, 74%, în familie.[1] Și 68% dintre ei consideră bunele maniere drept ceva deosebit de important de transmis copiilor[2]. Un detaliu care stârnește, poate, zâmbete – manualele de bune maniere au mare succes de librărie: nostalgie după o artă pierdută? În 2000 a fost creat un Institut francez al „artei de a trăi", menit să răspundă cererii tinerilor angajați care, nedeprinzând manierele răspândite nu demult prin educația burgheză, resimt acest lucru ca pe un handicap.

„Copiii noștri nu se nasc diferiți de cei de altădată, sunt pur și simplu mai puțin educați", observă Jean-Marie Petitclerc, politehnist, preot și educator. Adăugând: „Ceea ce se întâmplă astăzi ține deci de responsabilitatea adulților."[3]

Trebuie să începem cu începutul: să reînvățăm să educăm. Ceea ce presupune, în primul rând, să abandonăm iluzia bunătății naturale a ființei umane. Orice nou-născut, amintește psihiatrul Samuel Lepastier, este un potențial gangster: dacă ar fi înarmat, ar fi în stare să tragă pentru biberonul lui. Copilul nu învață de la sine să-și controleze pulsiunile, să-și stăpânească dorințele, să facă diferența între bine și rău, să tragă linia între ceea ce e permis și ceea ce e interzis. A ceda

1. Sondaj *Enjeux-Les Echos*/CSA, martie 2006.

2. *Les valeurs des Français*, sub direcția lui Pierre Bréchon, Armand Colin, 2003.

3. *Le Figaro Magazine*, 3 noiembrie 2001.

celui mai mic capriciu al său înseamnă să-l lași să crească cu ideea că totul i se cuvine. A-i oferi tot ce-i face plăcere înseamnă să-l faci incapabil, ca adult, să renunțe la ceva sau să înfrunte un refuz. Totul trebuie început devreme, precizează Boris Cyrulnik: înainte de apariția limbajului, adică de la vârsta de doi ani. Neavând succes decât dacă e făcut în mod continuu, acest efort trebuie urmat în timpul copilăriei și adolescenței. El presupune o revoluție mentală în cadrul familiei: presupune ca adulții să îndrăznească să-și exercite autoritatea dată de natură.

Reinstaurarea autorității în școală

La ce ar servi totuși ca educația să-și recâștige importanța în cadrul familiei, dacă sălile de clasă rămân sub puterea lui „eu și numai eu"? Criza școlii nu e o problemă de mijloace materiale: Educația Națională dispune de cea mai mare tranșă din bugetul statului. Adevărata problemă este funcția alocată instituției școlare și spiritul care trebuie să domnească acolo.

În 2003, Luc Ferry a lansat o mare dezbatere despre școală. Chiar dacă ea a fost controlată de rețelele de stânga care aveau grijă ca marile principii ale sistemului să nu fie amenințate, tendința generală a evidențiat o prioritate de bun-simț: trebuie reabilitate noțiunile de bază ale școlii: cititul, scrisul și socotitul. Legea prezentată de François Fillon, doi ani mai târziu, a stabilit un „fond comun de cunoștințe". Ministrul a fost huiduit, legea sa n-a fost acceptată decât în parte, dar ideea a prins: primul rol al învățământului este de a transmite cunoștințe. Chiar dacă propunerile lui Gilles de Robien privind predarea lecturii și a gramaticii întâlnesc

o opoziție puternică, dezbaterea se focalizează încă în jurul misiunilor elementare ale școlii. Semn bun.

Și disciplina? Raportul asupra marii dezbateri din 2003, „Ce spun francezii despre școală“, ridică în slăvi „reabilitarea rolului sancțiunii“. De la începutul anului școlar 2006, liceenilor trebuie să li se acorde în fiecare trimestru o „notă privitoare la viața școlară“, punctând sârguința, respectul regulamentului interior și angajamentul elevului în viața școlii. Sindicatele au condamnat degeaba „concepția moralizantă asupra reușitei școlare“, un principiu rămâne totuși în picioare: nu există educație fără pedeapsă.

Nu demult, școlarii purtau o uniformă. În zilele noastre, goana după haine de marcă accentuează diferențele sociale și încurajează extorcarea. „Problema uniformei ar merita să fie pusă“, afirmă în 2003 Xavier Darcos, pe atunci ministru delegat al învățământului. În 2006, Gilles de Robien s-a arătat adeptul experimentării uniformei „în câteva instituții care cer lucrul acesta“. Se poate lua în discuție chiar și caracterul mixt al școlii. Într-o lucrare care a suscitat polemici la începutul anului școlar 2003, sociologul Michel Fize – fost participant la evenimentele din ’68 – și-a pus întrebări despre pertinența acestui caracter mixt, având în vedere ritmul specific dezvoltării băieților și fetelor.[1]

Autoritate, uniformă, caracter mixt: *Libération* se ridică împotriva „tentației reacționare“ care amenință școala. Nu suntem încă acolo. Totuși, se lansează idei care contrazic discursul ținut timp de treizeci de ani. Nou este faptul că ele vin din partea unor profesori care și-au pierdut iluziile.

---

1. Michel Fize, *Les Pièges de la mixité scolaire*, Presses de la Renaissance, 2003.

Marc Le Bris, învățător și director de școală în Ille-et-Vilaine, a aplicat mult timp metodele pedagogice moderne. După ce a văzut dezastrul pe care acestea îl provoacă, a făcut o schimbare radicală: întoarcerea la metodele tradiționale, învățarea noțiunilor fundamentale. Povestindu-și experiența, el a obținut un succes cu volumul *Și copiii voștri nu vor ști să citească... nici să socotească*[1], în care denunță presiunile pe care superiorii Educației Naționale le exercită asupra profesorilor care se îndepărtează de la direcția oficială. A fost apoi rândul lui Jean-Paul Brighelli să publice un bestseller, *Producția de cretini*[2]. Fost militant de extremă stânga, acest profesor agregat în Litere cere restabilirea normelor în școală, ca și revalorizarea școlilor de meserii, pentru a-i orienta spre meserii manuale pe cei care nu reușesc să intre la liceu. Concluzia lui: „Nu se poate consolida o casă șubrezită. Se dărâmă și apoi se reconstruiește."

În 2006, după ce consacră o anchetă acestei contestări interne a Educației Naționale, *Le Nouvel Observateur* se întreabă: „Câți oare se gândesc la aceste idei negre? O mică familie." Dar săptămânalul citit de toți profesorii dă semne de îngrijorare: „Mica familie începe să ia proporții."

În Franța, un copil din doi se transferă la un moment sau la un altul al școlarizării sale la o școală catolică. Datorită motivației religioase a părinților săi? Numai 15% din familii sunt în acest caz. La urma urmelor, din punctul de vedere al programelor, al manualelor, al formării profesorilor, al

1. Marc Le Bris, *Et vos enfants ne sauront pas lire... ni compter. La faillite obstinée de l'Ecole française*, Stock, 2004.

2. Jean-Paul Brighelli, *La Fabrique du crétin*, Jean-Claude Gawsewitch, 2005.

pedagogiei și al discursului dominant („învățarea valorilor cetățenești"), învățământul privat cu contract, laicizat în mare măsură, diferă foarte puțin de învățământul public.* Dar în ceea ce privește disciplina și atmosfera care domnește, performanțele sale fac legea în lumea școlară. Depășite de numărul de cereri, școlile catolice resping înscrierile. Conform unui studiu realizat în 2005 de Credoc**, principalii factori care-i determină pe părinți să-și înscrie copiii în învățământul privat sunt următorii: un bun nivel școlar (91%), calitatea profesorilor (81%) și transmiterea valorilor morale (67%). În mare, aceste cifre exprimă așteptările populației față de școala publică.

Prăbușirea învățământului public este oare inevitabilă? Exemplele dovedesc contrariul.

La Boulogne-Billancourt, o școală primară a demarat un proiect numit „Zece luni de școală și de operă". Douăzeci și șapte de elevi din clasa a treia, în vârstă de 9 ani, au scris un libret pentru mitul lui Apolo și Dafne, pus pe muzică de un profesor de la conservatorul din Atena. Opera a fost interpretată în prezența tinerilor autori. „Noi avem ca scop, spune directoarea, să-i deschidem pe copii spre o cultură la care în mod normal nu au acces deloc. Cu toții s-au implicat în proiect, indiferent de originea lor familială."[1] Precizare: școala face parte din zona de educație prioritară (ZEP). A asigura un învățământ de calitate copiilor dintr-o zonă dificilă este deci posibil.

---

* „Multe instituții catolice nu mai au decât numele catolic", se plânge monseniorul Cattenoz, episcop de Avignon, în septembrie 2006 (*n.t.*).

** Centru de cercetare pentru studiul și observarea condițiilor de viață (*n.t.*).

1. *Le Figaro*, 11 iulie 2005.

Liceul Jean-Baptiste Corot, o școală din Beauvais, este situat și el într-un cartier cu probleme. „I-am învățat pe elevi să spună bună ziua, să-și dea jos gluga de pe cap, povestește directorul de studii. În fiecare săptămână, o comisie examinează cazul elevilor care sunt în pericol să piardă anul școlar." Absenteismul e combătut. „La fiecare oră, supraveghetorii își fac rondul, iar părinții celor absenți sunt înștiințați", explică Florian, elev în anul II la Lăcătușerie. „Sunt chiar examene orale miercuri după-amiază", adaugă Rachel, care pregătește o diplomă de studii secundare (BEP) pentru vânzători. La sfârșitul anului, cei mai buni primesc un „Corot de aur", acordat în fața întregului liceu celor care au o medie mai mare de 12 și o prezență regulată la ore. Rezultatul: în patru ani, procentul de reușită la BEP a trecut de la 45 la 93%.[1] Cu puțin efort, se obțin rezultate prin menținerea disciplinei și valorizarea meritului școlar.

Eșecul sistemului școlar se află în centrul crizei societății noastre. El o și reflectă, de altfel. Cum ar putea să rezolve școala problemele care vin din afară? O anchetă realizată în 2006 de Ministerul Educației Naționale subliniază că noua generație „pare să dispună de un liber-arbitru destul de puternic". Frumos eufemism. Cum să le ceri elevilor prețuirea efortului, simțul disciplinei și respectul celuilalt, dacă aceste valori sunt ignorate sau ridiculizate în anturajul lor? Eul este detestabil, spunea morala tradițională. Epoca noastră a așezat individul în centrul a tot. Pentru a scăpa de acest lucru, va trebui să-i învățăm pe copii să nu spună „eu și numai eu".

1. *Le Figaro*, 9 septembrie 2005.

2. Plăcere și dependență

Instituirea unui serviciu civil pentru tineri? Aproape toate formațiunile politice o cer. Acest principiu este votat, în referendum, de nouă francezi din zece; totuși, mai puțin de jumătate sunt de acord cu caracterul lui obligatoriu. În cazul primilor vizați, verdictul este mai clar: 73% din cei între 18 și 24 de ani se declară pentru un serviciu facultativ. „Eu îmi pregătesc licența și nu am timp“, explică Marion, studentă la Paris IX. „Ar trebui să fie bine plătit“, susține Antoine, înscris la Institutul de Management de la Créteil. „Dacă este obligatoriu, voi cere să fiu scutită“[1], spune Solène, studentă la Paris I.

Cluburi sportive, asociații caritabile, cercuri culturale, organizații de pensionari: în țară sunt în jur de 10 milioane de voluntari, din care 3 milioane își asumă un angajament permanent. Observatorii notează totuși o dublă schimbare. În primul rând, voluntarii disponibili, fideli și cu activitate regulată, sunt din ce în ce mai rari. În 1997, numărul lor era estimat la 13% dintre voluntari; în 2005, nu mai erau decât 8%. Explicația unui specialist: „Indivizii de astăzi nu se mai comportă ca cei de ieri. Pot să se implice, dar pentru o durată determinată.“[2]

1. *Le Monde*, 5 octombrie 2006.

2. „Franța benevolă“, raport din 2005 al Centrului de studii și de cercetare asupra filantropiei.

A doua tendință – voluntarii nu acționează, dacă putem spune așa, gratuit: unul din doi lucrează în sectorul sportiv, unde satisfacția personală predomină, unul din trei recunoaște că acțiunea lui este un mijloc de a-și petrece timpul, și șase din zece văd în aceasta o ocazie de a întâlni oameni. „Timpurile s-au schimbat, constată sociologul Roger Sue. Voluntariatul nu se mai bazează pe dăruire, ci pe reciprocitate. Voluntarul așteaptă în urma angajamentului său tot felul de câștiguri."[1]

A te sacrifica pentru ceilalți făcea parte odinioară din îndatoririle morale. În prezent, în sondajele de opinie, numai două persoane din zece menționează altruismul ca pe o valoare de transmis copiilor. Fără îndoială că francezii participă în număr mare la donațiile pentru cauze umanitare. Când generozitatea e solicitată pe micul ecran (Teletonul) sau printr-o emoție orchestrată la scară mondială (*tsunami*-ul care a devastat Asia), banii curg în valuri. Dar a face bine trimițând un cec înseamnă oare să dăruiești de la tine? „Epoca noastră, comentează Gilles Lipovetsky, nu mai crede în imperativul de a trăi pentru celălalt. Individul contemporan nu este mai egoist ca altădată, el afirmă fără rușine prioritatea individualistă a alegerilor sale. Iată noutatea: nu mai este imoral să te gândești doar la tine."[2]

Mereu „eu și numai eu".

Triumful hedonismului

Altădată, hedonismul era privit cu suspiciune. Această mentalitate s-a menținut mult timp, prin dubla cultură laică

1. Roger Sue, *Renouer le lien social*, Odile Jacob, 2001.
2. Gilles Lipovetsky, *Le Crépuscule du devoir*, ed. cit.

și creștină, bazată pe muncă, efort și asceză. În cursul anilor 1960, îndepărtarea amenințării războiului, creșterea nivelului de trai, liberalizarea moravurilor și spiritul individualist au inversat perspectivele. De atunci, fericirea, starea de bine și plăcerea au devenit ceva absolut. „Mi-am făcut plăcere“, se spune. O asemenea mărturisire ar fi fost altădată indecentă. Acum, ea dă tonul.

Transformarea societății merge în acest sens. Orele de muncă s-au redus: din 1945, cu 13 ore legale pe săptămână. Chiar dacă cele 35 de ore de azi îi determină pe salariați să-și împartă concediile, șase persoane din zece pleacă în fiecare an în vacanță, adică în jur de 36 de milioane de francezi. La marea migrație estivală se adaugă cea a sporturilor de iarnă. Un al patrulea S a fost adăugat trilogiei anilor ’60: *sea, sex, sun and snow*. O nemaipomenită schimbare a modului de viață, o nemaipomenită răsturnare a mentalităților.

Civilizația timpului liber, a tinereții (nimeni nu mai vrea să îmbătrânească, bătrânii numindu-se de altfel seniori, ceea ce e mai șic), civilizația sărbătorii. „Obiectivul meu este să redau capitalei un aer festiv“, anunță Cristophe Girard, noul responsabil cu afacerile culturale la Paris, puțin după alegerea lui Bertrand Delanoë. Parada tehno, parada gay, Nopțile albe: Orașul-lumină îi deschide calea lui „homo festivus“ (Philippe Muray), acest mutant pentru care viața nu e decât o sărbătoare. Un mit de necontestat: cele trei milioane de vizitatori ai plajei de la Paris au parte de nisip și de palmieri, dar nu se cade, cu riscul de a trece drept un cârcotaș, să le atragi atenția că marea nu e nicăieri.

„După dumneavoastră, ce este cel mai important în viață?“ La această întrebare, șase francezi din zece răspund: să fii sănătos. Fără îndoială, nimănui nu-i place să fie bolnav. Dar

afirmația ascunde o convingere mai profundă, care exprimă de altfel o transformare a mentalităților. Corpul nostru, gândește epoca noastră, este intangibil. Un cult care ajunge să creadă că doar corpul aflat în deplinătatea funcțiilor sale este demn de acest nume.

Cum să crezi contrariul? Progresul medicinei și al igienei a permis prelungirea duratei de viață, care depășește 80 de ani pentru francezii de ambele sexe. Cu atât mai mult pentru femei: o fată din trei născută după 2000 va atinge suta de ani. Dar nu atât bătrânețea dă înapoi, cât tinerețea o ia înainte. Să rămâi tânăr la trup și la minte, iată ceea ce contează: mesajul este repetat zi de zi. „Să îndepărtezi urmele bătrâneții, scrie o revistă, nu e numai o satisfacție narcisică, este aproape o datorie civică.“[1] Nimic nu e prea scump ca să fii în formă: talasoterapie, regimuri de slăbire, mâncare biologică, bronzare artificială, produse antirid. Fără să uităm gimnastica sau aerobicul.

Locul ocupat de sport în timpul liber, conversațiile din cafenele, chioșcurile de ziare sau programele televizate reflectă în mod grăitor hedonismul contemporan. Trei francezi din patru se consideră sportivi. Chiar dacă trebuie făcută deosebirea între sportul de plăcere – pe care îl practicăm – și sportul spectacol – pe care îl privim –, și chiar dacă sportul spectacol tinde să se identifice cu showbizul (jucători transformați în staruri, mize financiare uriașe), aceste două aspecte ale sportului se întâlnesc în cultul corpului. Modelul grecilor e dat uitării. Aceștia, amintește Alain Finkielkraut, „trăiau într-o lume închisă, în care trebuiau să se împlinească, în vreme ce sportul modern pune în practică și în scenă aspirația

1. *Le Nouvel Observateur*, 11 august 2005.

infinită la depășirea de sine“[1]. A fost uitată și lecția ingenuă a lui Coubertin care atribuia sportului un rol de formare morală. Acesta nu mai tinde, de acum înainte, să fie o școală de comportament, ci o finalitate în sine, ca și cum ar da un scop sau un sens existenței. Voga sporturilor extreme trădează narcisismul epocii: la capătul încercării, cel care își asumă riscurile primește recompensa senzației tari.

Franța numără trei milioane de handicapați. În ciuda intențiilor afișate și a promisiunilor electorale, societatea nu se grăbește deloc să le asigure un loc: infirmii nu corespund canoanelor corectitudinii corporale. Femeile însărcinate cu un copil presupus handicapat îndură tot felul de presiuni ca să renunțe la sarcină. Prin decizia în cazul Perruche, s-a remarcat apariția tendinței de a considera nașterea cu handicap un prejudiciu ce trebuie despăgubit.[2]

Dacă un corp imperfect este o povară greu de purtat, un corp care a ajuns la capătul vieții este la fel de jenant. Miile de familii confruntate cu drama maladiei Alzheimer trebuie să se descurce cu bolnavii lor fără ajutorul colectivității. Urmând aceeași logică, sub influența câtorva cazuri extreme, ca acela al lui Vincent Humbert, tetraplegicul „ajutat să moară“ de către mama sa, opinia generală este în majoritate favorabilă eutanasiei pentru cazurile incurabile. Nimeni nu vrea să-i

1. Alain Finkielkraut, *Nous autres modernes*, Ellipses, 2005.

2. În 2000, părinții lui Nicolas Perruche, handicapat congenital, au fost despăgubiți. În 2002, o lege cu caracter retroactiv a pus capăt acestei decizii, precizând că „nimeni nu poate să pretindă o despăgubire pe baza simplului fapt de a se fi născut“. În 2005, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a condamnat Franța la despăgubirea a două cupluri cu copii al căror handicap a scăpat diagnosticului prenatal.

mai vadă în realitate pe cei grav bolnavi, pentru că nimeni nu vrea să mai vadă moartea: 70% din oameni mor singuri, la spital.

Tot ce-l trimite pe om la finitudinea corpului său este refulat. „Secolul XX, subliniază Hervé Juvin, a inventat un nou corp. Medicina l-a scăpat de suferință, bunăstarea și pacea i-au dat un capital de viață fără precedent. Noua morală a frumuseții și seducției îi promite o tinerețe fără sfârșit. Revoluția moravurilor nu numai că i-a permis să caute peste tot plăcerea proprie, dar i-a făcut din aceasta o datorie. Iar el visează la nemurire pe ruinele religiilor și ale ideologiilor."[1]

Individualismul domină: mă îngrijesc de mine însumi. Hedonismul are întâietate: îmi fac plăcere. Cultul corpului se afișează: mă mențin în formă. Întrebare: aceste imperative categorice, sub pretextul libertății, nu dau naștere altor dependențe care sunt tot atâtea servituți?

Drogurile, alcoolul: bolnavii din plăcere

„Fumatul ucide". Ca și celelalte țări, și Franța interzice fumatul în locurile publice. În 2006, în urma unui litigiu care a avut loc în Irlanda, Comisia Europeană a considerat că o întreprindere poate să refuze să angajeze un fumător fără să fie acuzată de discriminare la angajare. „Fumătorii, explica patronul cu pricina, nu-și dau seama de riscurile la care se expun, ceea ce înseamnă că nu au nivelul de inteligență pe care îl caut." În Franța, legea s-ar opune unei asemenea decizii. Dar pentru cât timp? În curând, așa cum în Statele Unite

1. Hervé Juvin, *L'Avènement du corps*, Gallimard, 2005.

tutunul este considerat un produs murdar, respectarea interdicției fumatului nu va mai fi de ajuns: va trebui să nu fii fumător deloc. Pe când, acum treizeci de ani, pachetele erau distribuite regulat tinerilor care își făceau serviciul militar!

Pe plan medical, pericolul tutunului este dovedit: problema nu este însă aici. Pentru că a fuma înseamnă a-ți pune corpul în pericol, dezaprobarea generală în ceea ce privește fumatul reflectă preocuparea igienică actuală. În mod ciudat, restricția este totuși slăbită când e vorba de reprobarea altor pericole, ale căror efecte nu se resimt doar pe plan fizic. Fumătorul care „arde“ două pachete pe zi își riscă sănătatea, dar nu și echilibrul mental: tutunul nu afectează facultățile intelectuale. Se poate spune același lucru despre alcool sau droguri?

În 1998, raportul profesorului Roques, cerut de guvernul Jospin, asigură că hașișul este mai puțin periculos decât tutunul sau alcoolul. Se știe că alcoolul este un pericol, în special pentru tineri: câte vieți nu s-au pierdut pe șosele după o noapte de beție? În 2005, în jur de un minor din zece mărturisește că s-a îmbătat în cursul anului trecut. „Adolescenții, comentează un medic, consideră alcoolul doar ca pe un psihotrop. Este un produs care duce la transă.“[1] Nu mai e nevoie de cocteilurile obișnuite pe bază de whisky sau de vodcă: pentru tineri, vânzătorii abili au inventat *premix*-urile, băuturi dulci foarte alcoolizate. Petrecerile studențești sunt din ce în ce mai mult un pretext pentru orgii bahice. Pentru serile și weekendurile de integrare sponsorizate de firme, consumația este gratuită. „Petrecerile Școlii Superioare de Comunicație sunt niște beții care întrec orice măsură“, spune un

1. *Le Point*, 7 decembrie 2006.

student. Vomă, comă etilică: viitoarea elită economică a Franței își pregătește cariera aplecată deasupra toaletei.

Conform Observatorului Geopolitic al Drogurilor, Franța numără 4 milioane de consumatori de canabis. La 17 ani, în jur de un tânăr din doi l-a încercat. Vârsta medie a primei țigări cu „iarbă“ se situează pe la 15 ani, câteodată chiar spre 12-13 ani. La 19 ani, un tânăr din șase fumează, în fiecare zi, până la zece țigări cu canabis câteodată. Două treimi din tinerii școlarizați știu de unde să-și procure hașiș.

Aceste cifre sunt înspăimântătoare. Însă cui trezesc ele indignarea?

Concluziile raportului Roques despre caracterul nenociv al canabisului au fost contrazise de toate cercetările ulterioare. Adulții care aveau vârsta de 20 de ani după 1968 au păstrat amintirea hașișului din tinerețe. Știu ei oare că produsul din zilele noastre nu mai e același? Bernard Plasait, raportor al comisiei de anchetă a Senatului asupra toxicomaniei, amintește că nivelul de THC (tetra-hidro-canabinol, principiul psihoactiv al canabisului) s-a mărit de zece ori.[1] THC-ul este un halucinogen. Utilizarea sa repetată antrenează diminuarea facultăților intelectuale și a reflexelor psihomotorii. Anumite droguri, în supradoză, își înzecesc efectele, provocând delir și crize de panică. Chiar dacă pericolul este mai mare în cazul alcoolului, conducătorii auto aflați sub influența drogurilor riscă de două ori mai mult să facă un accident rutier. În 2005, analiza sângelui persoanelor moarte la volan, care aveau mai puțin de treizeci de ani, a arătat că patru din zece consumaseră canabis.

1. Bernard Plasait, *Cannabis, scandaleuses complaisances*, François-Xavier de Guibert, 2004.

Apatie, demotivare, tulburări de memorie, lipsa raporturilor sociale: câte eșecuri școlare nu-și află aici originea? Hașișul își face apariția încă din școala generală. În licee, el circulă. Obișnuința îi împinge pe anumiți studenți să ia droguri puternice. După Barometrul Sănătății 2006, 2,6% dintre francezi ar fi consumat cocaină: adică 1,5 milioane de persoane...

Ca procent, Franța se situează – trist record – pe locul al treilea în cadrul țărilor consumatoare de droguri. Flagelul îi atinge în primul rând pe tineri. Dacă cei din showbiz se droghează de mult, acum e vorba de întreprinderi: funcționarii superiori, pentru a rezista la presiunea exercitată asupra lor, recurg în număr din ce în ce mai mare la stupefiante. „Canabisul, cocaina, ecstasy și amfetaminele au început să pătrundă pe piața de muncă“, relevă o anchetă. Din mărturisirile lor, acești utilizatori așteaptă de la droguri „un plus de siguranță care le va permite să facă față stresului, un stres ce ar atinge multe meserii în care predomină cultul performanței individuale“[1].

Majoritatea tinerilor nu știu că folosirea canabisului este pedepsită prin lege. În practică, legislația din 1970, care pedepsește utilizarea și traficul de stupefiante, nu mai este aplicată: în 2003, din peste 82 000 de persoane arestate pentru consum de canabis, doar 1 500 au fost condamnate. Toleranță judiciară? Nu numai. Cum ar putea tribunalele, pline de altminteri, să facă față unui comportament transformat în fenomen de masă? Unii găsesc aici un argument pentru a determina legea să se plieze după fapte. Conform sondajelor,

1. *Le Figaro*, 3 mai 2006.

o treime din francezi este favorabilă nepedepsirii consumului de droguri.

Suedia, Spania și Olanda au liberalizat folosirea canabisului, provocând o creștere a consumului. Cele trei țări urmează astfel o direcție contrară celorlalte. În Franța, Ministerul Sănătății a lansat în 2005 o campanie având ca scop „să confrunte mitul canabisului cu adevărul despre el“. Cu toate acestea, administrația numără susținători ai liberalizării, sub pretextul că aceasta ar permite un mai bun control al produselor vândute. În 2006, 80 de deputați au cerut o comisie de anchetă asupra Misiunii Interministeriale de Luptă împotriva Drogurilor și a Toxicomaniei (MILDT), acuzând-o că a finanțat asociații care ar fi incitat la „consumul curat de droguri“. De fapt, politica de reducere a riscurilor aplicată acum vreo zece ani garantează un consum „supravegheat medical“. Medici în slujba drogurilor: cine se revoltă împotriva acestei contradicții?

Dar oare drogarea sub control medical nu e exact ceea ce fac, chiar dacă este ilegal, sportivii de performanță? Ciclismul, atletismul, rugbiul, tenisul sau fotbalul, nici una din aceste discipline nu scapă suspiciunii de dopaj. În 2006, la Bordeaux, cu ocazia procesului „amestecului belgian“, cocteil de amfetamine, cocaină și heroină care înlătură barierele fizice, un fost campion profesionist vorbește de un dopaj generalizat, „de la mecanic la alergător“. Doctorul William Lowenstein, specialist în toxicologie, a constatat că, din o sută de consumatori de heroină, douăzeci dintre pacienții săi au făcut sport de performanță. După părerea lui, sportul intensiv poate da naștere unei dependențe în urma căreia pot apărea și altele.

Petrecerile *rave* sunt periculoase

Drogarea în masă, nu asta se întâmplă în timpul petrecerilor *rave*, autorizate totuși de forurile publice? „Dispozitivul de securitate a funcționat fără probleme“, se bucură subprefectul departamentului Cher, după Teknival-ul de la 1 mai 2006. Pe câmpia de la Berrichone, 80 000 de tineri au călcat în picioare timp de trei zile 70 de hectare de teren rechiziționate, înconjurați de ziduri de boxe care deversau o cascadă de decibeli. O adunare legală, păzită de 750 de jandarmi și 350 de pompieri.

Cum se poate dansa de la cinci la zece ore în șir, într-un zgomot infernal, fără ajutorul substanțelor ilegale? Nouă *raver*-i din zece consumă canabis, șapte din zece ecstasy. De zece ani, asociația „Médecins du monde“ instalează în mijlocul petrecerilor *rave* corturi de prim ajutor cu un stand ce distribuie paie, seringi și prezervative, precum și o camionetă sanitară unde „petrecăreții“ își testează drogul. În 2005, testarea a fost interzisă din „lipsă de fiabilitate“. Pentru adunarea de la Bourges, asociația umanitară a decis s-o păstreze cu scopul de „a reduce riscurile“, dar, somată de prefectură să se conformeze legii, a întrerupt testările în a doua zi a petrecerii. În ciuda confiscării drogurilor și a arestărilor (doi jandarmi atacați cu cuțitul), mii de drogați și-au continuat agitația. Sub privirea pasivă a forțelor de ordine.

350 000 de francezi au participat cel puțin o dată la o petrecere *rave*. Începând cu 2002, orice adunare mai mare de 250 de persoane trebuie să fie declarată în prealabil, sub pedeapsa confiscării materialului de sonorizare. La propunerea organizatorilor festivalurilor tehno, în fiecare departament au fost numiți mediatori, cu aprobarea Ministerului de Interne și a Ministerului Culturii, pentru a înlesni dialogul

între prefecți, politicieni și *raver*-i: statul este deci co-organizator al petrecerilor *rave*. În iulie 2006, primăria din Vannes, care gestionează aerodromul orașului, sesizează tribunalul administrativ. Acesta suspendă decizia prefecturii prin care a fost rechiziționat aerodromul pentru desfășurarea festivalului Teknival. Încălcând legea, Ministerul de Interne și prefectura merg mai departe: petrecerea *rave* va avea loc. Cum să-și ridice în cap tinerii care nu vor decât să se distreze...

Pentru cei care locuiesc în apropiere, petrecerile *rave* sunt un coșmar. Pentru țărani, o catastrofă: garduri smulse, câmpuri devastate, parcele distruse din cauza miilor de cutii de bere aruncate pe jos. În august 2002, la Tréogan, în departamentul Côtes-d'Armor, o instalație de sonorizare este așezată la 50 de metri de o crescătorie de pui. Familia de crescători își petrece toată noaptea în mijlocul celor 20 000 de păsări înnebunite de zgomot, ca să le împiedice să se îngrămădească într-un colț și să moară sufocate. Bilanțul: 500 de pui morți. Pagubele materiale cad în sarcina contribuabililor. Șocul suferit de agricultori nu poate fi evaluat; în orice caz, el nu interesează pe nimeni.

Lupta împotriva drogurilor este mai întâi o problemă intelectuală. Fără s-o aprobe, societatea n-o combate cu adevărat: ea cade la învoială. De fapt, originea acestei toleranțe vine din faptul că a te droga este un drept recunoscut. Oare generația care este acum la putere nu fuma „iarbă“ acum treizeci de ani, reclădind lumea, așezată pe un covor de cânepă și ascultând Bob Marley într-o cameră decorată cu postere de Andy Warhol?

Oricât de paradoxal ar părea, toleranța în materie de droguri nu se află în contradicție cu cultul corpului care predomină în acest moment. Deoarece corpul perfect la care

visează omul contemporan este un corp clădit de el însuși. Fiecare este propriul său stăpân și face ce vrea cu viața lui. Dacă el găsește plăcere în droguri, e dreptul său: societatea trebuie să respecte libertatea individului-rege.

Dependența se plătește

Dacă tutunul nu dă decât o dependență fiziologică, alcoolul și drogurile o adaugă și pe cea psihică. În acest domeniu apar noi forme de dependență. Spitalele înființează din ce în ce mai multe servicii de tratare a dependenței de droguri: în 2006, guvernul a adoptat un plan financiar cu scopul de a ajuta la punerea lor în funcțiune. Adicția, neologism provenit din limba engleză (*addiction*), are un sens larg, pentru că poți deveni dependent de orice, de la sex la canabis, de la ciocolată la jocurile de noroc.

Sunt semnalate acum dependențe legate de instrumentele de comunicare și de distracție. Folosirea lor exagerată poate conduce la ceea ce psihiatrii numesc „patologii ale excesului". „În timpul anumitor consultații pentru toxicomani, observă doi medici, avem de-a face cu tineri devorați de febra lungilor zile, și uneori a lungilor nopți, petrecute în fața calculatorului. Ei au devenit dependenți, așa cum sunt alții de alcool sau heroină."[1]

În medie, francezii se uită la televizor trei ore și jumătate pe zi. La copiii între 8 și 14 ani, media pe zi este de două ore și un sfert. După părerea pedopsihiatrului Claude Allard, absența micului ecran îi creează copilului dependent senzația

1. Marc Valleur, Jean-Claude Matysiak, *Les Pathologies de l'excès*, JC Lattès, 2006.

„unei lipse insuportabile“. Această dependență provoacă următoarele efecte: izolare, insomnie, dificultăți școlare, dezinteres crescând pentru relațiile afective.

Dacă adulții ascultă muzică patruzeci de minute pe zi, tinerii dotați cu cd-player și iPod petrec două ore și jumătate în fiecare zi având în urechi un fond muzical. În total, șapte francezi din zece recunosc că nu pot să trăiască fără muzică: liniștea este pentru ei o agresiune. De unde și numărul mare de difuzoare în cafenele, restaurante, hoteluri, magazine, gări și în sălile de așteptare la medic sau chiar pe plajă. Ne duce gândul la Bernanos: „Lumea modernă este o conspirație împotriva oricărei forme de viață interioară.“

În jur de un cămin din două posedă un calculator, aprins mai mult de 24 de ore pe lună. O medie pe care unii o depășesc cu prisosință. Internetul, cu forumurile sale al căror anonimat îți permite să te joci cu identitatea, devine câteodată o capcană. După părerea unui psiholog, satisfacția resimțită de un individ în acest mod poate să-l determine s-o caute din nou într-un mod compulsiv și să taie legăturile cu viața sa reală. Un studiu realizat în Canada estimează că dependenții de internet sunt „mai solitari și consacră mai puțin timp relațiilor cu partenerul, copiii sau prietenii“.

Douăzeci de milioane de console pentru jocuri video sunt în uz. „Dependenții sunt din ce în ce mai numeroși, mai ales de la apariția internetului de mare viteză“, susține un psihiatru. În 2005, Boris, student la o școală de ingineri, a fost internat, din oficiu, într-un spital psihiatric din cauza dependenței sale de jocuri video; în urma unui doliu care l-a marcat, el trăia douăzeci de ore pe zi închis într-o sală de jocuri din Paris, pierzând șaptesprezece kilograme.

Un alt caz este dependența de telefonul mobil. Câți adolescenți pot să se lipsească de el?

De ce toate aceste dependențe? După psihologul Nicole Aubert, înclinația spre exces ar fi trăsătura aparte a individului „hipermodern“, al cărui defect este „excesul de inexistență“. „Lipsiți de cadre, explică ea, de mari valori transcendentale, de repere religioase, nu mai suntem îngrădiți ca altădată. Pentru a umple acest vid existențial, cădem pradă dependenței.“[1]

Absolut neîngrădit, stăpân peste plăcerea sa, unde ajunge individul contemporan? La noi forme de alienare.

În regatul psihologilor

După Barometrul Sănătății din 2005, 8% dintre francezi sunt depresivi. În ceea ce privește consumul de calmante, țara se situează pe primul loc în Europa: 2,4 milioane de persoane iau zilnic medicamente pentru a lupta împotriva anxietății sau insomniei. Tinerii nu sunt scutiți de depresii, stări de oboseală nemotivate și anorexie. După un studiu făcut de Societatea de asigurare de sănătate a studenților, șase studenți din zece se întâmplă să nu se simtă în formă și jumătate să se simtă „angoasați“. Și ei se îndoapă cu calmante sau stimulante, reflex care, pe viitor, nu va face decât să înrăutățească situația: mii de părinți au obiceiul să le dea copiilor Ritaline, un medicament asemănător amfetaminelor.

„Accident uman“: câte întârzieri nu sunt explicate, pe liniile de tren sau de metrou, prin acest eufemism ce se referă la o sinucidere? „Ceea ce mă surprinde astăzi este vârsta fragedă a celor disperați“, spune un agent de la căile ferate. În Europa, Franța are cel mai mare procent de sinucideri în rândul adolescenților. În 2005, la Ivry-sur-Seine, două „rockerițe“

1. *Le Figaro*, 2 noiembrie 2005.

de 14 ani se aruncă dintr-un turn. Iată mărturia colegei uneia din ele: „Ne spunea tot timpul că viața ei e terminată, că voia să se sinucidă." Conform Societății de asigurare de sănătate a studenților, 15% dintre studenți declară că au avut tendințe suicidare.

Încă un fapt. Franța numără 1,5 milioane de pacienți care urmează un tratament psihiatric, din care mai mult de 70 000 de persoane sunt spitalizate cu forța din motive de sănătate mentală. Capacitățile serviciilor competente fiind depășite, internările sunt de scurtă durată: bolnavii ies din spital nu pentru că ar fi vindecați, ci pentru că trebuie să elibereze locul. Drept urmare, trecem zilnic pe lângă indivizi periculoși. În 2004, o asistentă și o infirmieră de la spitalul psihiatric din Pau au fost asasinate într-un mod bestial de un bolnav mintal în libertate. Ministrul sănătății va anunța noi finanțări pentru spitalele de psihiatrie. Ele sunt mereu așteptate, dar oare soluția pe termen lung este o chestiune de finanțare?

Poate ar trebui să ne întrebăm înainte de toate despre motivele profunde ale acestor dezechilibre psihice. Hedonismul contemporan, s-a spus, favorizează dependențele, care reprezintă tot atâtea alienări. El aruncă omul într-o stare de singurătate extremă. În ciuda comportamentului lor gregar, individualismul e mai evident în cazul tinerilor. Adolescentul de astăzi, odată întors de la școală sau de la facultate, e cel mai adesea singur. Singur în fața televizorului. Singur în fața calculatorului. Singur cu telefonul mobil. Singur cu căștile. Singur cu țigara cu „iarbă". Singur într-o discotecă sau la o petrecere *rave*, chiar dacă e înconjurat de o mulțime de oameni: nu este grăitor faptul că dansul în cuplu nu mai e la modă? Partenerul e o constrângere în plus. Libertatea absolută

înseamnă individul singur cu el însuși. Dar ce face el cu această singurătate copleșitoare, dacă nu știe ce să facă cu viața lui, lipsită de orice reper moral?

Societatea noastră de masă, care nu mai articulează convingerile comune și valorile împărtășite, se aseamănă cu o dună de nisip unde indivizii nu sunt decât niște grăunțe măturate de vânt. Ce-i leagă pe unii de alții? Din nou, se repune aici problema dispariției autorității. Dacă individului nu i se poate impune nimic, totul este posibil. Dacă totul are aceeași valoare, nimic nu mai are sens. Lipsit de criterii și repere ce ar ținti dincolo de persoana lui, omul este definitiv lăsat în seama lui, limitat la pulsiunile, pasiunile și dorințele sale. Chiar dacă va muri din această cauză.

La polul opus, interdicțiile joacă un rol structurant. „Un factor decisiv pentru ca toxicomania să nu apară în adolescență, întărește psihiatrul Lionel Rotenberg, este ca părinții să pună o interdicție clară și categorică.“[1] Pentru a salva plăcerea, trebuie să învățăm din nou care ne sunt limitele. Pentru a salva dorința, trebuie să redescoperim tabuurile. Pentru a salva libertatea, să restabilim autoritatea.

---

1. *Le Nouvel Observateur*, 15 septembrie 2005.

3. Atitudinea sexuală

1 246 de pagini, un kilogram de hârtie. Volumul se găsește în milioane de locuințe. La pagina 436 a acestui catalog de produse de vânzare prin corespondență, celebra marcă Roubaix propune, printre articole de îmbrăcăminte și de bucătărie, produse pentru confortul personal. Descoperim aici lubrifiantul Kamasutra, pictura pe corp cu ciocolată („Pictați poeme de dragoste pe corpul partenerului vostru") și, însoțite de o fotografie, nouă modele de vibratoare. Numărul 4, „Du-te vino", este livrat cu trei baterii. Rotațiile și vibrațiile numărului 8, „Dublă plăcere", se reglează diferit: astfel de precizări nu sunt niciodată inutile. Cumpărătoarele revistei bilunare *Jalouse* au primit câte unul, gratuit, în decembrie 2005: era oferit odată cu acel număr. „O premieră în istoria presei", se lăudau promotorii acestui delicat cadou.

„În viețile noastre foarte stresate, noi încurajăm ideea că sexul este bun pentru sănătate", explică directorul comercial de la *Parashop*, o rețea de farmacii ce vinde articole care, acum douăzeci de ani și mai mult, nu se găseau decât în sex-shopuri. Acesta este refrenul clipei actuale: sexul este sănătos, sexul face bine, este cel mai bun antidepresiv.

Discursul emancipării sexuale, de tip anii '70, este depășit: interdicțiile, de orice fel, au dispărut. Legitimarea pansexualismului care, de la ziare la radio, de la televiziune la publicitate și de la cinema la roman, a pus stăpânire pe

societatea noastră presupunea altceva. Acest altceva este starea de bine, igiena. Să faci dragoste sau să-ți oferi senzații tot timpul, oriunde, cu oricine și oricare ar fi sexul său este bine pentru corp. Iar dacă este bine pentru corp, este bine și pentru moral. Este important deci să spui și să arăți acest lucru, prin toate mijloacele, în toate ocaziile.

Un totalitarism sexual

Presa? Revistele dedicate femeilor trec printr-o schimbare: de la erotism la pornografie. De cincizeci de ani, *Elle* se dorește a fi săptămânalul claselor înstărite emancipate. Numărul „Spécial Sexe“ din 9 octombrie 2006 atinge totuși niște culmi. În sumarul acestor „38 de pagini consacrate celebrării iubirii, a ceea ce ne excită, ceea ce ne înnebunește“, cititoarea găsește un răspuns la toate: „Masturbarea este la modă“, „Eu și felația“, „Eu și cunilingus“, „Sodomia fără tabu“, „Pentru sau împotriva jucăriilor sexuale?“ Toate astea ilustrate cu chipul unor creaturi răvășite de orgasmul la care au ajuns singure. Iar femeile obișnuite răsfoiesc aceste subtilități în metrou. În materie de spectacol, al treilea sex nu e în pierdere: afișele unei reviste lunare gay, vizibile în toate chioșcurile din marile orașe, expun în văzul lumii efebi dezbrăcați până la brâu, cu privirea languroasă.

Radio? În fiecare seară, de la Fun Rock la Skyrock, pe frecvențele tinerilor sunt emisiuni în cursul cărora auditorii își povestesc emoțiile, reușitele și eșecurile lor: sexul în direct.

Televiziunea? Într-o seară din septembrie 2005, France 2 difuzează un film care conține numeroase secvențe de relații sexuale nesimulate, printre care o scenă de felație în prim-plan. Emisiunea este însoțită de singura mențiune: „Interzis celor

sub 12 ani." Spre aducere-aminte, rememorăm motivul pentru care, la sfârșitul anilor '60, același canal de televiziune publică concediase o prezentatoare: apăruse în fața camerei cu o fustă ce descoperea genunchii.

Cinema? *Shortbus*, un film american ieșit pe ecrane în noiembrie 2006 în Franța, constituie, potrivit ziarului *Libération*, „o meditație asupra iubirii, susținută de o mulțime de autofelații și penetrări". Scenariul se desfășoară într-un local de întâlniri newyorkez, unde cuplurile de cele două sexe se combină între ele: afișul prezintă o figură formată din corpuri goale, bărbați și femei, unii peste alții, cu capul la picioarele celuilalt. Dacă filmul este interzis celor sub 16 ani, el este proiectat fără restricții în sălile din Champs-Elysées sau din Montparnasse. La stânga, coadă la bilete pentru *Cele douăsprezece munci ale lui Asterix*, la dreapta, coadă pentru *Fac sex în grup*.

Publicitatea? În versiunea de înaltă calitate, mărcile de *prêt-à-porter* se folosesc, pentru a-și lăuda articolele de stil, de femei în extaz și androgini languroși: lux și lascivitate pe hârtie lucioasă. În versiunea mai modestă, o marcă de deserturi sugerează, printr-o campanie publicitară, modul cel mai gurmand de a suge un cornet de înghețată: fără comentarii.

Legislația franceză posedă un întreg arsenal de texte care pedepsesc atentatul la pudoare sau incitarea la dezmăț. Nici un magistrat n-ar îndrăzni să facă apel la ele. De altfel, de ce ar mai fi utile aceste legi, de vreme ce nimeni nu pare a se mai indigna de nimic?

Potrivit statisticilor, vârsta medie a primului raport sexual, pentru băieți, ca și pentru fete, se situează în jurul a 17 ani. Ginecologii, profesorii și psihologii constată totuși creșterea

numărului de relații precoce: de la 13-14 ani, mulți adolescenți au o viață sexuală regulată. Cu excepția familiilor unde preceptele religioase sunt prezente, tabuul virginității a căzut. Mai mult: în 1990, 60% dintre femeile catolice practicante afirmau că Biserica nu trebuie să impună reguli în ceea ce privește viața sexuală, mai mult de două treimi declarându-se pentru relațiile prematrimoniale.

Între 15 și 18 ani, două fete din trei iau anticoncepționale; o treime ar fi recurs deja la pilula de a doua zi. Să faci dragoste fără să rămâi însărcinată: „Tinerele femei de astăzi, consemna Evelyne Sullerot, se întreabă cum era posibil acest lucru înainte."[1] Aproape șase tineri din zece folosesc prezervativul. Un obiect banal, a cărui publicitate nu este legală decât din 1987 și care se comercializează în marile magazine din 1997: cine își mai aduce aminte?

Numeroși părinți, deja trecuți, la aceeași vârstă, prin cultura sexualității libere, adăpostesc sub acoperișul lor zbenguielile odraslei: este normal, cred ei. La patruzeci de ani după revoluția contraceptivă, toate generațiile sunt invitate să facă dragoste și să o facă bine. „Corpul tău îți aparține și poți să-ți dorești să ai o relație cu cine vrei tu", susține o broșură destinată liceenilor din Île-de-France, document finanțat de contribuabili. Pe 15 octombrie 1998, Viagra ajunge pe piața franceză. La ora 14 și 30 de minute, toate stocurile sunt epuizate, ceea ce-i face să chicotească pe francezi. Impotența nu afectează totuși decât o infimă minoritate a bărbaților, dar succesul medicamentului miracol exprimă convingerea acestei epoci: este important să fii mereu la înălțime.

---

1. Evelyne Sullerot, *Pilule, sexe, ADN. Trois révolutions qui ont bouleversé la famille*, Fayard, 2006.

Pe 18 martie 2001, lista propusă de Bertrand Delanoë câștigă primăria Parisului. În piața primăriei – ziarul *Libération* a relatat această scenă – un oarecare jubilează: „Este minunat, avem în sfârșit un primar simpatic într-un oraș simpatic. Și asta îi va face pe oameni simpatici." Nu înainte de a se întoarce spre ferestrele luminate ale clădirii, strigând: „Bertrand, te iubim!" Chiar dacă noul ales nu a făcut aluzie la acest lucru în cursul campaniei sale, toată lumea știe că el a fost, acum trei ani, primul om politic care și-a dezvăluit orientarea sexuală.

În 2006, *Brokeback Mountain*, un film premiat cu Leul de aur la Veneția, stoarce lacrimi prin nefericirile a doi cowboy gay din America anilor 1960-1970: lumea dinainte. Acum douăzeci și cinci de ani, în Franța, homosexualul era, teoretic, un bolnav pentru psihiatrie și un delincvent în ochii legii. Între scoaterea relațiilor homosexuale de sub incidența legii penale (1982) și adoptarea pacs-urilor* (1999), o operațiune de lobby fără precedent, condusă simultan în toată lumea occidentală, a transformat iubirea dintre indivizi de același sex dintr-o anomalie într-o banalitate. O luptă câștigată: pentru 68% dintre francezi, homosexualitatea este un mod acceptabil de a-ți trăi sexualitatea. Ceilalți sunt rugați să se obișnuiască cu ideea.

În 2005, în metroul parizian, o campanie publicitară pentru un salon gay prezintă imaginile a doi bărbați și două femei sărutându-se. Regia de transporturi a respins la început aceste imagini, pe motiv că riscau să-i „șocheze pe toți călătorii". Ea a trebuit apoi să le accepte, sub presiunea Înaltei

---

* Pact civil de solidaritate, încheiat între două persoane majore, de sex diferit sau de același sex, în vederea organizării unei vieți comune (*n.t.*).

Autorități de Luptă împotriva Discriminărilor și pentru Egalitate (HALDE). Șase luni mai devreme, creând această instanță, Jacques Chirac prevenise: „Înalta Autoritate de Luptă împotriva Discriminărilor are ca misiune să transforme spiritele și să contribuie la schimbarea mentalităților."

În mod insidios sau agresiv, s-a înstăpânit un soi de totalitarism sexual. Sexul devine condiția *sine qua non* a împlinirii și a fericirii. „La începutul anilor '70, comentează Jean-Claude Guillebaud, Jean Guitton se temea ca viața să nu devină o «uriașă corvoadă de plăceri». S-a crezut că era vorba de senilitatea unui creștin de modă veche. După treizeci de ani, această teamă nu mai este atât de ridicolă."[1]

Exhibiționismul și voyeurismul sunt de acum înainte legitime. *Gay Pride* furnizează cel mai grăitor exemplu. Mustăcioși în pantaloni strălucitori, *drag-queens*, femei rase în cap cu sânii dezgoliți: în spatele acestor figuri caricaturale, manifestația nu reunește doar militanți homosexuali, ci și un întreg public festiv, fascinat de beția acestei mari parade a sexului. În primăvara lui 2001, *Loft Story* transformă în vedetă mediatică aventurile a șase băieți și cinci fete filmați douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru. În fiecare seară, patru sau cinci milioane de voyeuriști pândesc dacă or „s-o facă". N-o să-i vedem pe Loana și Jean-Edouard în piscină, dar canalul de televiziune M 6 își va atinge scopul urmărit, dovedind că se poate „face" în fața camerelor de televiziune. În același timp, *Viața sexuală a Catherinei M.* cucerea librăriile. Vor fi vândute 320 000 de exemplare din această carte în care Catherine Millet își povestește experiențele sexuale în grup. „Obsecenitatea, scrâșnea regretatul Philippe Muray, este

1. Jean-Claude Guillebaud, *La Tyrannie du plaisir*, ed. cit.

singurul tabu în fața căruia ne închinăm. Oamenii se duc la o orgie, așa cum altădată se mergea la vecernie, și se întorc cu același sentiment de datorie spirituală împlinită“[1].

Invazia porno

Prin filmul *Trage-mi-o*, în 2001, cinematografia a depășit un prag. Filmul Virginiei Despentes, bazat pe propriul ei roman, povestește odiseea lui Nadine și a lui Manu: aceste două rătăcite au hotărât să-și trăiască dorințele, sexul, drogurile sau crima până la capăt. Lui Manu, precizează autoarea, „nu-i displace să se culce în vomă“ și „găsește aproape în fiecare zi de băut și un băiat să i-o tragă“. De la primele scene, în special o scenă de viol, actele sexuale sunt filmate în prim-plan și fără dubluri: rolurile sunt încredințate unor foste actrițe porno – corealizatoarea, Coralie Trinh Thi, fiind și ea o fostă X. O producție pornografică distribuită pe circuitele obișnuite: o premieră.

De treizeci de ani, pornografia în imagini nu a făcut decât să crească în intensitate, transformând isprăvile exotice ale *Emanuellei* într-un simplu foc de paie. Nemaitrebuind să ascundă gimnastica sexuală cea mai deocheată, realizatorii își condimentează filmele cu violență și scatologie, câteodată cu zoofilie.

Fenomenul depășește zona cinematografiei, pentru a o invada pe cea a teatrului. În 2004, Jan Fabre, coregraf și regizor belgian, prezintă la Théâtre de la Ville, la Paris, un spectacol în care actorii, femei și bărbați, goi pe scenă, scuipă, urinează și se masturbează. Anul următor, artistul este în

1. Philippe Muray, *Festivus festivus*, Fayard, 2005.

grațiile Festivalului de la Avignon: opera sa, explică ingenios ziarul *Libération*, „sondează umorile fiziologice și se folosește de tot ce curge – spermă, salivă, sânge, urină, lacrimi, sudoare“[1]. Același ziar, atent la toate talentele, schițează portretul unui personaj care merită să fie cunoscut: Jean-Louis Costes. Convins că „toate acțiunile umane trec prin urină, spermă și sânge“, acest autor-regizor, specialist în „scatofilie“, „își spoiește corpul cu substanțe organice sau excremente“. Ca o surpriză plăcută pentru intervievator, arta sa nu lasă urme și nici nu miroase. Explicația: „Încerc să curăț când vin jurnaliștii.“[2]

Nici opera nu este scutită. În 2005, francezul Olivier Py este însărcinat cu punerea în scenă a operei *Tannhäuser* la Grand Théâtre din Geneva. La începutul operei lui Wagner, Jupiter, ascuns sub masca unui taur, se împreunează cu Europa înainte de a o răpi. În regia lui Olivier Py, nu se fac compromisuri: Jupiter intră gol, cu penisul în erecție. Cum o asemenea performanță nu e la îndemâna oricui, Opera din Geneva a angajat pentru această scenă un actor care avea mii de filme pornografice la activ. Ceea ce s-a întâmplat în Elveția nu va întârzia, fără îndoială, să apară și în Franța.

Din totalitatea programelor de televiziune accesibile în Franța, aproape o sută de filme porno pot fi vizionate în fiecare lună. Trei canale prin cablu și prin satelit s-au specializat în acest lucru: XXL, Private Gold și Pink TV. Potrivit președintelui acestei ultime televiziuni, respectivele programe „fac parte din cultura gay“. Cu ocazia lansării Pink TV, în 2004, tot Parisul se îngrămădea la palatul Chaillot.

---

1. *Libération*, 25–26 iunie 2005.
2. *Libération*, 28 aprilie 2006.

Această piață se dezvoltă pentru că, are un public. Filmele porno de pe Canal + ar fi înregistrate de aproape 7 milioane de persoane în fiecare an; canalul XXL are peste un milion de abonați; 1,5 milioane de filme video porno sunt vândute în fiecare an; peste un sfert din casetele sau DVD-urile de închiriat conțin filme porno, gen care reprezintă jumătate din cifra de afaceri a distribuitoarelor automate; 80% din conexiunile la internet duc la un site X.

Aceste cifre sunt consternante. Știind că un copil din zece are un televizor în camera sa și că opt din zece deschid calculatorul fără ca părinții lor să le controleze accesul, înțelegem alte statistici, și mai îngrijorătoare: între 14 și 18 ani, opt băieți din zece și patru fete din zece declară că au văzut un film porno în cursul anului. După Michela Marzano, o cercetătoare de la CNRS care studiază pornografia, un copil din doi, chiar de la vârsta de 11 ani, ar fi văzut deja un film X![1]

În iulie 2002, președintele Consiliului Superior al Audiovizualului, Dominique Baudis, propune tuturor canalelor de televiziune să interzică filmele pornografice în numele protecției tinerilor. Urmează o confruntare legislativă și mediatică între partizanii și adversarii acestei propuneri, denunțată ca o „întoarcere la ordinea morală“.

În luna noiembrie a aceluiași an, este publicat un raport cerut istoricului Blandine Kriegel. Sub coordonarea sa, treizeci și șase de personalități au cercetat „toate formele de violență“ de la televiziune, inclusiv cele pornografice. „Când o persoană este expusă violenței televizate, afirmă raportul,

1. Michela Marzano, *Alice au pays du porno*, Ramsay, 2003.

efectele fiziologice imediate sunt de aceeași natură cu cele pe care această persoană le-ar suferi dacă ar fi expusă unei situații de violență reală." Și se subliniază: „Faptul de a fi redus doar la dimensiunea sexualității este o atrofiere și o formă de violență." De la publicarea acestor concluzii, rezistențele se înmulțesc. „Cenzura apare pe micul ecran", titrează *Libération*. Asociația regizorilor producători se îngrijorează de „urmările grave pe care le-ar putea avea asupra libertății de expresie raportul Kriegel".

Mult zgomot pentru nimic. În afară de a cere un sistem de dublă criptare, grupul de cercetare condus de Blandine Kriegel n-a pretins niciodată declararea pornografiei în afara legii. „Soluția pe care am găsit-o situează producția porno în zona lucrurilor admise", se felicită Jean Baubérot, director al Școlii Practice de Studii Superioare. „Dacă cea mai mică cenzură ar fi fost prevăzută, aș fi părăsit Comisia", menționează Hervé Chabalier, producător al jurnalului porno de la Canal +. O toleranță care poate fi remarcată în raportul final: „Nici o măsură liberticidă, citim aici, nu trebuie să fie luată împotriva libertății de creație și de comunicare între adulți, și de aceea Comisia nu a dorit interzicerea spectacolelor violente sau pornografice."[1] Raportul Kriegel va fi îngropat. Într-o societate unde este interzis să interzici, producția porno nu se teme de nimic.

Producțiile X sunt caracterizate de absența scenariului, a intrigii sau a dialogurilor. De fapt, filmul servește drept pretext pentru o succesiune de scene sexuale, oferite voyeurismului spectatorului. Există totuși un lucru care se repetă:

1. *Violența la televiziune*, raport al comisiei conduse de Blandine Kriegel, înaintat ministrului culturii, PUF, 2003.

bărbații sunt mereu virili și excitați, iar femeile acceptă mereu cu plăcere actul sexual. „Spre deosebire de discursul care asociază pornografia cu libertatea, analizează Michela Marzano, imaginile X constituie o constrângere, impunând un imaginar normativ și reductiv. Sexualitatea astfel reprezentată nu este nici adevărată, nici liberă.“[1]

Or, acest imaginar nu este inocent. La spectatorii lipsiți de repere, în special la băieți, pornografia hipertrofiază libidoul, crescând dorința de a trece la act și de a reproduce scenele vizionate: amprenta lor acționează ca o obsesie. Cei care nu se mai satură de porno nu mai fac diferența dintre realitate și ficțiune. Imitându-i pe actorii de filme X, ei pretind de la partenerii lor relații extreme, de la sodomie la sex în trei, crezând că acest lucru este normal.

La nivel fiziologic și psihologic, urmările sunt dezastruoase. Ele îi îngrijorează chiar și pe adepții sexualității libere. „Elevii, se plânge un medic școlar, au o reprezentare foarte pornografică despre relația sexuală și despre rolul femeii în această relație.“ La băieți, teama de a nu fi la înălțime duce la probleme de impotență. Cât despre fete, dacă refuză, se simt anormale, iar dacă acceptă, sunt de acord să fie brutalizate. Ginecologii semnalează cazuri de fete traumatizate, devenite frigide. Mărturia unui animator al unui centru de prevenție a SIDA: „Înainte, filmele porno erau adresate frustraților. Astăzi, ele riscă să producă generații de frustrați.“[2]

Există însă și oameni care profită: această industrie reprezintă o cifră de afaceri estimată la mai multe sute de milioane de euro pe an. Răspândită masiv în urma revoluției

---

1. Michela Marzano, *La Pornographie ou l'épuisement du désir*, Buchet-Chastel, 2003.

2. *Libération*, 23 mai 2002.

sexuale, pornografia îmbogățește vânzători lipsiți de scrupule: dacă încalcă vreo lege, cu siguranță n-o încalcă pe cea a puterii banului.

Inviolabilitatea libertății sexuale

Cum să nu faci legătura dintre intrarea în cotidian a filmelor pornografice și explozia numărului de violuri? Între scenele în care mai mulți bărbați posedă o femeie în același timp și înmulțirea violurilor colective din suburbii? Delincvența sexuală este primul motiv de arest în închisorile franceze. Și mai trebuie știut că practica judiciară a coborât pragul de încadrare a delictelor: din 2001, o felație silită nu mai e socotită un viol, ceea ce ar presupune curtea cu juri, ci o agresiune, ceea ce ține de tribunalul corecțional. Studii americane, în special raportul Meese, publicat în 1986, au arătat rolul decisiv pe care-l joacă pornografia în extinderea agresiunilor sexuale. Cu toate astea, fenomenul se bucură de o indulgență infinită: în numele libertății de expresie.

De fapt, pornografia este o formă de expresie artistică la fel de respectabilă ca oricare alta. Cineasta Catherine Breillat susține deschis acest lucru: „Erotismul este o umilire absolută a femeii. Se spune că e acceptabil, pentru că este frumos. Pornografia este urâtă. Eu prefer urâtul." Cea mai mică îngrădire impusă pornografiei trezește cu siguranță voci puternice împotriva „cenzurii", unii invocând precedente: *Florile răului* sau *Doamna Bovary*.

Compararea imaginilor înjositoare și a cuvintelor murdare din producțiile X cu arta simbolică din *Florile răului* sau cu evocarea eliptică a iubirilor Emmei Bovary este o bătaie de joc față de toată lumea. Cititorul sensibil să sară peste

rândurile următoare, dar trebuie știut că, în cele 260 de milioane de pagini pornografice ce pot fi consultate pe Internet, se găsesc, alături de fotografiile corespunzătoare, explicații de acest tip: „O partidă de sex toridă care se va termina printr-o ejaculare pe aceste curve“, „Fotografiile unor curve care-și dau curul la găurit“, „Un tip își privește nevasta cum se fute în fața lui pentru bani.“[1] Libertatea artistului? Baudelaire și Flaubert, veniți înapoi, pentru că oamenii ăștia au înnebunit!

Unde e cenzura, unde e Ordinea morală într-o societate în care astfel de abjecții sunt accesibile tuturor? Fără îndoială, după cazul Dutroux, au fost conștientizate ravagiile produse de pedofilie – un abuz, în paranteză fie spus, pe care libertinismul de după ’68 îl încuraja. Dar această unanimitate, accentuează pe bună dreptate Jean-Claude Guillebaud, ține de un „sacrificiu exorcizant“[2]. Salvând ce mai poate fi salvat, epoca interzice pedofilia, păstrând însă esențialul: dreptul de a dispune de propriul corp, de a-și trăi în mod neîngrădit sexualitatea, de a avea ca unic scop propria plăcere. Declarat intangibil, acest principiu alimentează un șir de tabuuri.

Primul tabu. În 2005, la bacalaureatul pentru specializarea teoretică, li s-a cerut candidaților să „aducă argumente în favoarea autorizării legale a întreruperii voluntare de sarcină (IVG) în Franța“. Potrivit unui sondaj, opt francezi din zece se declară în favoarea dreptului la IVG, dar nouă din zece consideră că avortul provoacă consecințe psihologice greu de suportat. Această contradicție ar putea da naștere unei dezbateri. Dezbatere interzisă însă. Toate civilizațiile au considerat

1. Michela Marzano, *Malaise dans la sexualité. Le piège de la pornographie*, Lattès, 2006.

2. Jean-Claude Guillebaud, *La Tyrannie du plaisir*, ed. cit.

avortul ca pe un rău, toate religiile îl condamnă, dar acest act este considerat un câștig al modernității sexuale: el este, prin urmare, inviolabil. Pentru tribunale, o femeie însărcinată, al cărei copil a fost ucis într-un accident, n-a suferit nici o pierdere: ea nu purta în pântec o ființă.

Al doilea tabu. Pe 1 decembrie 2005, la o lună după criza suburbiilor, când Dominique de Villepin și cinci membri ai guvernului țineau o conferință de presă, ce purtau ei la butonieră? Nu Legiunea de Onoare, ci o altă insignă roșie: la acea dată avea loc Ziua împotriva flagelului SIDA. La douăzeci de ani de la apariția acestui virus, este imposibil să amintești că vagabondajul sexual a fost cauza principală a epidemiei, tot așa cum nu se cade să arăți că cele două grupe principale de risc rămân homosexualii și toxicomanii. În numele refuzului „excluderii", se păstrează tăcerea.

Al treilea tabu. În ianuarie 2006, deputatul UMP Christian Vanneste este condamnat de tribunale pentru faptul de a fi declarat, într-un interviu, că homosexualitatea este „inferioară" heterosexualității. Într-o epocă în care facultatea rațiunii a regresat și în care libertatea cuvântului este îngrădită, cuvintele trebuie folosite cu circumspecție. Întrucât nimeni nu poate fi redus la sexualitatea sa, a considera homosexualitatea drept inferioară nu înseamnă să crezi că homosexualii sunt inferiori. Homosexualitatea nu constituie o identitate, așadar nu trebuie să închidem pe nimeni în această categorie: poți deci să ții la cineva care este homosexual, fără să-ți placă homosexualitatea sa.

„Dacă s-ar extinde peste tot, adăuga totuși Vanneste, ar fi periculos pentru umanitate." Un lucru evident: relația homosexuală este prin definiție sterilă, în timp ce relația dintre un bărbat și o femeie, fie și în mod potențial, este una purtătoare

de viață. Din această cauză, homosexualitatea și heterosexualitatea nu sunt de aceeași natură. După apariția legii din 2004, susținerea acestei concluzii obiective devine un lucru riscant.

În timp ce societatea franceză, în douăzeci de ani, a acceptat și a recunoscut banalizarea homosexualității, unii continuă să atenționeze asupra unei „homofobii“[1] a cărei invocare servește drept capcană: este vorba de pregătirea terenului pentru bulversările pe care le-ar reprezenta căsătoria gay și adoptarea copiilor de către homosexuali. Dacă homosexualitatea a existat dintotdeauna, ea n-a fost niciodată ridicată la rangul de structură socială, nici măcar în Grecia antică. Oare fără nici un motiv? Marile religii nu condamnă orientarea homosexuală, ci practicile homosexuale. Oare fără motiv? Tinerii gay, când se lasă voluntar contaminați cu SIDA și o transmit la rândul lor, se joacă cu moartea. De ce? Întrebări interzise: corectitudinea morală vrea ca idealul nondiferențierii sexuale să rămână neumbrit.

Salvarea prin femei

De-a lungul Istoriei, perioadele de liberalism sexual au sfârșit mai devreme sau mai târziu, provocând câteodată un val de puritanism. De ce astăzi situația ar fi diferită? Natura umană nu se schimbă, și în special natura feminină. „Actul sexual, menționează Allan Bloom, poate fi un gest indiferent pentru bărbat, dar el nu poate fi realmente același lucru pentru femeie. Ceea ce s-ar putea numi tragedia feminină.“[2]

---

1. Acest neologism, aberant în ceea ce privește construcția sa (el înseamnă frica de seamăn), a intrat în dicționare în 2003. Un exemplu grăitor de promovare lingvistică pe canalul terorismului intelectual.

2. Allan Bloom, *L'Ame désarmée*, Julliard, 1987.

În momentul de față încă, deși libertatea sexuală permite totul, majoritatea tinerelor fete, care de altfel se și folosesc de ea, așteaptă marea iubire și își doresc să fie mame. Studiile dovedesc chiar apariția unei neîncrederi față de anticoncepționale, refuzul sistematic al fertilității conducând, la femei, la suferință. Mărturia lui Brigitte Cadéac, de la *Fil Info jeunes*: „Teama tinerelor femei ale acestui mileniu nu mai este de a rămâne însărcinate, ci mai degrabă de a nu mai putea avea copii. Multe fete se tem să ia pastile în fiecare zi.“[1]

Revoluția sexuală a urmărit să despartă trupul de spirit. Acest lucru reprezintă o negare a realității: că vrem sau nu vrem, sexualitatea implică toată ființa. Celebrul pediatru Aldo Naouri, care a profesat în mare parte după liberalizarea moravurilor, ajunge la această concluzie: „Nu mi-a fost dat să cunosc o infidelitate sau o despărțire care să nu fi provocat suferințe insuportabile, atunci când nu era vorba de-a dreptul de pierderi grave, chiar foarte grave.“[2]

Reacordarea sexualității la natura umană va lua timp. Iar acest lucru va presupune, încă o dată, redescoperirea limitelor: fără interdicții, nu există umanitate.

---

1. *Libération*, 12 ianuarie 2000.
2. Aldo Naouri, *Adultère, adulte erre*, Odile Jacob, 2006.

4. Cuplul și copilul-rege

În primăvara lui 2007, francezii și-au ales președintele. Pentru prima oară în istoria țării, unul dintre candidații care putea deveni șeful statului era o mamă necăsătorită. Acest detaliu n-a deranjat pe nimeni: este o simplă reflectare a societății. Până în anii '60, divorțurile erau rare, iar concubinajul era izolat; de la catolici la comuniști, toți francezii se căsătoreau la primărie și majoritatea la biserică. La Elysée, doamna de Gaulle nu accepta să primească divorțați la masă. Ales la începutul anilor '80, Mitterrand ducea o viață dublă, dar păstra aparențele ca să nu șocheze. Aparențele, astăzi, nu mai au nici o valoare: căsătoria nu mai este o regulă.

„Politica noastră, afirma Lionel Jospin în 2000, se adresează nu familiei, ci familiilor în diversitatea lor. În căsătorie sau în afara căsătoriei, monoparentală sau recompusă." Dreapta nu ține un discurs diferit. În ianuarie 2006, o comisie parlamentară de informare asupra familiei își depune raportul. Lucrările sale au fost conduse de Patrick Bloche, deputat socialist de Paris, raportorul fiind Valérie Pécresse, purtător de cuvânt al UMP. „Noul portret al familiei" care reiese de aici este deci validat atât de dreapta, cât și de stânga. În ce constă acesta?

Numărul căsătoriilor scade, ca și vârsta noilor cupluri: căsătoria are loc în medie la 30 de ani, nouă cupluri din zece

începându-și viața comună prin uniune liberă. În jur de o naștere din două se petrece în afara căsătoriei. Divorțul afectează mai mult de un cuplu din trei. După despărțire, numeroase femei rămân singure, formând ceea ce se numește, prin convenție, o familie monoparentală: fenomenul privește de acum înainte un cămin din șase. O treime din copii nu trăiesc decât cu unul dintre părinți, din care nouă din zece cu mama lor. Numărul de familii zise recompuse – bărbatul și femeia locuind împreună cu copii fiecăruia – crește continuu. Luând în considerare văduvii, divorțații, cei despărțiți și adevărații celibatari, un francez din cinci nu trăiește în cuplu, iar unul din trei trăiește singur.

În treizeci de ani, modelul odinioară predominant – cuplul căsătorit, cu copii născuți în timpul căsătoriei – s-a destrămat. Totuși, contrar anilor ’70, familia nu mai este contestată: nouă francezi din zece îi acordă importanță.[1] Pentru a sublinia căldura legăturilor familiale într-o lume brutală, se ajunge chiar la continuarea limbajului infantil: pentru a-și numi părinții, adulții obișnuiesc să spună „tăticul meu“ și „mămica mea“.

Dar ceea ce s-a schimbat în profunzime este concepția despre familie: aceasta a devenit o sumă de persoane.

Uniunea a două persoane

Între hedonism și pierderea credinței creștine, revoluția culturală a anilor ’70 a răsturnat mentalitățile. De acum înainte, familia nu mai este o instituție, ci o afacere personală

1. *Les valeurs des Français*, ed. cit.

făcută în slujba individului. Menirea ei este de a garanta fericirea fiecăruia, de a-i împlini aspirațiile și de a-i realiza dorințele. Pentru că, în zilele noastre, familia este bazată pe două persoane care sunt în relație de cuplu. Un cuplu întemeiat pe dragoste și numai pe dragoste. O iubire absolută, unificatoare, care nu acceptă nici decepție, nici rutină. Dacă nu mai există pasiune, și în special pasiune sexuală, cuplul își pierde rațiunea de a fi.

Cum să iubești aceeași persoană toată viața? Dacă întâlnim pe cineva la 25 de ani și trăim până la 80 de ani, îl vom iubi oare mai mult de o jumătate de secol? În epoca zappingului generalizat, acest lucru pare de neconceput. Dacă sondajele de opinie arată că valoarea fidelității este în creștere, este vorba despre o fidelitate cu o durată nesigură. „Pentru totdeauna“ nu mai face parte din discursul amoros.

Mai ales că tentația de a călca strâmb poate apărea în orice moment. „Primesc la consultații, povestește un psihiatru, oameni sfâșiați între valorile individuale (sunt îndrăgostit de altcineva, este alegerea mea) și valorile familiale de stabilitate și de fidelitate.“[1] Atunci când apare o altă iubire la orizont, obligațiile dispar: mai bine iei viața de la capăt. „Uniunile și despărțirile, analizează un alt psihiatru, își au originea în același reflex, acela de a-l trata pe celălalt drept obiect de consum. Iar când se ajunge la obișnuință, când celălalt nu mai trezește nimic în noi, îl schimbăm.“[2]

Uniune a două persoane, cuplul este deci revocabil după voința fiecăruia. Prin urmare, ce sens mai poate avea căsă-

1. *Marie Claire*, mai 2005.

2. François-Xavier Poudat, *La Dépendance amoureuse*, Odile Jacob, 2005.

toria, al cărei principiu este durata? De treizeci de ani încoace, transformările legislative exemplifică devalorizarea acestei instituții, de vreme ce căsătoria poate fi desfăcută prin consimțământ reciproc, ba chiar prin voința unuia dintre membri: chiar dacă evenimentul e dureros, divorțul a devenit o simplă formalitate. În anii ’60, se divorța în medie după douăzeci de ani de căsătorie; în zilele noastre, în primii patru ani. Deseori și mai devreme, încă de la prima naștere sau chiar în timpul primei sarcini – nu este ea oare o piedică în calea dorinței? Iar divorțul după 60 de ani nu mai este ceva excepțional: seniorii, îndeplinindu-și datoriile de părinți, caută o nouă împlinire amoroasă.

La Paris și în marile orașe, un cuplu din două divorțează, unul din trei în alte părți: lucrul este banal. Vorbind despre propria sa experiență, romancierul François Taillandier mărturisește cu jumătate de voce: „De ce am părăsit cercul familiei? Mi-am permis lucrurile pe care mi le permitea epoca, și atât. Nu mă deosebesc de timpul acesta. Nu suntem purtați de fluviu: noi suntem apa fluviului.“[1]

La rândul său, divorțul are ceva învechit. Pentru că, oricum, un cuplu din șase nu este căsătorit, proporția fiind de un cuplu din trei la Paris și în marile orașe. Trebuie căutat îndelung în memorie ca să ne reamintim dezaprobarea socială cu care era privită, acum treizeci de ani, uniunea liberă. Pentru a numi relațiile mai mult sau mai puțin durabile, apar cuvintele: prietena mea, iubita mea, tovarășa mea. Chiar femeile ministru au tovarăși de viață, ceea ce nu mai șochează. Logodnici care trăiesc împreună – iată un termen care își pierde sensul. „Trăim în păcat“ spun ei ironic: dar în păcat

1. François Taillandier, *Les Parents lâcheurs*, Éditions du Rocher, 2001.

nimeni nu mai crede. Logodnicii veritabili – care nu trăiesc și nu se culcă împreună – dau impresia că provin dintr-un trib preistoric.

De altfel, ce știm despre vecinii noștri? Sunt un cuplu, sunt căsătoriți sau nu: e totuna. Și totuși nu, ne reamintește Evelyne Sullerot: „Uniunea conjugală este gândită ca o alianță între doi adulți care se pregătesc să aibă copii, să constituie o familie, și, făcând acest lucru, să se înscrie într-un parcurs anume; uniunea fără căsătorie, ca o alianță ce ar trebui să permită celor doi adulți să-și caute identitatea într-o relație de iubire ce poate ajunge eventual la faptul de a avea copii.“[1] Când această relație de iubire eșuează, despărțirea apare ca o necesitate. Statisticile surprind cu greu realitatea, dar totul ne arată că aceste cupluri în uniune liberă se dovedesc fragile. Și încă ce fragile: riscul unei despărțiri ar fi de șase ori mai ridicat decât în cazul unui cuplu căsătorit, nașterea unui copil nediminuând acest risc decât cu o treime. Nu au avut niciodată inelul pe deget, dar păstrează urmele dureroase din suflet.

În timpul caniculei din vara lui 2003, mii de bătrâni mureau abandonați. O anchetă publicată în 2006 de organizația „Să luptăm împotriva singurătății“ arată că o persoană vârstnică din cinci petrece zile întregi fără să vorbească cu nimeni. „Aș avea nevoie de cineva, doar pentru a-mi vorbi, despre orice“, se plângea o doamnă în vârstă. Înspăimântător. Solidaritatea dintre generații, de care se face atâta caz, slăbește atunci când e vorba de fapte. Oare asta nu are legătură cu „noul portret al familiei“? Dacă familia se reduce la cuplu, ea pierde și legătura cu generația anterioară, rupându-se de

1. Evelyne Sullerot, *Pilule, sexe, ADN...*, ed. cit.

vârstnici. Ce obligație mai putem avea față de părinții unui tovarăș de viață pe care l-am părăsit sau îl vom părăsi mâine?

Doi tați, două mame

Paradox: în momentul în care căsătoria cunoaște un regres în societate, homosexualii o pretind pentru ei. Homosexualii sau niște homosexuali? Potrivit lui Frédéric Martel, populația homosexuală reprezintă mai puțin de 2% dintre bărbați și 1% dintre femei.[1] O dimensiune numerică redusă mascată de activismul organizațiilor gay și de locul pe care media îl acordă acestei probleme.

Pe 5 iunie 2004, la Bègles, Noël Mamère procedează, în contradicție cu legea, la „căsătorirea" a doi bărbați: primarul, se precizează în articolul 75 din codul civil, trebuie să primească din partea viitorilor miri consimțirea că „vor să se ia drept soț și soție". Smoking bej pentru Bertrand, costum gri pentru Stéphane, cei doi bărbați vin la primărie la volanul unui Rolls-Royce de culoarea ciocolatei. În ziua următoare, la televizor, declară că sunt „obosiți" după noaptea nunții, că nu-și doresc copii „pentru moment" și că doresc să-și „trăiască dragostea". Mamère va fi suspendat din funcție timp de o lună, iar pretinsa căsătorie va fi anulată. Cei doi soți, în 2006, vor fi condamnați pentru escrocherie: plătiseră costumele și mașina pentru ceremonie cu un cec falsificat, sustras de la o bătrânică. Să trecem peste asta.

Acest circ va fi deranjat fără îndoială nu doar un homosexual, stingherit de faptul că este victima acestor extremiști

1. Frédéric Martel, *Le Rose et le Noir. Les homosexuels en France depuis 1968*, Seuil, 2000.

ai lobby-ului gay, obișnuiți să provoace. Pe 5 iunie 2005, la un an după ceremonia de la Bègles, militanți ai grupului *Act Up* organizează la Notre-Dame de Paris o parodie a unei căsătorii homosexuale între două femei. Urmează niște altercații, în cursul cărora preotul catedralei este rănit. Într-un loc de cult are loc o încăierare. Televiziunea publică este la fața locului pentru a filma: întrucât a fost anunțată, ea este complice la acest act ilegal. În urma unei întrebări puse de un parlamentar, reprezentantul Ministerului Justiției va răspunde că ancheta „nu a permis stabilirea existenței unei infracțiuni penale susceptibilă să fie urmărită în justiție". În ciuda plângerii depuse de preotul agresat, acțiunea va fi închisă.

În fața prozelitismului gay, puterile publice sunt paralizate intelectual. Întrucât „cuplul" constituie astăzi elementul de referință, de ce uniunea homosexuală ar fi mai puțin legitimă decât alta? În 2004, în ziua următoare „căsătoriei" de la Bègles, prim-ministrul, Jean-Pierre Raffarin, ca și cum s-ar fi scuzat pentru sancțiunea aplicată în cazul lui Noël Mamère, propune un proiect de lege pentru reprimarea „homofobiei", proiect care va fi adoptat la sfârșitul anului și care sugerează consolidarea legăturilor de tip pacs.* Acest contract, instituit cu cinci ani în urmă de socialiști, este deci garantat și de dreapta, care până atunci îl contestase.

Ca o soluție la aceste probleme ce privesc persoanele de același sex care trăiesc împreună, ar fi fost posibilă prevederea unui contract de asociere a bunurilor sau scăderea taxei aplicate drepturilor de succesiune pentru moștenirea lăsată în afara familiei. Prin legăturile pacs, legislatorul a preferat o formulă care denaturează anumite caracteristici proprii căsătoriei:

---

* Vezi nota de la p. 58 (*n.t.*).

odată declanșată, această logică nu mai poate fi oprită. În 2006, toate vocile grele ale stângii se pronunță în favoarea căsătoriei homosexuale, în timp ce UMP propune crearea unui „contract de uniune civilă“ care ar merge și mai departe decât pacs-urile, și ar putea fi oficiat la primărie. Cu ce s-ar deosebi de o căsătorie?

Pentru moment, opinia publică se opune căsătoriei homosexuale. Dar pentru cât timp? De fapt, majoritatea care se arată ostilă acestui lucru este mică, iar cei care au mai puțin de 35 de ani se declară pentru într-o proporție covârșitoare. În ritmul acesta, Franța se va alătura în curând Olandei, Belgiei, Canadei, Spaniei și Marii Britanii pe lista țărilor care au legalizat căsătoria între indivizi de același sex. Iar când acest lucru va fi devenit lege, rețelele militante vor trece la ofensivă în ceea ce privește următoarea revendicare: dreptul la adopție. Și în acest caz, opinia publică se opune în mod majoritar, dar proporția se inversează la cei care au mai puțin de 35 de ani. Propaganda, este adevărat, începe devreme. În numărul din decembrie 2005, *Tralalire*, revistă lunară pentru tineri de 25 de ani, editată de Bayard Jeunesse (editură aparținând congregației asumpționiștilor!), publică „o colecție de stampe ale familiei“: vinietele colorate prezentau toate tipurile de familii, între care și familii „unde copiii sunt crescuți de două femei sau doi bărbați“.

„Cuplul heterosexual căsătorit cu copil nu mai este decât un model printre altele“, susțin organizatorii unui Marș al mândriei (fostul Gay Pride). În 1997, Asociația părinților gay și lesbieni (1 500 de membri) a inventat termenul de „homoparentalitate“. „Am hotărât să folosim acest termen, explică ei, pentru ca el să intre, pe calea media, în vocabularul

comun."[1] Zece ani mai târziu, termenul apare într-adevăr în dicționarul *Petit Larousse.* Totuși, el conține un neadevăr. Prin definiție, copiii care trăiesc într-un cuplu de homosexuali nu au fost concepuți de cei doi membri ai cuplului care se doresc a fi părinții lor. Născuți în urma unui raport heterosexual, ei sunt copiii biologici sau adoptați ai unuia sau ai altuia.

De când o lege din 2002 permite delegarea autorității parentale unui „terț demn de încredere", militanții homosexuali profită de acest lucru pentru a cere ca autoritatea lor asupra unui copil născut mai înainte să fie împărțită cu tovarășul lor de același sex. Există deja mai multe cazuri în care justiția a ajuns să aprobe acest lucru. Toți psihologii știu că un copil, pentru a se dezvolta, are nevoie în același timp de un tată și de o mamă, fie aceștia, în cazul orfanilor, un bărbat sau o femeie ce servesc de substitut simbolic. Singurele studii care susțin că acești copii crescuți de un cuplu homosexual sunt la fel de echilibrați ca ceilalți au fost realizate în Statele Unite ale Americii, de organizații gay care au chestionat părinții (și nu copiii) a șaizeci și trei de „familii" de acest fel. „Suntem pe cale să punem în aplicare condiții de patologie experimentală, exclamă doctorul Megglé. Asta nu s-a mai întâmplat niciodată în istoria umanității: această istorie îi înnebunește pe psihiatrii."[2]

Lobby-ul extremist nu se va opri aici. Louis-Georges Tin, care a coordonat un *Dicționar al homofobiei* publicat de serioasa editură Presses Universitaires de France, încearcă din răsputeri să obțină din partea Organizației Mondiale a Sănătății „eliminarea transsexualismului de pe lista maladiilor

1. *Le Point*, 11 mai 2006.
2. *La Nef*, februarie 2005.

mentale“[1]. Apărută în Statele Unite acum cincisprezece ani, *gender theory* susține că nu suntem sexual determinați. Heterosexual, homosexual, bisexual sau transexual, fiecare își formează identitatea în funcție de contextul social și și-o poate schimba după voia sa.

În fața unei apatii totale a societății, un grup minor – ajutat, este adevărat, de o orchestră mediatică – urmărește să schimbe toate normele antropologice. Până unde se va ajunge?

Repere confuze

După al doilea tur al alegerilor prezidențiale din 2002, doi homosexuali îi trimit lui Jacques Chirac o scrisoare deschisă în care se plâng: „Când Raffarin spune că va conduce Franța ca un bun tată de familie, este foarte șocant pentru cei care nu sunt tați sau care nu se recunosc în această trimitere învechită.“ Tată de familie – o trimitere învechită? La urma urmelor, asta e realitatea.

În 2001, guvernul Jospin propune un concediu de paternitate de două săptămâni, în caz de naștere. În spatele aspectului pragmatic, măsura comportă o supoziție ideologică: bărbatul și femeia fiind egali, rolurile lor sunt interșanjabile. Epoca noastră nu mai are încredere în specificitatea tatălui. Modificarea recentă a alegerii patronimului la naștere exprimă această schimbare. Permițându-le părinților să-și numească copilul fie după numele tatălui, fie după cel al mamei sau al celor doi, legea a pus capăt unei „predominanțe paterne“ ce dura de mai multe secole, potrivit expresiei autorului

1. *Le Monde*, 18 mai 2006.

acestei reforme, deputatul socialist Gérard Gouzes. În Europa, transmiterea automată a numelui tatălui s-a impus în Evul Mediu, marcând astfel cele două filiații, confirmând faptul că odrasla nu aparținea doar mamei care l-a purtat în pântec.

Echilibrul dintre tată și mamă, care respecta natura fiecăruia în parte, este astăzi răsturnat. Opt francezi din zece, potrivit cercetărilor, consideră că un copil are nevoie atât de un tată, cât și de o mamă pentru a crește într-un mediu fericit. Dar cinci din zece sunt de acord cu femeile care doresc să aibă un copil și trăiesc singure.[1] O contradicție care își găsește explicația în starea societății: la Paris, în orașul propriu-zis, într-un cămin din două nu există decât un adult, și în două treimi din cazuri acesta este o femeie. Cum să te blamezi pe tine însuți?

Remarcând „trecerea de la centrarea în jurul tatălui la centrarea în jurul mamei“, Henri Mendras ajungea la această observație: „Ne confruntăm cu o structură familială descrisă de etnologi în diverse societăți, în special în zona insulelor Caraibe.“[2] Dacă înțelegem bine, cei treizeci de ani de revoluție sexuală și familială au adus Franța în situația Caraibelor dinainte de Cristofor Columb. Iar acest lucru îl numim progres.

Zeci de mii de persoane, la ora actuală, trăiesc în situații familiale unde triunghiul tradițional tată, mamă, copil este modificat. În cămine monoparentale, mama are tendința de a-și transforma copilul în confidentul problemelor sale, descărcându-și sufletul în fața lui. „Dar faptul că odrasla o ascultă nu înseamnă că o și înțelege, ripostează Agathe Fourgnaud.

---

1. *Les valeurs des Français*, ed. cit.
2. Henri Mendras, *Français, comme vous avez changé*, Tallandier, 2004.

Psihologii repetă și ei acest lucru: copiii și adolescenții nu sunt niște adulți într-un format mai mic."[1] În familiile recompuse, tatăl vitreg sau mama vitregă se lansează în strategii subtile pentru a cuceri copilul care nu este al lor: de la seducție la constrângere, sunt folosite toate registrele, fără un rezultat garantat. Cu atât mai mult cu cât copilul poate pendula între interlocutorii săi diferiți, între părinții biologici și cel de-al doilea adult lângă care trăiește. Atunci când lucrurile merg prost, adolescentul are răspunsul gata pregătit: „Nu ești tatăl meu (sau nu ești mama mea); n-ai dreptul să-mi zici nimic."

Transformarea familiei moderne atinge astfel limitele principiului individualist. O mărturisire dezamăgită a lui Bernard M., de 41 de ani, care are grijă de copiii săi și de cei ai celei de-a doua soții: „Suntem cu toții pe punctul de a face o vizită la psiholog."

Marea suferință a copiilor din familii divorțate

În epoca contracepției universale, copilul este ceva dorit. Acest copil este dorit și „făcut" după o anumită așteptare: căsătoriți sau nu, tata și mama lucrează și pândesc momentul cel mai puțin problematic pe plan profesional. Au ales și un apartament suficient de mare, o mașină și tot ce trebuie pentru a fi fericiți în familie. A avea un copil este un drept. Dacă natura nu este de ajuns, tot soiul de metode, de la inseminarea artificială la fecundarea *in vitro*, vin în ajutor. Chiar și în ajutorul femeilor singure care, în străinătate, pot zămisli un copil fără tată.

1. Agathe Fourgnaud, *La Confusion des rôles*, Lattès, 1999.

Acest copil-rege atât de dorit nu îndreptățește totuși sacrificarea unui alt drept, la fel de important: dreptul la fericirea individuală. Dacă iubirea se pierde, despărțirea de soț este singurul mod de a-ți păstra fericirea. Și ce se întâmplă cu copilul în acest caz? Dacă ar fi să citim revistele, copiii cuplurilor despărțite au de două ori mai mulți părinți, de două ori mai mulți bunici, de două ori mai multă afecțiune, cadouri și camere înzestrate cu de toate – au deci mai mult noroc. Dar în realitate? Realitatea este că propria lor familie – tatăl *lor* și mama *lor* – este ruptă în două. Putem să le repetăm că părinții au dreptul de a-și trăi viața, că îi iubesc chiar dacă trebuie să se despartă – ceva în străfundul lor s-a prăbușit. De ce epoca noastră, mereu gata să-și exprime compasiunea, vorbește atât de puțin despre această suferință?

În jur de un minor din patru nu trăiește împreună cu ambii părinți. Un sfert din părinții divorțați nu-și mai văd copiii. Din 2002, judecătorul poate hotărî alternarea rezidenței între mamă și tată, dar specialiștii subliniază riscul psihic pe care-l presupune această încredințare când unuia, când celuilalt dintre părinți pentru copiii de mai puțin de șase ani: „Copilul nu este un obiect pe care-l putem împărți în mod egal“, avertizează o pedopsihiatră.[1] Autoritatea comună și încredințarea copilului alternativ celor doi părinți rezolvă problema părinților. Însă nu și pe cea a copiilor: familia lor este total dezmembrată. În momentul despărțirii, o treime din ei au dreptul la o consultanță pedopsihiatrică. Totuși, urmările rămân pentru toată viața: pentru mulți adulți, divorțul părinților lor rămâne o rană ascunsă.

Aceste sute de mii de despărțiri n-au oare nici o urmare asupra interesului general al țării? Cum însă fiecare veghează

1. Jacqueline Phélip, *Le Livre noir de la garde alternée*, Dunod, 2006.

asupra interesului său, nici un divorțat nu gândește astfel. Dar analistul social este obligat să-și pună această întrebare. Iar cercetările se înmulțesc. Și toate dovedesc faptul că, pentru colectivitate, prețul plătit pentru dezmembrarea familiei este din ce în ce mai mare.

Francezii se plâng pe bună dreptate de congestionarea aparatului judiciar care duce o mare lipsă de mijloace financiare. Dar punând cap la cap toate divorțurile, împăcările, contestațiile, cererile, judecățile sau plasamentele copiilor, ajungem la o treime din bugetul justiției. Dramele datornicilor insolvabili ne sensibilizează. Dar câte pensii alimentare se află între aceste dosare? Țara duce lipsă de locuințe. Or, în marile orașe, despărțirile și căminele monoparentale au dublat cererea de apartamente: potrivit fundației abatelui Pierre, planurile demografice ale Institutului Național de Statistică și Studii Economice, stabilite în anii '90, nu prevăzuseră procentul divorțurilor actuale. Este citat cazul divorțaților care, neavând unde să locuiască, sunt obligați să coabiteze! Familiile recompuse au contribuit la creșterea prețurilor marilor apartamente, constrângând familiile numeroase unite să se stabilească din ce în ce mai departe în cazul în care trăiesc dintr-un singur salariu.

Libertatea individuală are un preț, dar întreaga societate îi suportă costul.

Consecințele cele mai grave ale destructurării familiale nu sunt totuși cele financiare. În 2001, Paul Archambault, cercetător în științe sociale, și-a consacrat teza de doctorat studiului „viitorului copiilor proveniți din familii dezmembrate“. Pornind de la date furnizate de Institutul Național de Statistică și Studii Economice (INSEE) și de Institutul Național de Studii Demografice (INED), autorul demonstrează

că în sânul fiecărei categorii sociale, de la muncitori la funcționari superiori, și indiferent de nivelul studiilor, de la școală profesională la universitate, șansele de reușită scad pentru copiii ce provin din familii despărțite sau recompuse.

În cazul tinerilor care au probleme cu justiția, numărul celor care au un părinte decedat este de cinci ori mai mare decât al celorlalți copii. Absența autorității parentale are urmări asupra copiilor proveniți din familiile destrămate. Sociologul Sebastian Roché, într-un studiu asupra delincvenței juvenile, atacă legătura importantă dintre procentul de familii monoparentale și procentul de agresiuni împotriva persoanelor, între numărul de divorțuri și numărul de furturi.[1] Același autor a condus pentru Ministerul Justiției o anchetă în zona orașului Grenoble: aproape jumătate dintre minorii urmăriți de Protecția judiciară a tinerilor provin dintr-un cuplu divorțat sau separat, și doar un sfert în cazul liceenilor.

Acest fapt nu privește doar mediile defavorizate. Numeroși adolescenții înstăriți ajung să săvârșească delicte minore: droguri, ebrietate în spațiu public, scandal noaptea. „Sunt toți copii din familii divorțate, ai căror părinți, deseori absenți, sunt în plus plini de bani, recunoaște un parizian care se găsește în acest caz. În concluzie, îi lasă fără supraveghere, așa cum se întâmplă și cu mine."[2]

O anchetă a Institutului Național pentru Sănătate și Cercetare Medicală (INSERM) a scos la iveală faptul că tinerii care trăiesc într-o familie recompusă acordă mai mult timp imaginilor pornografice decât cei care trăiesc cu amândoi părinții. Barometrul de Sănătate a Tinerilor a subliniat legătura dintre toxicomanie, sinucidere, alcool sau violență și

1. Sebastian Roché, *La Délinquance des jeunes*, Seuil, 2001.
2. *Le Figaro*, 20 ianuarie 2006.

situația părinților, fără a lua în seamă venitul, originea socială sau etnică. Un om al străzii este un om fără domiciliu familial: în cele mai multe cazuri, procesul de excludere începe prin destrămarea cuplului, ceea ce declanșează spirala desocializării. Rana poate fi de altfel și mai veche: „Deseori, povestește responsabilul unui centru catolic social, descoperim în omul străzii un copil victimă a deficiențelor familiale, afective, educative."

Astfel, întreaga colectivitate suportă consecințele individualismului contemporan. Ne-am săturat de familia tradițională? Ne-am săturat să luptăm pentru stabilitatea cuplului? Părinții se ceartă, iar copiii trag ponoasele.

Familia, calea viitorului

Trecutul avea defectele sale: să nu-l idealizăm. Cine ar putea să trăiască cu trei generații sub același acoperiș, așa cum se întâmpla, nu demult, în diverse zone ale provinciei franceze? Ordinea familială de altădată nu va reapărea: divorțul, contracepția sau munca femeilor au condus la transformări profunde, aparent ireversibile. Prin definiție, comportamentele private nu pot fi controlate. Prin urmare, nici prin constrângeri și nici prin predici nu va găsi familia contemporană calea echilibrului. „Nu este vorba, scrie Evelyne Sullerot, să mustrăm oamenii, ci să veghem ca cei doi părinți să continue să-și exercite responsabilitatea de educatori. În concluzie, este important să-i «reparentalizăm» pe cei ce s-au despărțit, dar și pe cei care rămân împreună."[1]

1. Evelyne Sullerot, *op. cit.*

Tocmai prin puterea exemplului va fi posibil să readucem o societate a plăcerii imediate la preocuparea pentru copii. În vremuri de criză, cine mai cunoaște bucuria oferită de o familie stabilă și unită, răsplătită prin niște copii echilibrați? Cine va mai aminti de forța legăturilor dintre frați și surori?

În trei sferturi din cazuri, copilul-rege este un copil unic la părinți. Convinsă că natalitatea franceză e bună, pentru că se situează pe al doilea loc în Europa (1,9 copii pentru fiecare femeie), țara nu observă că îmbătrânește: din 1974, generațiile nu se mai înnoiesc. Nu ne-ar trebui prea mult pentru a trece deasupra pragului de reînnoire a populației (2,1). Un sondaj din 2005 confirmă că bărbații și femeile și-ar dori, ideal vorbind, în medie 3,3 copii. Reimpulsionarea natalității nu presupune nici interzicerea contracepției, nici revenirea asupra problemei femeilor care muncesc: dacă o treime din ele ar mai avea un copil, ar fi de ajuns. Or, o mulțime de femei și-ar dori un copil în plus, dar trebuie să renunțe din cauza dificultății de a împăca viața familială cu viața profesională.

O politică ce ar permită acordul acestor două obiective ar răspunde așteptării celor care sunt gata să încerce să întemeieze o familie. Mai mult, cercetările recente arată o modificare: spre deosebire de generațiile precedente, din ce în ce mai multe femei, deși opt din zece muncesc, doresc să-și întrerupă cariera pentru a-și crește copiii. Fenomenul o îngrijorează pe Elisabeth Badinter, o susținătoare ferventă a feminismului: „Nu se mai vorbește decât despre bucuriile sarcinii, despre instinctul matern, ca și cum ar fi de la sine înțelese. Nu e de mirare că din ce în ce mai multe femei renunță la

slujbă. Ce revenire la trecut… Dacă aș fi Simone de Beauvoir, aș urla."[1]

Ne rămâne să descoperim ceea ce știam altădată. Dorința și pasiunea nu sunt suficiente pentru clădirea unui cuplu durabil; copiii și proiectele comune, da. Egocentrismul separă, familia unește. Dacă, pentru a salva iubirea, am salva familia?

1. *Le Nouvel Observateur*, 16 iunie 2005.

5. Dreptul la (ne)muncă

Thierry F., un locuitor din Roanne în vârstă de patruzeci de ani, se laudă cu un bilanț mulțumitor: 31 de luni de muncă întinse pe 13 ani, pentru 24 de ani de „lene remunerată“, potrivit spuselor sale. Alocație specială de solidaritate, alocație pentru locuință, asigurare medicală generală: el trăiește în permanență pe banii contribuabililor. „De ce să mă simt vinovat, surâde el, m-am mulțumit să urmez literă cu literă legislația franceză.“[1] Acest șomer profesionist, proprietar al apartamentului său, conduce un Alfa Romeo. Un caz excepțional? Fără îndoială. Exemplul dovedește totuși deficiențele asistenței sociale: concepută pentru a rezolva situațiile deosebite, sistemul devine o sursă de venit zilnic pentru indivizi cărora nu le place să muncească.

Prin 1975, Franța s-a confruntat cu un șomaj în masă pe care nu-l mai cunoscuse până atunci. De atunci, numărul celor lipsiți de un loc de muncă n-a încetat să oscileze între 8 și 12% din populația activă. Șomerul din 2007 nu este șomerul din 1930: pierderile sunt reduse de statul asistențial, fără să mai punem la socoteală munca la negru sau micile afaceri. Să fii lipsit de o slujbă stabilă este totuși devastator pe plan moral. Pentru șomerul de scurtă durată, înseamnă frica de a fi declasat; pentru șomerul de lungă durată, voit sau nu,

1. *Moi, Thierry F, chômeur professionnel*, Albin Michel, 2006.

înseamnă obișnuința de a-și câștiga traiul din ajutorul oferit de colectivitate și nu prin eforturile sale. Acest lucru are un impact și asupra celor apropiați: la 2,5 milioane de șomeri, 8 milioane de persoane sunt afectate.

Treizeci de ani. De treizeci de ani, această boală roade societatea franceză. Or, valoarea muncii stă la baza legăturii sociale. Atât în mediile populare, cât și în cele superioare: nimeni nu se simte mai umilit decât un funcționar ale cărei competențe nu sunt folosite. Chiar dacă suntem într-o societate a timpului liber, munca rămâne ceva obligatoriu, fie doar și pentru a ne oferi plăcerile timpului liber...

O economie înșelătoare

Situația economică a Franței este oare catastrofală? Nici pe departe. Țara își dispută cu China locul al patrulea din grupul de frunte al puterilor mondiale. Multinaționalele franceze sunt prospere: clasamentul stabilit de revista *Forbes* înregistra aici aproape 70 din cele mai puternice 2 000 de grupuri internaționale. Între 60 și 70% din activitatea economică franceză este realizată de întreprinderi care fac parte din zona capitalismului familial, care reprezintă mai mult de jumătate din marile societăți cotate la Bursa din Paris. În 2004, 320 000 de întreprinderi au fost înființate sau reînființate. Potrivit unui sondaj realizat de Agenția pentru Înființarea Întreprinderilor, în jur de un salariat din doi ar dori să demareze propria sa afacere: dorința de a întreprinde n-a dispărut. Dovedindu-și eficiența, francezii produc mai multe resurse, într-o oră de muncă, decât americanii sau englezii. Nivelul lor de viață a crescut de 1,5 ori de-a lungul ultimilor treizeci de ani, iar averea lor s-a triplat: nouă familii din zece au un

patrimoniu financiar, bursa atrăgând 7 milioane de francezi. De la Airbus la TGV, de la viaductul de la Millau la viitorul reactor Iter, ar trebui citate toate realizările ce dovedesc geniul tehnologic al țării.

Pe bună dreptate, Jacques Marseille a descris această perioadă drept Cei Treizeci de noi ani glorioși (1975-2005), în cursul cărora s-a afirmat o Franță „care muncește, câștigă și se deschide". Același analist recunoaște totuși că „Franța accelerează cu trei frâne de mână trase"[1]: statul, sindicalismul și educația națională.

August 2006. Cifrele indică o sporire a creșterii economice în al doilea trimestru al anului, șomajul (ajuns sub pragul de 9%) fiind cel mai scăzut din 2002. „Toți indicatorii sunt pe «verde»", afirmă cu tărie Thierry Breton, ministru al finanțelor. Un an mai devreme, acesta lansa un strigăt de alarmă: „Franța trăiește peste mijloacele sale." El prezenta atunci raportul asupra datoriei publice pe care Michel Pébereau tocmai i-l predase, și în care președintele BNP Parisbas arăta pericolul: „Copiii noștri vor fi nevoiți să acopere, pe lângă propriile lor cheltuieli, și cheltuielile noastre pentru sănătate și indemnizațiile de șomaj." Cu un an și mai devreme, în 2004, Michel Camdessus, fost director general al FMI, trimisese la Bercy un raport în care, scoțând la iveală „frânele în calea creșterii", invita la un „efort": „Fără s-o știm, suntem prinși într-un proces de regresiune care poate conduce, dacă nu se face nimic, la o situație greu de schimbat peste vreo zece ani."

Oare avertismentele lansate de acești specialiști au fost date uitării?

---

1. Jacques Marseille, *La Guerre des deux France*, ed. cit.

Bilanțul economiei franceze este în realitate unul înșelător. Pe termen scurt, situația nu stă rău. Pe termen lung, pericolul este uriaș. Lupta împotriva șomajului constituie o prioritate, dar presupune conștientizarea acestui pericol. Pentru că faptele sunt în fața noastră: dezvoltarea Franței, de un sfert de secol, este în mod sistematic inferioară mediei europene. Or, țările unde creșterea economică e puternică și unde șomajul e scăzut sunt cele în care se muncește cel mai mult. În Franța nu se muncește destul. De ce nu se muncește destul? Pentru că munca a fost devalorizată.

Prea puțini francezi muncesc

La ora actuală, persoanele active reprezintă 40% din totalul populației. Ceilalți – copii, studenți, șomeri, inactivi sau la pensie – nu au o activitate regulată. Numărul celor care lucrează a fost redus de jos, prin prelungirea duratei studiilor, și de sus, prin creșterea pensionărilor. Puțini francezi muncesc. Drept urmare, grupa de vârstă intermediară poartă pe umeri întreaga Franță: 25 de milioane de persoane asigură traiul pentru 65 de milioane de locuitori. Disproporția este strigătoare.

Dintre cei care muncesc, nu toți produc un venit considerabil. Un salariat din cinci este funcționar, iar unul din patru este angajat în sectorul public. Nimeni nu va contesta, decât cu riscul de a nega responsabilitatea statului față de interesul general, faptul că funcționarul public sau sectorul public joacă un rol indispensabil. Țările care cunosc cele mai mari performanțe economice posedă totuși un serviciu public mult mai rarefiat: o persoană din șase sau șapte. Potrivit calculelor asociațiilor contribuabililor, francezii dedică 196

de zile din 365 – sau până la data de 16 iulie a fiecărui an – pentru finanțarea sectorului public, lucrând o zi din două pentru stat.

Este vorba de zeci de mii de funcționari care muncesc din greu, și câteodată pentru salarii puțin atractive, compensați inegal prin avantajele sociale ce decurg din statutul lor. Cu toate acestea, cum să contești faptul că lumea lui Courteline n-a dispărut? Potrivit cifrelor oficiale, absențele în cazul funcționarilor publici de stat sunt în medie de 13 zile pe an și de 20 de zile în cazul funcționarilor publici teritoriali. În ce întreprindere privată este permis să absentezi în fiecare an echivalentul unei luni de zile lucrătoare? Pentru a reduce absenteismul, primăria din Bordeaux sau Asociația comunelor din ținutul Douarnenez atribuie prime anuale de sârguință[1]! A primi bani pe lângă salariu doar fiindcă vii la muncă înseamnă să fii plătit de două ori: fericiți funcționari.

Cui nu i s-a întâmplat să încerce în zadar să dea de un funcționar vineri după-amiaza? Weekenduri prelungite, femei absente miercurea, zile libere primăvara, paralizie în luna august: societatea pare ritmată de concedii. De la începutul secolului XX, tendința se îndreaptă fără îndoială spre scăderea perioadei de muncă. Prelungirea duratei de viață va duce la sporirea acestui fenomen: un francez de astăzi își va petrece 45% din viața sa la muncă, față de 65% în 1970.

Introducerea săptămânii de 35 de ore în 2000 a accelerat totuși lucrurile. În primul rând pe plan economic, creând impresia că această cantitate de muncă este un întreg pe care este suficient să-l împarți ca să rămână pentru toată lumea, ca pe o prăjitură pe care o tai după numărul celor așezați la masă. Apoi pe plan psihologic, pentru că trecerea de la 39

1. *Le Figaro*, 29 august 2006.

la 35 de ore de muncă, însemna să acorzi un supliment de o jumătate de zi pe săptămână sau de o lună pe an pentru plăcerile timpului liber. Rezultatul este că francezii muncesc cu patru săptămâni mai puțin decât media vecinilor europeni și cu zece săptămâni mai puțin decât americanii.

„Activitatea economică este cea care produce bunăstarea și locurile de muncă, amintește Michel Godet: trebuie să muncim mai mult ca să avem de muncă cu toții."[1] Cu cât trece timpul, cu atât mai mult reducerea la cele 35 de ore, deși îi afectează în primul rând pe micii salariați, câștigă statutul unui drept social intangibil. Majoritatea aleasă în 2002 nu a avut curajul să repună în discuție această lege. Cine va îndrăzni s-o facă?

Nu numai că prea puțini francezi muncesc, dar cei care lucrează sunt sancționați. Mărturia unui patron a cărui întreprindere a dat faliment: „Nu salariile sunt cele care ne-au îngropat. Salariile muncitorilor noștri erau de altfel puțin mai mari decât cele ale concurenților noștri europeni. Ceea ce ne-a falimentat au fost taxele, și numai ele, care făceau ca ora de muncă să fie prea scumpă pentru noi."[2] Taxele: coșmarul întreprinzătorilor francezi. Adăugând impozitul pe societăți, taxa profesională, taxa pe salarii și alte prelevări, fiscalitatea întreprinderilor atinge 30%, spre deosebire de 18% în Europa.

Întrucât impozitul pe venit nu este plătit decât de o jumătate dintre francezi, cei care fac acest lucru au impresia că plătesc pentru ceilalți. Funcționarii superiori acceptă acest

1. *Le Monde*, 7 februarie 2006.

2. Thierry Desjardins, *La Décomposition française*, Albin Michel, 2002.

lucru cu atât mai greu, cu cât taxele au crescut fără ca salariile lor să profite de pe urma acestei creșteri, în timp ce imaginea lor a fost afectată de acele afaceri în care marii patroni și-au atribuit acțiuni sau prime de instalare echivalente cu patruzeci de secole de salariu minim pe economie. Șocante prin excesul lor, aceste cazuri nu privesc decât o mână de indivizi. Dar ele contribuie, prin reacția provocată, la hrănirea unui egalitarism înscris în mentalități de la Revoluție: în Franța, bunăstarea trezește gelozia, iar reușita creează necazuri.

Ceea ce explică faptul că impozitul, în această țară, nu este o chestiune neutră: el are o dimensiune ideologică. De altfel, contribuabilii cu venituri foarte mari, din ce în ce mai mulți, își transferă domiciliul fiscal în străinătate, ca să scape de taxele ridicate. Ultimul exemplu de actualitate este Johnny Hallyday. La fel de ridicat se dovedește și Impozitul de Solidaritate pe Avere, de vreme ce pensionarii sunt constrânși să renunțe la rezidența lor principală, pentru a achita un impozit care-i face norocoși pe proprietarii unei case de pescari pe insula Ré. În ciuda unei ușoare modificări aduse în 2005, dreapta nu îndrăznește să abroge legea, de frică să nu pară complice marelui capital: mereu, ideologia. Să ai o avere nu este corect din punct de vedere moral: această nedreptate trebuie să fie îndreptată făcându-i pe bogați să plătească.

Constrângerile modelului social francez

De ce ar fi „modelul social francez“ un tabu? Acest model a fost pus în aplicare după Eliberarea Franței, într-un context politic în care comuniștii reprezentau o treime din electorat și într-un context social în care ei controlau lumea

muncitorească, al doilea motor economic al Franței. Prin originea sa, acest model este situat și datat. Or, el este prezentat de unii ca un ideal, ca un idol căruia trebuie să-i sacrificăm totul, ale cărui principii trebuie menținute cu orice preț, ca și cum lumea nu s-ar fi schimbat.

Acest model ridica statutul de funcționar la rangul de model al condiției de salariat: slujbă garantată pe viață, promovare în funcție de vechime, reevaluare periodică a salariilor. El punea în aplicare, împotriva riscurilor principale ale existenței, un sistem de protecție generalizat, la a cărui gestiune sindicatele erau asociate, așa cum erau și la negocierile colective. După șaizeci de ani, aceleași cinci organizații sindicale[1] beneficiază de o reprezentativitate bazată pe niște criterii printre care apare și „atitudinea patriotică în timpul Ocupației".

Pe cine reprezintă sindicatele „reprezentative"? Punând toate organizațiile la un loc, procentul de sindicalizare nu depășește 7% din salariați. Raportat la o populație de 24 de milioane de persoane active, efectivul celor trei centrale sindicale principale reunește mai puțin de 1,2 de milioane de persoane. În plus, realitatea sindicală este o oglindă înșelătoare: în timp ce patru persoane active din cinci lucrează pentru o întreprindere privată, cele două treimi de sindicaliști provin din sectorul public. Mărturia unui sindicalist: „Noi reprezentăm salariații care au cel mai puțin nevoie să fie protejați."

Expresie a unei minorități, centralele sindicale, așa-zis reprezentative, sunt totuși actori indispensabili ai jocului social, a căror voce se poate impune tuturor. Greva continuă astfel să facă parte din instrumentele preferate ale culturii sindicale franceze. În Spania, se înregistrează 20 000 de zile

1. CGT, CFDT, FO, CFTC și CFE-CGC.

de grevă pe an, 30 000 în Marea Britanie și mai mult de 100 000 în Italia, unde procentul de sindicaliști este mult mai mare. În Franța, media ajunge la 800 000 pe an! Cum să limitezi dreptul la grevă în serviciile publice, de vreme ce aparatul sindical, stabilit în centrul sistemului, este acolo pentru a-și apăra privilegiile?

În ciuda eforturilor depuse, Securitatea socială, toată lumea știe acest lucru, este în deficit. În septembrie 2006, raportul anual al Curții de Conturi avertizează că situația va necesita „într-un termen foarte scurt noi și temeinice reforme". Dar să încerci să schimbi Securitatea socială înseamnă să schimbi „modelul social francez". Oare cum vor reacționa sindicatele?

Pragul vârstei de pensionare a fost coborât în 1983, într-un moment în care prelungirea duratei de viață și declinul demografic bloca deja mecanismul de finanțare a pensiilor. Tot Curtea de Conturi este cea care previne țara: reforma parțială adoptată cu greu în 2003 nu este de ajuns: „Să te pensionezi mai devreme, pentru a beneficia de pensie mai mult timp, să ai o pensie mai mare fără să cotizezi mai mult, toate acestea au un cost, un cost care va crește." Când va fi necesară adoptarea unor decizii drastice, cum vor reacționa sindicatele?

Franța este generoasă cu șomerii săi: 23 de luni de indemnizație, spre deosebire de 12 luni în Germania. Potrivit Uniunii naționale interprofesionale pentru locuri de muncă în industrie și comerț, cele aproape 800 000 de oferte de locuri de muncă nu sunt acoperite. Câți șomeri profesioniști există? Sute de mii de beneficiari de alocații sociale nu au nici un interes să-și caute un loc de muncă, pentru că salariile lor n-ar compensa reducerea ajutoarelor sociale de care beneficiază. Nici un control n-a fost efectuat asupra lor, nici o

pedeapsă nu-i amenință. Ce fac sindicatele? Veghează la modelul francez, unde alocația pe viață ține de drepturile omului.

Societatea plătește, plătește mereu. De unde vin banii? De douăzeci de ani, guvernele, de stânga sau de dreapta, au propus spre votare bugete ale căror încasări erau sistematic inferioare cheltuielilor, diferența fiind acoperită prin împrumuturi de stat. Dacă contribuabilii francezi au asigurat jumătate din acestea, cealaltă parte provenea din marile fonduri străine. Americanii sunt cei care finanțează sistemul nostru de sănătate și asigurările de șomaj. Revenim aici asupra strigătului de alarmă lansat de Thierry Breton: „Franța trăiește peste mijloacele sale." 2 000 de miliarde de euro datorie publică, sau 1 100 de miliarde contractate în împrumuturi și 900 de miliarde angajate pentru pensiile funcționarilor. În 2006, pentru prima oară, impozitul pe venit plătit de familii nu a ajuns decât pentru returnarea dobânzii datoriei. Un comunicat de la Bercy, publicat în 2005, a dovedit repercusiunea financiară, adică îndatorarea țării, pe care au avut-o pensionarea la 60 de ani, cele 35 de ore de muncă și angajarea de noi funcționari: din nou, modelul social francez. Argentina, în 2001, a dat faliment. Oare aceasta este soarta pe care ne-o rezervă viitorul?

Potrivit sondajelor, 76% dintre tinerii francezi și-ar dori să devină funcționari și 82% dintre părinți i-ar încuraja pe copiii lor să intre în sectorul public. Toți funcționari? Respingând această societate paralizată de risc, contestând tutela acestui stat care se îngrijește de toți („statul dădacă"[1], potrivit lui Mathieu Laine), 300 000 de francezi pleacă să

1. Mathieu Laine, *La Grande Nurserie*, Lattès, 2006.

se stabilească în străinătate în fiecare an, iar jumătate dintre ei au mai puțin de 35 de ani. Punând la socoteală chiar și întoarcerile acasă, numărul de expatriați crește cu aproape 50 000 pe an. „Din ce în ce mai mulți francezi vor să se stabilească în Statele Unite, explică Patrick Baudry, nu pentru a realiza un plan bine determinat, ci doar pentru a nu mai rămâne în Franța, care li se pare în declin. Este o adevărată fugă."[1] Un francez din doi stabiliți în străinătate n-are intenția să se întoarcă decât la vârsta pensionării sau deloc. În timp ce străinii necalificați intră cu zecile de mii pe teritoriul național, materia cenușie pleacă în alte părți. Tot atâta forță de muncă pierdută pentru țară.

Ce îi sperie pe tineri

În 2003, succesul lui *Tanguy*, un film de Etienne Chatiliez, exprimă un fenomen social: mulți se recunosc în lamentațiile acestui tânăr de treizeci de ani care rămâne cu părinții săi. Un adolescent întârziat, puțin apatic, prizonier într-un orizont închis pentru cei din generația sa. Acum douăzeci de ani, tinerii părăseau cât mai curând posibil domiciliul familial. Astăzi, din cauza lipsei locurilor de muncă și a unor locuințe accesibile, ei își întârzie plecarea.

Șomajul tinerilor? Drama atinge toate mediile. Într-o perioadă din viață când totul ar trebui să meargă bine, totul devine o problemă, accesul la un loc de muncă devenind din ce în ce mai dificil. Din 500 000 de noi titulari de bacalaureat, 200 000 nu-și continuă studiile. Aceștia se găsesc la

1. Patrick Baudry, *Français et Américains, l'autre rive*, Village Mondial, 2004.

egalitate cu cei 60 000 de tineri care, în fiecare an, renunță la facultate fără să fi obținut o diplomă. Adică un total de 260 000 de tineri slab calificați care ajung în fiecare an pe piața locurilor de muncă. Patru ani mai târziu, patru din zece sunt în continuare șomeri. Ceilalți 300 000 de titulari de bacalaureat își termină studiile superioare. La un an după ce ies din facultate, mai mult de jumătate dintre ei nu au un loc de muncă. Le vor mai trebui mulți ani de stagii și contracte pe durată scurtă, înainte să obțină o angajare stabilă, și, într-un caz din trei, pentru o situație care nu corespunde nivelului lor de studiu...

În anii 1950 și 1960, țara a ales școlarizarea pe termen lung și masificarea studiilor superioare. Dar la ce bun să dai un număr mare de diplome dacă acestea nu servesc la nimic? Și de ce întreprinderile franceze au dificultăți cu recrutarea?

În primăvara lui 2006, guvernul creează un contract de primă angajare, menit să ușureze accesul tinerilor la locurile de muncă. Introducând puțină flexibilitate în dreptul muncii, acest contract nu se adresează studenților. Totuși, ei vor fi cei care – susținuți de liceeni, care nu erau nici ei vizați de această măsură, și ajutați de sindicatele din sectorul public, cu atât mai puțin interesate de această problemă – îl vor constrânge pe prim-ministru să retragă acest proiect votat de Parlament.

„Contractul de primă angajare, catalizator de temeri colective“[1], scria atunci pe bună dreptate Yves de Kerdrel. De ce aceste temeri? Dacă manipularea ideologică sare în ochi, manifestațiile împotriva acestui proiect sunt expresia unei nemulțumiri profunde a tinerilor. Generația *baby-boom* a

1. *Le Figaro*, 14 martie 2006.

găsit ușor de lucru, pentru salarii mai degrabă mulțumitoare, ajungând la un nivel de viață superior generației precedente. Copiii lor însă, la sfârșitul anilor lungi de studiu, găsesc cu greu o slujbă și o locuință, și se pregătesc să plătească propriile lor cheltuieli sociale, achitând însă și datoria publică acumulată de cei de dinainte. Tinerii anilor 2000 vor trăi mai prost decât părinții lor, iar ei știu lucrul acesta.

Prin urmare, tinerilor le este teamă pentru că se simt victime ale crizei economice, într-o epocă în care economia controlează totul. Totuși, ei nu-și dau seama cât de mult le sunt dictate sloganele de spiritul timpului. Cultura antipatroni. Spiritul egalitar. Refrenele despre refuzul „excluderii". Cererea de protecție sistematică. Dreptul „la" și dreptul „de". Automatisme inculcate zi de zi de către profesori sau media. Cu ocazia unei mese rotunde cu patronii, Elsa, elevă de 17 ani, lansează această frază: „Tinerii au drepturi pentru care generațiile precedente s-au luptat. În secolul XXI, noi vrem să păstrăm aceste drepturi. Este o datorie!"[1]

Dreptul la muncă? Dar și mersul pe lună este, dacă vreți, tot un drept: oare ne ajută el să zburăm? Locul de muncă nu este dat în mod absolut. Exceptând cazul țărilor colectiviste, slujba este un lucru incert, care apare din dinamismul economiei, din capacitatea întreprinderilor de a angaja și din capacitatea fiecăruia de a se adapta la realitate. „Zeci de mii de tineri, se plânge Jean-Robert Pitte, președintele Sorbonei, se înfundă în ani de studiu care nu au nici o deschidere și pretind apoi, ca pe un drept, o slujbă care să corespundă diplomei lor."[2]

1. *Le Figaro Magazine*, 25 martie 2006.
2. *Le Point*, 23 martie 2006.

Oare vina aparține acestor tineri? Ei nu fac decât să urmeze direcția care le-a fost indicată: 80% dintr-un grup de vârstă ajung la bacalaureat, apoi toți la facultate, refuzul selectării, egalitatea șanselor. Din 1970, în numele democratizării școlii, guvernele succesive au inventat o mulțime de bacalaureate, și în numele democratizării universității, zeci de filiere în învățământul superior. Dar căror posturi le corespund ele? Oare piața de muncă a fost cât de cât consultată? Dacă șomajul tinerilor este atât de ridicat în Franța, faptul se datorează în primul rând sistemului școlar și celui universitar, care nu sunt adaptate nevoilor întreprinderilor, iar acestea din urmă aleargă cu o ghiulea prinsă de picior: modelul social francez.

Revalorizarea muncii

Mii de adolescenți sunt menținuți în învățământul general deși n-au înclinație pentru studii abstracte. Germania, unde șomajul tinerilor este mult mai scăzut, are de cinci ori mai mulți ucenici decât Franța. A fost nevoie de explozia suburbiilor din 2005 ca să reîncepem să invocăm meritele uceniciei. Este cunoscut faptul că la trei luni după terminarea formației lor, 75% din ucenici au o slujbă stabilă. Dar lucrul manual a fost devalorizat. Să fie oare intelectul singura cale de manifestare a talentului? În momentul în care mii de șomeri își iau alocațiile, meseriile manuale duc lipsă de solicitanți. Sectoarele unde condițiile de muncă sunt într-adevăr dificile nu atrag deloc o generație care nu a cunoscut restriștea.

În ținuturile meridionale, în perioada culegerii fructelor și legumelor, producătorii își înmulțesc cererile de sezonieri. Pentru aceste munci sunt angajați marocani, tunisieni sau polonezi. În patru ani, numărul lor s-a dublat. Un producător

povestește: „La forumul de locuri de muncă de la Beaucaire, ANPE (Agenția Națională de Recrutare) reușise să aducă 330 de șomeri. Numai doi dintre ei au venit să se angajeze. Este o muncă dură. Deseori se muncește până la zece ore pe zi. Acest lucru nu-i atrage pe tineri. Ei vor să câștige bine fără să se obosească." Producătorul angajează 32 de lucrători sezonieri: marocani. „Cel puțin, ei sunt aici în toate zilele, și sâmbăta dacă trebuie. Nu li se întâmplă să nu se trezească."[1]

Șase francezi din zece consideră că ar fi bine ca „munca să ocupe un loc mai important în viață".[2] E ceva surprinzător în asta? Pe fundalul civilizației plăcerilor, orice discurs oficial, de douăzeci de ani încoace, a ridicat în slăvi sfârșitul muncii, redistribuirea muncii sau reducerea ei. Măsura celor 35 de ore a creat apoi ideea că este posibil să câștigi la fel, muncind mai puțin. Rezultatul este că valoarea muncii a fost relativizată. „Lenea este mama tuturor viciilor", ne învăța morala de altădată; „prima noastră datorie este munca", subliniau manualele de educație civică. Aceste principii au fost lăsate în urmă: munca a încetat să mai fie o datorie față de sine însuși, față de societate.

Din ziua în care școala a renunțat la note, la recompense sau repetenție, ea a ucis cultura efortului. Tehnologia modernă scoate în evidență această tendință: pe internet, un *copy-paste* ascuns cu grijă dă impresia de lucru făcut. Totul este ușor, spune spotul publicitar: *Just do it*. Dacă munca rămâne indispensabilă din motive financiare (cu toate că sunt și excepții), ea se legitimează în primul rând prin satisfacția pe care o aduce. Încă o dată, logica fericirii individuale are

1. *Le Monde*, 1 septembrie 2005.
2. *Les valeurs des Français*, ed. cit.

întâietate asupra necesităților colective. Lucru rezumat, în timpul crizei provocate de contractul de primă angajare, de Julien, 25 de ani, masterand în economie la Facultatea de Științe Politice, Paris: „Aștept ca o slujbă să-mi deschidă orizonturi, să-mi permită să mă realizez, fără să-mi neglijez totuși viața personală.“[1] De acum înainte, muncim pentru noi înșine. Și când se poate, nu muncim deloc.

Francezii trăiesc din capitalul lor, fără să vadă că se prăbușește zi după zi. În același timp, în Orient, în Asia sau în Europa de Est, națiuni care apar pe scena mondială răstoarnă previziunile. La ora actuală, 85% din produsele de consum curent sunt importate din China. Chiar și cele mai neașteptate: o frumoasă lampă provensală, o ghirlandă de Crăciun? Ele poartă eticheta *made in China*. Nici un articol vândut la Galeriile Lafayette nu este fabricat în Franța[2]. Nu folosește la nimic să-l condamnăm pe instalatorul polonez: măcar el muncește. Nu vom rezista asaltului țărilor unde salariile sunt mai mici și unde nu există greve sau sindicate care să blocheze orice transformare, dacă nu schimbăm structura noastră economică și socială.

„Ceea ce trebuie schimbat sunt obiceiurile colective“, conchide raportul Pébereau. Toată lumea trebuie să pună umărul la reducerea cheltuielii publice: oamenii politici care sacrifică totul pe termen scurt din interes electoral, corporațiile care nu văd decât de profiturile lor, și toți francezii agățați de avantajele lor dobândite. Pentru a produce mai mult, trebuie slăbite frânele din calea inițiativei. Pentru a angaja mai mulți oameni, dreptul muncii trebuie să fie mai maleabil.

---

1. *Le Figaro Magazine*, 25 martie 2006.
2. Laurence Benhamou, *Le Grand Bazar mondial*, Bourin, 2005.

Pentru a restabili creșterea economică, trebuie scăzută presiunea fiscală.

Nimic n-ar trebui să fie tabu, de la statutul funcției publice la vârsta de pensionare, de la monopolul Securității sociale la venitul minim de instalare (RMI). Între rigiditatea oarbă franceză și flexibilitatea sălbatică americană, apreciază Michel Godet, ne rămâne să creăm o „flexibilitate cu chip uman, cu o piață a muncii care funcționează ca o adevărată piață, și cu indivizi plătiți în funcție de competența lor“[1]. Pentru a apropia universitatea de lumea muncii, afirmă Jean-Robert Pitte, „trebuie schimbat sistemul de la un capăt la altul“[2].

Cu toate acestea, nimic nu se va realiza, dacă nu restabilim legătura cu înțelepciunea înaintașilor: „Munciți, faceți eforturi, banii sunt cei care vă lipsesc cel mai puțin.“ Pentru a învinge șomajul, ar trebui poate recitit La Fontaine.

1. Michel Godet, *Le Choc de 2006*, Odile Jacob, 2003.
2. Jean-Robert Pitte, *Jeunes, on vous ment!*, Fayard, 2006.

6. E vina societății

Următoarea scenă se petrece la Tarbes în 2005. În cinci ani, un băiat de 14 ani a cumulat 102 de delicte, de la furt cu violență la incendiere voluntară. Potrivit poliției, el singur provoca, în anumite luni, 10% din delincvența din spațiul public al orașului. Cu toate astea, acest campion al recidivei multiple nu se oprește aici. Acest traseu a început la vârsta de 9 ani: familie de țigani, tatăl absent, mama în șomaj. La 10 ani, abandonează școala. Primele delicte, care duc la altele mai grave. Înainte de vârsta de 13 ani, nu poate fi ținut în internat. Plasat în familii de adopție sau în cămine, fuge, apoi evadează dintr-un centru educativ închis. Urmează apoi închisoarea, pentru perioade de la două săptămâni la patru luni. Părinții lui sunt insolvabili: imposibil să pui în joc responsabilitatea lor. Potrivit primarului, să condiționezi primirea de ajutoare sociale de strunirea copilului ar stârni „protestele asociațiilor". Acest puști măsoară un metru patruzeci, dar el terorizează nepedepsit o așezare întreagă. În starea actuală a legislației, nu se poate face nimic împotriva lui.[1]

1. *Le Figaro*, 2-3 iulie 2005.

Omorât pentru o țigară

Câți francezi nu și-au făcut niciodată griji pentru propria lor securitate? Doar unul din zece. Din nou o cifră terifiantă. Acest fenomen a explodat la începutul anilor ’80. Furtul prin efracție sau furtul de mașini era deja ceva obișnuit. Să renunți sub amenințare la portofel sau la telefon este pe cale să devină la fel. Dar iată pasul următor: oricine poate fi atacat fără motiv, doar pentru că din întâmplare s-a întâlnit pe stradă cu cineva căruia trebuie să-i spunem pe nume: un sălbatic. Delincvenții anilor ’70 furau, cei de astăzi agresează persoanele. În fiecare zi, sunt înregistrate 500 de agresiuni asupra persoanelor. O violență gratuită: pentru o privire care a displăcut, pentru un cuvânt în plus, pentru o țigară refuzată, poți fi lovit sau chiar ucis.

„Loviturile și rănirile voluntare, explică un responsabil polițist, nu sunt o problemă de securitate, ci de societate. Noi nu putem schimba comportamentul indivizilor. Trecerea la actul de violență se face mult mai repede, pentru un lucru de nimic, deseori sub influența oboselii, canabisului și în special a alcoolului.“ Rezultatul este că siguranța nu e nicăieri asigurată.

Aproape un francez din trei se teme în mijloacele de transport în comun. Pe 1 ianuarie 2006, dimineața, 600 de călători sunt prinși într-o ambuscadă într-un tren între Marsilia și Nisa: față de această întâmplare care a provocat scandal, câte agresiuni zilnice nu primesc nici un fel de atenție? Nici chiar domiciliul nu mai reprezintă o protecție. Pot avea loc drame autentice care sunt expediate în zece rânduri în ziare. Pe 8 aprilie 2006, la Torcy (Seine-et-Marne), la o serată privată de aniversare, sunt adunați cincizeci de tineri. O bandă vrea să se infiltreze. Respinsă, ea se întoarce înarmată cu bâte de baseball, cu sticle și cuțite. Înjunghiat în spate, un tânăr moare în urma rănilor primite.

Situația este și mai gravă decât vedem, pentru că statisticile subestimează realitatea: mai mult de jumătate din furturi și două treimi din agresiunile fizice nu sunt reclamate. Autorii acestor delicte sunt tineri, din ce în ce mai tineri. Un gardian civil de 28 de ani, repartizat pentru supravegherea bacalaureatului în departamentul Seine-Saint-Denis, mărturisește: „Înainte, aveam rareori de-a face cu adolescenți de mai puțin de 16 ani. Acum, mă bat cu puști de 12-13 ani." Un înalt funcționar din Ministerul de Interne confirmă acest lucru: „În suburbiile franceze întâlnești peste tot puști care nu mai cunosc nici o limită."[1]

Inclusiv fete. Cele mai violente sunt dependente de același cocteil ca și băieții: alcool, canabis, psihotrope. În octombrie 2005, la Toulouse, o adolescentă de 13 ani și jumătate bate un record: este cea mai tânără deținută din Franța. A fost pusă în detenție provizorie într-o închisoare pentru adulți, procedură nemaiîntâlnită, dar motivată de fapte: după ce s-a certat cu o vecină de vârsta ei, i-a aplicat niște lovituri de cuțit.

În 1997, la Villepinte, Lionel Jospin prezintă restabilirea securității ca pe o prioritate a guvernului său, iar Jean-Pierre Chevènement, ministrul de interne, îi blamează pe „sălbatici". Delincvența își va continua însă ascensiunea. În 2002, dreapta câștigă majoritatea în Adunarea Națională, după o dublă campanie prezidențială și legislativă în care lipsa securității s-a aflat în mijlocul dezbaterilor. Nicolas Sarkozy, ministru de interne, afirmă că primul său obiectiv este restabilirea securității. De fapt, întărirea dispozitivului judiciar și polițienesc face să coboare cifrele delincvenței. Totuși, din 2005, violențele cresc din nou. De dreapta sau de stânga, puterile publice par depășite.

---

1. *Le Nouvel Observateur*, 17 noiembrie 2005.

Dificultatea acestei sarcini poate fi estimată atunci când aflăm ce cred delincvenții despre propriile lor acte. Pentru 17% din tinerii urmăriți în justiție, agresarea fizică a cuiva sau amenințarea lui cu un cuțit nu este un delict. 40% cred același lucru despre jefuire. Cât despre furtul din rafturi, pentru 99% dintre ei nu este un delict și nici măcar un delict minor.[1] Concluzia secretarului general al sindicatului comisarilor: „Acest lucru privește întreaga societate, pentru că filtrele educației și școlii nu mai funcționează." Sociologul Sebastian Roché, care nu este un adept al securității totale, dă o explicație mai brutală: „De ce crește delincvența tinerilor? Răspunsul este mai simplu decât ne imaginăm: pentru că n-am făcut nimic ca s-o oprim."[2]

O cultură a violenței

Cum să nu ajungă la violență, dacă atât de mulți tineri se confruntă cu ea tot timpul? Inițierea începe la școală, de la cea mai crudă vârstă. În ciclul primar, pot fi văzuți elevi care se aruncă câte cinci sau șase asupra unuia și îl iau la bătaie. La deschiderea anului școlar 2006, săptămânalul *Le Point* publică clasamentul celor 450 de instituții școlare gimnaziale unde se înregistrează cele mai multe acte de violență, clasament stabilit după o bază de date a Ministerului Educației Naționale: o situație de neconceput acum treizeci de ani.

Jaf, furt, vandalism, amenințări, agresiuni împotriva elevilor sau profesorilor, incendieri voluntare, înfruntări armate între bande, expediții punitive în timpul orelor, violuri: delictele

1. *Le Figaro*, 11 iulie 2005.
2. Sebastian Roché, *La Violence des jeunes*, ed. cit.

de drept comun au trecut în mare măsură de porțile incintei școlare. Unde se va opri această escaladare? În 2006, un raport al Serviciilor de Informații Generale furnizează această constatare: „Creșterea prezenței și folosirii armelor de foc în proximitatea sau în interiorul instituțiilor școlare este îngrijorătoare, evidențiind o breșă între viața străzii și școală."

În zonele de educație prioritară, insultele și amenințările sunt zilnice. Barbara, 29 de ani, profesoară de franceză într-un liceu din Ulis (Essonne), povestește. Un elev poartă o șapcă în timpul orei. „Obosită să-i tot repet că nu are voie, i-am luat șapca." Băiatul încearcă să i-o smulgă din mâini și o amenință cu pumnul urlând: „Eu o sparg pe asta, o sparg."[1] Confruntarea are loc într-o sală de clasa a opta...

În materie de agresare a profesorilor, liceele profesionale dețin recordul. La liceul din Marignane, Hélène nu mai scrie la tablă, de frică să stea cu spatele la elevi, nu se mai plimbă printre bănci, de teamă să nu fie lovită, și nu mai ține orele decât cu ușa deschisă: „Puștii îmi spun cățea afurisită. Nu mai dețin nici un control." Denise, treizeci de ani vechime, își lasă geanta acasă: „Foarte mulți profesori vin la liceu cu frica în suflet. Dacă n-am fost agresați, ne întrebăm când o să ni se întâmple."[2]

În 2005, la liceul profesional din Etampes, un băiat de 18 ani o înjunghie pe diriginta sa, Karen Montet-Toutain. Elevul le-a spus prietenilor săi: „O să-i fac profesoarei ceva ce n-a mai văzut." În clasă, refuză să-și dea jos geaca. Fiind dojenit, el se ridică și-i aplică tinerei femei trei lovituri de cuțit. Un amic al agresorului îi explică gestul: „A făcut asta pentru a ieși în evidență. Toți suntem obligați să ne facem cunoscuți,

1. *Le Figaro*, 20 decembrie 2005.
2. *L'Express*, 19 ianuarie 2006.

pentru a nu fi înjosiți. Pentru a fi respectat în cartier, trebuie să-ți faci un nume pe stradă." Karen Montet-Toutain a scăpat cu viață, dar a rămas traumatizată. Dacă trebuie cu orice preț să fii „cunoscut" în cartier, pe când un profesor asasinat?

Vara lui 2006. Adolescenții fredonează *La Danse du coup de boule*, refrenul estival: „Zidane a lovit." Cartonaș roșu pentru idolul balonului rotund, în timpul finalei Cupei Mondiale de fotbal. „Nu-l scuzăm, însă îl înțelegem", a afirmat antrenorul echipei Franței. „Sunteți un om generos, implicat și cu convingeri, iar pentru acest lucru Franța vă admiră și vă iubește", a declarat Jacques Chirac, adresându-se căpitanului naționalei. Este oare normal să-l lovești pe cel care te-a insultat? În orice caz, aceasta este lecția pe care o vor reține cei care-l adoră pe Zizou. Pe stadioane, violența a devenit ceva obișnuit. De ce să fim șocați, de vreme ce șeful statului a iertat un jucător care a greșit în fața a două miliarde de telespectatori?

În iunie 2002, Julien, un licean din Saint-Sébastien-sur-Loire, își ucide prietena cu 17 lovituri de cuțit. Împătimit al filmelor video, el va mărturisi că gestul său i-a fost inspirat de filmul de groază *Scream*. În 1994, un studiu cantitativ al Consiliului Superior al Audiovizualului a înregistrat aproape zece scene violente *pe oră* în filmele de pe canalele naționale. Dacă cinematograful a pus mereu în scenă violența, asta se întâmpla în poveștile de război, în westernuri sau filme polițiste, o violență controlată, înscrisă simbolic într-un câmp de confruntare între cei buni și cei răi. De acum înainte, un anumit tip de cinema a ieșit din această logică pentru a pune în imagini violența în sine, efectele speciale înzecind valurile de sânge și corpurile care se sfâșie în bucăți. Raportul Kriegel, amintit deja în această carte, subliniază faptul că

această intoxicare influențează comportamentul: s-a dovedit experimental că scenele intense scad pragurile de percepție a suferinței celuilalt.

Jocurile video duc acest mecanism la paroxism, transformând spectatorul într-un agent al violenței. În această lume virtuală, cu o simplă apăsare de buton îți distrugi adversarul. Anumite jocuri pun în scenă adevărate războaie urbane, în care jucătorul devine un rebel. Produse vândute în mii de exemplare, care sunt doar marcate ca „nerecomandate" minorilor: legea nu interzice să le fie vândute.

Potrivit lui Pascal Lardellier, autorul unui eseu despre cultura digitală a adolescenților, „acțiunile lor nu au valoare decât dacă sunt filmate sau fotografiate. Anumiți tineri sunt foarte marcați de jocurile video foarte violente și de o cultură a imaginii *trash*: întrucât au crescut cu telefonul mobil în mână, îl folosesc automat"[1]. *Happy slapping* (loviturile vesele) a apărut în Anglia. Această practică constă în pălmuirea sau lovirea cuiva la întâmplare, într-un loc public sau într-o instituție școlară. În timp ce agresorul face acest lucru, prietenii săi îl filmează cu un telefon mobil. Imaginile sunt apoi trimise spre alte telefoane sau puse pe Internet.

În Franța, acest „joc" creează emulație. În 2006, la liceul profesional din Porcheville (Yvelines), un elev de 18 ani o agresează pe profesoara sa de „viață socială și profesională". În loc să intervină, un prieten filmează scena cu un telefon mobil. Filmul va face turul cartierelor din împrejurimi. La sfârșitul anului 2005, la Nisa, circulă imagini ale unui viol colectiv. Viceprocurorul orașului vede în acest lucru un „narcisism nemăsurat": „În mintea celor care fac asta, obiectivul

1. Pascal Lardellier, *Le Pouce et la souris*, Fayard, 2006.

autovalorizării domină totul. Înainte, se mulțumeau să se laude. Acum, ei pot avea dovada a ceea ce au făcut."

Violență în stradă. Violență la școală. Violență pe stadioane. Violență la cinema. Violență în jocurile video. Cum să nu aibă urmări această dezlănțuire? Toate reperele morale sunt pe cale să sară în aer. Manuel Valls, primar socialist din Evry, în Essonne, este un om al locului. El pune această concluzie: „Nu mai există tabuuri, nici privind bunurile sociale, nici privind persoanele, ca și cum viața n-ar mai avea ceva absolut. Astăzi se lovește cu cuțitul sau cu cutterul, așa cum se dădea o palmă acum câțiva ani. Cuțitul a devenit o prelungire a brațului. Această violență fizică, sexuală, mentală, care, la limită, ține mai mult de medicina psihiatrică decât de închisoare, depășește de fiecare dată un nou prag."[1]

Dezintegrarea socială a suburbiilor

Dacă delincvența nu scutește nici orașele și nici satele, ea se concentrează în suburbii, acolo unde s-a format o categorie de populație care din asta trăiește. Pe fondul regresului instanțelor tradiționale de integrare, al abandonării autorității, al dispariției simțului civic, destrămării familiilor, șomajului masiv, cartiere întregi sunt victime ale unei dezintegrări sociale tot mai pronunțate.

În 2005, absenteismul școlar atingea 275 000 de elevi, în special în cartiere. Dacă nu studiază și nici nu muncesc, cu ce se ocupă ei? Pentru a supraviețui, acești puturoși, obișnuiți ai comisariatelor de poliție sau ai tribunalelor corecționale,

---

1. *Le Nouvel Observateur*, 2 noiembrie 2006.

se dedau la tot felul de afaceri ilegale. Începând cu drogul, pe care îl consumă și îl vând. „Canabisul, explică Manuel Valls, joacă un rol esențial în alterarea minților acestor tineri." Pe zi, un dealer câștigă în medie între 50 și 300 de euro, iar o „santinelă", 80 de euro. La un asemenea câștig, de ce să-ți mai cauți o slujbă?

În iunie 2006, prefectul departamentului Seine-Saint-Denis trimite o notificare ministrului de interne: îi atrage atenția asupra creșterii galopante a delictelor și asupra demoralizării polițiștilor. Sudul departamentului, care se învecinează cu capitala, este în plină expansiune economică. Înaltul funcționar adaugă că această dezvoltare nu face decât să crească distanța față de o populație din ce în ce mai săracă, unde „reperele culturale sunt departe de cele ale țării noastre de altădată". Trebuie precizat că departamentul în cauză numără peste 1,5 milioane de locuitori, din care două treimi sunt străini sau francezi proveniți din imigranți.

În fiecare an, 20% dintre delincvenți sunt străini. Dar această cifră maschează o realitate care, sub obligația corectitudinii morale, a fost mult timp ascunsă: ceilalți 80% sunt în mare parte copii de imigranți, care au obținut naționalitatea franceză. „Vizitatorul care intră într-o închisoare din regiunea pariziană observă acest lucru imediat, mărturisește un jurnalist. El descoperă adevărata față a deținuților: negri și maghrebieni, într-o majoritate covârșitoare."[1]

De câțiva ani, „supradelincvența" tinerilor proveniți din imigranți este un fapt recunoscut, și chiar cercetat. „La un nivel socio-economic corespunzător, copiii de imigranți sunt mult mai predispuși la delincvență decât ceilalți. Eșecul școlar

---

1. *L'Express*, 9 februarie 2006.

și o raportare dificilă la autoritate reprezintă factorii determinanți."[1] Problema nu este deci „etnică", ea este culturală: vom reveni asupra acestui lucru în capitolul următor.

În suburbii, bandele ce formează nucleul dur al delincvenței fac ravagii. Aceste grupuri, în care se mai găsesc și câțiva „gali", se formează fiecare într-un cartier și, demarcându-și teritoriul, își asigură o identitate colectivă. Abandonând școala, șomeri, ahtiați după Internet și telefon mobil, ei se dedau la furturi și la trafic de stupefiante.

Dacă bandele sunt rareori omogene, tinerii de origine africană prezintă o particularitate, potrivit unui comunicat al Serviciului de Informații Generale din octombrie 2005: „violența extremă a actelor lor". „Ei reacționează într-un mod necontrolat, precizează comunicatul, situația putând să derapeze în orice moment. Să omori pe cineva face parte dintr-un fel de traseu inițiatic, care permite recunoașterea și înaintarea în cadrul bandei."[2] Înfruntările dintre bande se soldează regulat cu morți. Poliția citează cazurile unor bande care, pentru a deveni insensibile la durere, prizează stupefiante sau acetonă înainte să-și înfrunte rivalii.

În 2006, Ilan Halimi, un tânăr de religie iudaică, răpit la Bagneux de „banda de barbari" condusă de Youssouf Fofana, este torturat și apoi lăsat să moară: o crimă odioasă, pe fond de antisemitism. Un avocat numit în apărarea unuia dintre ucigași povestește: „Când mă întâlnesc cu clientul meu, sunt în fața unui om total idiot. Știe că furtul sau crima sunt împotriva legii. Dar nu vede diferența dintre cele două. Nu se simte deloc vinovat. Este un Cro-Magnon: dacă nu îmi dai bucata

1. Sebastian Roché, *La Violence des jeunes*, ed. cit.
2. *Le Monde*, 25 februarie 2006.

ta de carne, te omor. Când astfel de indivizi se dezlănțuie, sunt niște animale sălbatice. Problema este că sunt oameni."[1]

O luptă purtată în conștiință

Potrivit lui Sebastian Roché, mai puțin de 5% din infracțiunile și delictele comise de minori sunt pedepsite. Numărul de infracțiuni este atât de mare, încât justiția nu poate să le mai facă față pe viitor. Majoritatea plângerilor sunt nerezolvate, deși comisariatele le sugerează victimelor să facă o simplă depoziție. „Colegii noștri, povestește un polițist, dau în mod regulat peste minori care, cu treizeci de delicte la activ, n-au făcut nici o zi de închisoare. Ca unică măsură, majoritatea judecătorilor propun o simplă admonestare, care îi face să zâmbească pe tinerii din ziua de astăzi."[2]

Altă moștenire otrăvită a anilor '68: pentru o bună parte a sferei judiciare, reprezentată în special de Sindicatul magistraților, dar și pentru un număr de figuri intelectuale care dau tonul la Paris, delincvența rimează cu indulgența. „Noul proletariat al inteligenției sunt delincvenții"[3], spune ironic Hervé Algalarrondo. În ochii intelectualilor conformiști, atitudinea lor n-ar fi decât o răscumpărare a suferinței provocate de șomaj, urbanism, rasism și excludere.

Șomajul? A crescut în 2004, când delincvența a scăzut, și scade în 2006, când violența crește: statisticile nu dezvăluie

1. *Le Nouvel Observateur*, 25 mai 2006.

2. *Le Figaro*, 23-24 septembrie 2006.

3. Hervé Algalarrondo, *Sécurité: la gauche contre le peuple*, Robert Laffont, 2002.

nici un raport de cauzalitate între ele. Urbanismul? Îngrămădirea de blocuri era deja cenușie și acum treizeci de ani, dar ele erau totuși niște locuri liniștite. Rasismul? Victimele tâlharilor nu sunt doar francezii: studenta arsă cu bestialitate într-un autobuz, la Marsilia, în octombrie 2006, era o negresă. Excluderea? Dar delincvenții, în suburbii, îi atacă deseori pe cei mai săraci decât ei.

Explicarea delincvenței cu ajutorul științelor umane nu mai este eficientă. În acest caz, comportamentele deviante sunt analizate în funcție de antecedentele familiale ale vinovatului, de trăsăturile caracterului său, de mecanismele inconștientului său. Acest psihologism, constată comisarul Lucienne Bui Trong, sfârșește prin a sugera „ideea unei cvasi-iresponsabilități a persoanelor“ și prin „a goli de sens conceptul de vină“[1]. Nu suntem oare fiecare dintre noi stăpâni ai faptelor și gesturilor noastre și personal responsabili pentru actele noastre?

În septembrie 2006, izbucnește o controversă între ministrul de interne, Nicolas Sarkozy și magistratură. În centrul dezbaterii, parchetul din Bobigny: din sutele de minori interpelați în departamentul Seine-Saint-Denis în timpul revoltelor din 2005, doar unul singur a fost arestat provizoriu. Judecătorii explică acest lucru prin motive de procedură, dar rezultatul este vizibil: delincvenții trăiesc un sentiment de impunitate. Legislația, este adevărat, îi încurajează. În momentul în care vârsta medie a primului delict este de 13-14 ani, cei care au mai puțin de 18 ani, iresponsabili din punct de vedere penal, potrivit legii din 1945, nu pot fi judecați decât în caz excepțional și își văd șterse condamnările, în marea lor parte, din cazierul judiciar. Or, modificarea acestui text de lege se lovește de opoziția magistraților suspicioși din principiu față de coerciție.

1. Lucienne Bui Trong, *Violence, les racines du mal*, Le Relié, 2002.

În acest mecanism care îi face scăpați de orice pedeapsă pe miile de delincvenți, cât se datorează ideologiei antirepresive care îi influențează pe anumiți judecători, și cât sufocării tribunalelor? În orice caz, opinia publică apreciază pomul după roadele sale: pentru 77% dintre francezi, justiția nu este destul de severă.

Societatea noastră, care venerează drepturile omului, este în contradicție cu ea însăși atunci când nu face respectată prima dintre libertăți: dreptul la securitate. Combaterea delincvenței trece mai întâi prin faza prevenției sau a represiunii? Această opoziție este o falsă antinomie: sancțiunea este prima verigă a prevenirii. Cei din vechime știau că frica de jandarm este primul pas spre cumințenie.

Spiritele fine au zâmbit, acum câțiva ani, când unii au amintit de principiul „toleranței zero“. Formulată în Statele Unite, această doctrină se bazează pe ideea că, în cazul în care un geam spart de un vandal nu este înlocuit, toate geamurile vor cunoaște, mai devreme sau mai târziu, aceeași soartă. După geamuri, autobuzele vor fi cele luate în vizor, apoi celelalte bunuri colective, și apoi persoanele. Morala: pentru a apăra persoanele, trebuie pedepsiți cei care sparg geamuri.

Întărirea mijloacelor puse la îndemâna poliției este deci ceva legitim. Același lucru este necesar și în cazul justiției. În 2000, un raport parlamentar asupra închisorilor conchidea că, în Franța, condițiile de încarcerare sunt „ceva umilitor pentru Republică“. În contextul în care opt deținuți din zece prezintă o dereglare psihică, suprapopularea din închisori împinge la violență sexuală și la violență pur și simplu, o violență sporită de drogurile care circulă pe ascuns. Pentru a evita ca închisorile să semene mai mult cu niște uzine care produc recidiviști decât cu niște locuri de reintegrare, trebuie să fie construite altele noi și diversificate în funcție de tipurile de condamnați.

În 2005, în departamentul Seine-et-Marne, Nelly Cremel, mamă a unei familii, este ucisă pentru câțiva euro în timp ce făcea jogging. Ucigașul, condamnat pe viață pentru o crimă, ieșise din închisoare doi ani mai devreme. Marii perverși nu sunt decât câteva sute, dar ei nu pot fi nici vindecați, nici readaptați. În lipsa pedepsei capitale, pentru a-i împiedica pentru totdeauna să mai facă rău, este necesar un regim în care prizonierii dovediți periculoși să fie întemnițați pe viață. Trebuie totuși să ne obișnuim cu această idee, ceea ce presupune să renunțăm la toleranța subiacentă practicii de punere în libertate și eliberărilor condiționate: în ciuda lui Rousseau și a lui Robert Badinter, oamenii nu sunt buni de la natură, iar unii chiar mai puțin decât alții.

Dar ce se poate spune despre prevenire? Cea mai eficientă este cea care intervine foarte devreme: încă din primii ani ai copilăriei. Explozia de delincvență este produsul unei societăți dezmembrate de o mentalitate individualistă, de spiritul hedonist, de declinul autorității, de respingerea regulilor, destrămarea familiei, criza școlii, pierderea de repere, relativismul moral. Dacă totul ni se cuvine, de ce bunurile vecinului meu să nu fie ale mele? Dacă cel mai important este să ai bani, de ce să nu te servești în mod direct? Dacă nimic nu are valoare, de ce o viață umană ar valora ceva?

În 2005, Tony Blair propunea țării sale restabilirea „culturii respectului“: civism, responsabilitate și datoriile cetățeanului, disciplină, supunere în fața legii comune, securitate. Francezii și-ar dori cu siguranță să audă un astfel de discurs. Lupta împotriva insecurității va fi câștigată mai întâi la nivelul conștiinței.

7. Fără acte, eterna problemă

Noiembrie 2005. „Sunt aici de peste douăzeci și trei de ani, ne spune primarul din Rosny-sous-Bois. Mi-am însușit foarte bine politica orașului, pe care am aplicat-o întocmai." Și înșiră aici angajații din rândul tinerilor, centrele sociale, agenții sociali, școala din programul „a doua șansă". Și toate astea fără nici un rezultat, sau aproape: „Niște tineri mi-au lovit mașina cu niște bare de fier strigând «Moarte primarului». Nu cred că meritam așa ceva."[1]

O lună de revoltă: 10 000 de mașini incendiate, aproape 300 de clădiri distruse, 139 de polițiști și jandarmi răniți, aproape 30 000 de indivizi anchetați de poliție, 640 arestați. Totul a început la Clichy-sous-Bois, pe 27 octombrie, când doi minori au murit prin electrocutare într-un transformator unde căutau să se ascundă. Oare se intră într-un loc marcat printr-un panou pe care scrie „Pericol de moarte"? Este oare vina lui Sarkozy? Patru luni mai devreme, cu ocazia unei vizite pe care a făcut-o în comuna La Courneuve, în urma morții unui copil răpus de un glonț rătăcit, ministrul de interne vorbise despre o curățire a orașelor cu autospeciala. O locuitoare a comunei l-a întrebat atunci: „Când o să ne scăpați de pleava asta?"

În aceeași zi de 27 octombrie, în comuna Epinay-sur- Seine, un om era ucis în bătaie, sub ochii familiei sale, de trei tineri

1. *Le Figaro*, 12-13 noiembrie 2005.

care voiau să-i fure aparatul de fotografiat. Pentru a protesta împotriva acestui asasinat, mulțimea nu a coborât în stradă.

În fața răspândirii revoltelor, guvernul, susținut masiv de opinia publică, a reacționat decretând starea de urgență. Anunțând apoi un pachet de măsuri sociale: contracte de încurajare pentru slujbele rezervate cartierelor cu probleme, noi zone urbane deschise, posturi de asistenți pedagogici create în școlile din cartierele sensibile, deblocarea a 100 de milioane de euro pentru asociații. Decizii care continuau politica orașului, concepută în anii 1980, după primele revolte urbane. O politică ce postula că problemele suburbiilor, fiind în primul rând sociale, necesită prin urmare răspunsuri sociale.

Este de la sine înțeles că această dimensiune este una importantă, în cartierele unde rata șomajului reprezintă dublul mediei naționale și atinge 36% din tinerii sub 25 de ani. Dar oare aceasta este singura explicație, și este ea oare cea mai importantă? La urma urmelor, care erau revendicările celor care se revoltau? În timpul incendierilor suburbiilor, nici un mascat nu a ținut vreun discurs care să fi putut sta la baza unui dialog, nici un cap al revoltei nu s-a făcut vizibil: spre deosebire de Mai '68, Noiembrie 2005 nu a avut parte de un Cohn-Bendit. Acest fapt va deranja până și extrema stângă. În timpul săptămânilor următoare, Lupta Muncitorească va regreta „modul în care acești tineri și-au manifestat o revoltă care nu avea nici un scop politic sau social", iar Olivier Besancenot va deplânge faptul că „revoluționarii" sunt „dezinteresați de tinerii din suburbii".

De ce să îmbunătățești, cu mari sacrificii, echipamentele sociale, dacă beneficiarii lor nu cunosc nici principiul, nici întrebuințarea lor? Pentru a da naștere altor incendieri? Tinerii care vor să „spargă totul", dau foc autobuzelor pe care le fură

și fac scrum mașinile vecinilor, vandalizează școlile unde învață și gimnaziile unde fac sport, acești tineri, înverșunându-se împotriva mediului lor de viață, se pedepsesc pe ei înșiși. Dacă despre o revoltă este vorba, atunci această revoltă, care nu conține nici un mesaj de speranță, este expresia unui nihilism.

De unde acest nihilism? Și dacă suferința suburbiilor nu ține neapărat de dimensiunea socială? „I-am putea acorda, observă Chantal Delsol, o slujbă puștiului înarmat cu un cocteil Molotov: dar, mai întâi, trebuie să meargă la școală atât timp cât îi mai permite vârsta, și cineva să-l învețe să se trezească în mod regulat de dimineață." Iar filozoful conchide: „Nu de economie, ci de cultură trebuie să vorbim în acest caz."[1]

Prăpastia care se cască în jurul suburbiilor, aceste „teritorii pierdute ale Republicii", este în primul rând una culturală. Acum treizeci de ani, într-o perioadă de aprins conflict politic, străzile din departamentul Seine-Saint-Denis nu erau teatrul incursiunilor piromane. Ce s-a întâmplat de atunci? Sosirea masivă a unei populații străine, incapabilă să se integreze. De-a lungul întregii durate a revoltelor din toamna lui 2005, s-a convenit să se vorbească despre „tineri". Despre ce tineri era vorba? Toată lumea o știa, însă, cum corectitudinea morală ne obligă, nimeni nu sufla o vorbă.

Cel care a spus adevărul era cât pe ce să fie pedepsit. Pe 24 noiembrie 2005, ziarul *Le Monde* prezenta extrase dintr-un interviu dat de Alain Finkielkraut cotidianului israelian *Haaretz*: „Am putea reduce revoltele din suburbii la dimensiunea lor socială, să vedem în ele o revoltă a tinerilor

1. Chantal Delsol, „Au moins l'éducation leur défendra de tout oser", în *La République brûle-t-elle? Essai sur les violences urbaines françaises*, sub coordonarea lui Raphaël Draï și Jean-François Mattéi, Michalon, 2006.

împotriva discriminării și a șomajului. Problema este însă că majoritatea sunt negri sau arabi, de identitate musulmană. În Franța, există și alți emigranți aflați într-o situație dificilă. Dar ei n-au luat parte la revolte." Scandal! Acuzat de rasism, amenințat cu o reclamație în justiție, filozoful va susține că ideile sale au fost prezentate trunchiat. După ce și-a cerut scuze „celor pe care acest personaj care nu mă reprezintă i-a rănit", el își va menține totuși ideile: „Mi s-a reproșat că am vorbit despre originea celor care s-au revoltat. Or, cei care mă acuză sunt aceiași cu cei care preamăresc lupta împotriva discriminărilor rasiale. Dacă n-am fi avut de-a face decât cu o problemă strict socială, ea ar fi fost abordată ca atare."[1]

O schimbare de populație

În 2005, potrivit Institutului Național de Statistică și Studii Economice (INSEE), Franța număra 4,9 milioane de imigranți. Termenul de imigrant este ambiguu: statisticile luau în calcul drept imigrant toate persoanele născute în străinătate și care trăiau pe teritoriul național, însă nu și pe străinii născuți în Franța. Din 1999, statul a abandonat recensămintele generale, înlocuindu-le prin sondaje anuale. Potrivit specialiștilor, marja de eroare a acestora este de *aproape un milion*. În sfârșit, clandestinii nu apar, bineînțeles, în recensămintele oficiale. Potrivit Ministerului de Interne, aceștia ar fi între 200 000 și 400 000. Cifrele oficiale, în realitate, subestimează imigrația ilegală. Câți clandestini ar fi, de fapt, în Franța? 600 000, un milion? Nimeni nu știe. În orice caz,

1. *Le Monde*, 27-28 noiembrie 2005.

nici un organism al statului nu este în măsură să spună câți imigranți trăiesc cu adevărat pe teritoriul național.

În ianuarie 2004, Institutul Național de Studii Demografice (INED) anunța că Franța „nu mai este o țară a imigrației masive". Câteva luni mai târziu, Curtea de Conturi descoperă alarmată că națiunea este confruntată, în fiecare an, cu 217 000 de intrări legale (cifră din 2003, care nu include nici minorii, nici pe cei care cer azil), la care se adaugă intrările ilegale, estimate la cel puțin 100 000. Adică un total de aproximativ 300 000 de noi imigranți, din care 20% pleacă într-o altă țară. Scăzând această cifră, înseamnă că, în fiecare an, populația străină crește cu aproximativ 240 000 de persoane. Echivalentul orașului Bordeaux.

Dacă numărul străinilor nu crește atât de mult în statistici, faptul se datorează naturalizărilor. În 2004, 150 000 de persoane au obținut cetățenia franceză, adică echivalentul populației orașului Grenoble. Cercetătoarea în demografie Michèle Tribalt, făcând suma imigranților, a copiilor și a nepoților acestora, a ajuns la concluzia că Franța numără 13,5 milioane de imigranți: naturalizați sau nu, 23% din populația metropolitană este de origine străină recentă.[1] Pentru ca aceste cifre să capete întregul lor sens, ele trebuie totuși să fie împărțite în funcție de grupele de vârstă. Primele generații de imigranți provin din Italia și Spania, în timp ce cele mai tinere sunt originare din Maghreb, din Africa neagră, din Turcia și chiar din China.

Cine ar putea crede că o mișcare de populație atât de amplă are loc fără urmări profunde?

---

1. Michèle Tribalt, „Intégration / assimilation en France: qu'en sait-on?" în *Ces migrants qui changent la face de l'Europe*, sub conducerea lui Jacques Dupâquier și Yves-Marie Laulan, L'Harmattan, 2004.

Fenomenele demografice sunt lente, dar inevitabile. După Yves-Marie Laulan, dacă natalitatea imigranților ar rămâne neschimbată, numărul familiilor originare din Maghreb, din Africa neagră și din Turcia, în 2030, s-ar putea ridica la aproape 10 milioane de persoane, adică 15% din populația franceză și 30% din numărul nașterilor.[1] „La jumătatea secolului XXI, și pentru prima oară în istoria țării noastre, susține Jean-Paul Gourévitch, numărul copiilor de origine străină rezidenți în Franța metropolitană îl va depăși pe cel al copiilor de origine franceză."[2]

În Île-de-France, un adolescent din trei are părinți imigranți. În primăriile din departamentul Seine-Saint-Denis, prenumele bărbătesc cel mai folosit, în 2005, a fost Mohamed. În același an, numai 8 000 de persoane au vrut să-și schimbe numele și prenumele într-unul francez, deși naturalizarea le dă acest drept. Fără să formuleze asupra acestor fapte nici cea mai mică judecată de valoare, un istoric va conchide că suntem martorii unei transformări a populației Franței.

În 1959, de Gaulle îi spunea lui Alain Peyrefitte: „Mă bucur că există francezi asiatici, negri sau metiși. Asta dovedește că Franța este deschisă față de toate rasele și că are o vocație universală. Dar cu condiția ca ei să rămână o minoritate. Noi suntem totuși, înainte de toate, un popor european de rasă albă, de cultură greacă și de religie creștină."[3] O jumătate de secol mai târziu, nu numai că această afirmație nu mai este adevărată, dar enunțarea ei trezește suspiciunea. Imigrația este pe cale să schimbe chipul Franței, dar ceea ce va fi socotit cândva ca un punct de cotitură al istoriei noastre este un subiect tabu.

---

1. *Ibidem*.
2. Jean-Paul Gourévitch, *La France africaine*, Le Pré-aux-clercs, 2000.
3. Alain Peyrefitte, *C'était de Gaulle*, Gallimard, 2002.

Nu există rasă franceză: Franța nu este o etnie, ci o comunitate istorică clădită în timp. Această comunitate se sprijinea totuși pe un substrat majoritar de origine foarte veche (din secolul al VI-lea până în secolul al XIX-lea, fondul populației franceze practic nu s-a schimbat) și pe contribuții diverse, asimilate încet, dar sigur. Acest echilibru s-a rupt. Problema este deci următoarea: date fiind amploarea numerică a imigrației începând cu anii '70 și caracterul ei eterogen față de populația anterioară, cum poate fi menținută coeziunea societății noastre? Problema, o spunem încă o dată, nu este una „etnică": Antilele erau franceze înainte de Nisa sau de regiunea Savoia. Miza este una culturală și politică. Oare națiunea va rezista, pe termen lung, vârtejului imigrației?

Franța nu-și mai integrează imigranții

De ce nu-și mai integrează Franța imigranții? Dincolo de ideile preconcepute, răspunsul este pentru că Franța a renunțat la acest obiectiv. Altădată, modelul republican îi propunea nou-venitului o cetățenie abstractă, care considera problema originii sale ca ținând de sfera privată: integrarea se făcea prin asimilarea în cadrul națiunii. La începutul anilor '80, în numele dreptului la diferență, conceptul de asimilare a fost abandonat. Dacă toate culturile au valoare egală, de ce ar trebui ca imigranții să fie turnați în același tipar? Ei au fost deci invitați să rămână, păstrându-și obiceiurile. Discursul oficial, paralizat de ideologia antirasistă, a renunțat să-i mai învețe regulile juridice, morale și educative pe baza cărora a fost construit pactul social al francezilor.

Vectorii tradiționali ai integrării, de la școală până la partide, erau prezenți atunci în spiritul epocii: acum nu mai

există norme obligatorii, nici identitate colectivă, drepturile omului le devansează pe cele ale patriei, Europa precumpănește asupra Franței. Din momentul în care instituțiile nu-i mai învață pe francezi să iubească Franța, de ce i-ar învăța ele acest lucru pe străini?

Rezultatul este vizibil: aculturația unor cartiere întregi. Și nu numai suburbiile sunt atinse: anumite arondismente din Paris sau din Marsilia sunt spații de regrupare etnică. „Marea Mediterană nu-i mai separă“, consideră Jean Daniel, într-un articol în care, remarcând că „venirea în Franța rămâne un obiectiv pentru o mare parte din tinerimea algeriană“, observă că pentru aceasta „nu mai e vorba doar de a veni în Franța, ci de a regăsi societățile algeriene care se găsesc deja aici“[1]. Să recunoaștem: nu mai există o societate franceză omogenă, ci o suprapunere de societăți pe teritoriul francez.

Izolarea în ghetou începe din școală. Create în 1982, zonele de educație prioritară urmăreau să corecteze inegalitățile culturale prin mijloace pedagogice suplimentare. Dacă sistemul ar fi fost eficient, numărul acestor zone ar fi trebuit, în mod logic, să scadă. Însă nu numai că numărul lor practic s-a dublat, dar Institutul Național de Statistică și Studii Economice (INSEE) a constatat, în 2005, că nivelul elevilor rămânea inferior mediei. De unde cercul vicios. După o echipă de sociologi care a efectuat un studiu la Academia din Bordeaux, o parte neînsemnată din colegiile publice școlarizează peste 40% dintre elevii imigranți. Urmarea: „În Franța apar adevărate ghetouri școlare, în câteva instituții școlare pe care nimeni nu le alege pentru propriii lor copii.“[2]

---

1. *Le Nouvel Observateur*, 20 aprilie 2006.

2. Georges Felouzis, Françoise Liot, Joëlle Perroton, *L'Apartheid scolaire. Enquête sur la ségrégation ethnique dans les collèges*, Seuil, 2005.

În orașe, șomajul poate atinge de la patru la șapte locuitori din zece. Aceștia trăiesc deci din asistența socială, din munca la negru sau din mici „afaceri“, de la droguri la tăinuirea de obiecte furate: economia subterană infracțională ar putea ajunge la 90 de miliarde de euro anual. Între agresiuni, furturi și violuri, se întinde regatul violenței și al războiului dintre bande pentru controlul teritoriului lor.

Aceleași orașe, construite în anii ’60 pentru cei care plecau de la țară sau pentru cei care abandonau o locuință mizeră, împlineau un vis popular: a locui într-un apartament ce dispunea de confort modern. Pentru cei care s-au stabilit aici încă de la început, visul s-a transformat într-un coșmar. „Când am venit, era un adevărat castel“, povestește un copil de la Direcția Departamentală a Afacerilor Sanitare și Sociale (DDASS), care a trăit în cartierele de maghernițe, înainte să se mute în cartierul său din departamentul Seine-Saint-Denis. La care adaugă: „Astăzi, suntem în mizerie până la gât.“[1] La el acasă, are un câine de pază, un pistol cu bile și o armă electrică de autoapărare.

În inima orașelor, se prefigurează o anumită tendință de la începutul anilor 2000: regruparea etnică. În locuințele sociale cele mai mizerabile, africanii îi înlocuiesc pe maghrebieni, care se îndreaptă spre cartiere mai prospere. Însă familiile de negri și-au păstrat tradițiile, începând cu poligamia. Această orânduire tradițională, care în principiu este interzisă de lege, este tolerată în practică. În Franța, ar exista 30 000 de familii poligame, ceea ce reprezintă 200 000 de persoane. Un primar menționează cazul unor frați gemeni. „Căsătoriți fiecare cu două soții, ei aveau împreună 40 de copii, majoritatea

1. *Le Point*, 2 februarie 2006.

fiind înscriși la aceeași școală. Ne-a luat un an ca să-i convingem să-și trimită copiii în instituții școlare diferite. Cei doi tați voiau să li se găsească un apartament uriaș în care să continue să trăiască împreună. I-am refuzat categoric: nu numai că nu aveam un apartament de 15 camere, dar pentru susținerea acestei familii, comuna plătea deja o sumă uriașă."[1] Alesul care relata acest caz este Jean-Pierre Brard, primar comunist din Montreuil.

Poligamia conduce la situații care scapă de sub control. Din lipsă de spațiu, copiii dorm făcând cu schimbul. Când nu sunt în apartament, ei stau pe străzi, de capul lor. „Sub pretextul că în Africa tot satul se ocupă de creșterea copiilor, părinții îi lasă fără supraveghere", comentează un polițist din Saint-Denis. Tinerii delincvenți care pun cele mai mari probleme sunt deseori „cei care provin din familii poligame", susține Pierre Cardo, primar la Chanteloup-les-Vignes (Yvelines).

În 1991, Lucienne Bui Trong, pe atunci comisar la Serviciul de Informații Generale, observa că violențele urbane urmează o gradație invariabilă, de la vandalizarea cutiilor poștale până la confruntarea cu forțele de poliție. Ea constata atunci 3 000 de incidente; în 2000, peste 28 000 de incidente. Întrucât aducea informații stânjenitoare, acest serviciu a fost desființat. În 2001, Ministerul de Interne pune în practică un alt sistem de contabilitate, ajungând la cifra de 50 000 de acte de violență urbană. Experimentul este suspendat. În 2004, este creat un nou sistem de contabilitate, a cărui metodă se inspiră din scala lui Bui Trong, care nu reține însă decât „faptele importante". La sfârșitul lui 2005, el înregistrează 100 000 de acte de violență urbană, din care

1. *L'Express*, 15 ianuarie 2004.

70 000 au avut loc înainte de revoltele din noiembrie! Pentru prima „aniversare“ a acestor revolte, în 2006, autobuzele sunt atacate, deseori cu arme, și incendiate, lăsând o locuitoare din Marsilia între viață și moarte. Scene de western în centrul orașelor noastre: lucrul devine atât de obișnuit, încât emoția dispare îndată ce televiziunea trece la un alt subiect.

Toată cultura cartierelor elogiază violența. Violența limbajului: corcitură, măscărici, rasa mă-tii, te fut, tot atâtea cuvinte care împodobesc conversațiile obișnuite. Violență vestimentară: adidași Nike în picioare, șapca pusă invers, gluga pe cap (chiar dacă afară sunt 30 de grade), tot atâtea semne identitare menite să intimideze. Pe tricouri se vede imaginea lui Tony Montana, personajul din *Scarface*, filmul cult al suburbiilor: povestea unui refugiat cubanez care, ajuns la Miami, începe prin a munci cinstit, ca să devină mai apoi o căpetenie a drogurilor. Crezul lui Montana: „Când ai bani, ai putere; când ai putere, ai femei.“

Violența în muzică. În octombrie 2006, Ministerul Culturii deschide Grand Palais din Paris, pentru trei zile de rap, hip-hop, graffiti și break-dance. Obiectivul este, potrivit lui Renaud Donnedieu de Vabres, „o recunoaștere a culturii urbane“. Numai că, deseori, muzica rap clădește o mitologie a ghetoului, exagerând istoriile despre confruntarea cu poliția, despre zilele în închisoare, instigând la violență, la ură, dacă nu chiar la moarte. Din 2002, urmărirea judiciară împotriva rapperilor eșuează în mod regulat. În numele libertății de expresie, tribunalele îi pun în libertate, apărându-le dreptul la o „violență simbolică“.

Este oare simbolică violența? În 2005, un studiu al Serviciului de Informații Generale estima că, în anumite suburbii, rasismul împotriva albilor este o „realitate de zi cu zi“. Pe

8 martie 2005, o manifestație a liceenilor împotriva legii Fillon este atacată de o mie de tineri veniți din Seine-Saint-Denis. Unul dintre ei i-a mărturisit cu mândrie unui jurnalist că a venit „pentru a lovi niște măscărici, niște francezi mai mici cu fețe de victime“. Un profesor de istorie-geografie, militant antirasist și membru al sindicatului de extremă stângă SUD-Education, mărturisea „că nu a mai dormit multe zile“ după spectacolul la care a asistat: „Liceeni târâți de păr, alții nimiciți cu lovituri de picioare și de pumni.“ „Era un joc, remarca el. Un joc al urii și al distracției. Era vorba de o agresiune de tip rasial: n-am văzut decât negri care îi agresau pe albi.“[1] Scene identice, pe 23 martie 2006, când o manifestație anti-CPE a fost dispersată pe esplanada Invalizilor: două mii de tineri din suburbiile pariziene se descarcă asupra liceenilor și studenților. *Le Monde* nu poate decât să constate „violența nemaivăzută“[2].

Șantajul cu rasismul

Abdel are 23 de ani. De două ori i-au furat, în cartierul său, scuterul cu care mergea la muncă. Acum, când se duce acasă, își urcă scuterul în ascensor și-l pune în holul apartamentului său. „Avem o reputație proastă, se plânge el, din cauza unora care vând droguri și fură. Ar trebui să facă o călătorie în Algeria și să simtă oroarea masacrelor. După aceea, poate ar respecta ceva mai mult Franța. La noi în țară, polițiștii fac legea. Aici, în timpul revoltelor, am văzut cum trei puști fugăreau niște jandarmi!“[3]

---

1. *Le Monde*, 16 martie 2005.
2. *Le Monde*, 25 martie 2006.
3. *Le Point*, 2 februarie 2006.

Nu e nevoie să fii francez pentru a înțelege ce anume nu merge în suburbii. Derbedeii imigranți fac în primul rând ravagii prin cartierele unde locuiesc imigranții: victimele lor le seamănă. Pentru că marea majoritate a copiilor de străini nu pun probleme de delincvență, nu trebuie incriminat un determinism „etnic", ci comportamentul unei minorități.

Totuși, este evident că sporirea imigrației nu face, proporțional, decât să ducă la creșterea acestei minorități. Și chiar dacă lăsăm deoparte problema delincvenței, este inevitabil ca francezii, confruntați zilnic cu mase de populații de origine străină, proveniți dintr-o cultură foarte diferită de a lor, să aibă un sentiment de deposedare: „Noi nu mai suntem la noi acasă", gândesc ei. Sondaj după sondaj, această tendință se adeverește. 56% dintre francezi consideră că numărul străinilor este prea mare (noiembrie 2005); 56% sunt favorabili unei definiri mai restrictive a regulilor de reîntregire a familiei (noiembrie 2005); 60% consideră că legile stabilite pentru limitarea imigrației sunt nesatisfăcătoare (mai 2006); 73% consideră legitimă condiția ca părinții imigranților care sosesc în cadrul reîntregirii familiei să dovedească că au condiții materiale și de locuit adecvate (mai 2006); 76% găsesc normal faptul de a nu acorda viză de ședere unui străin, decât dacă acesta acceptă să urmeze o formare civică și lecții de franceză (mai 2006).

Acestui sentiment i se reproșează că este „rasist". Oare este rasistă o țară care, timp de două generații, a primit mai multe milioane de indivizi pe teritoriul său? În ceea ce privește rasismul, acuzația are întotdeauna un sens unic. Să presupunem că sute de mii de francezi ar pleca să locuiască într-o țară africană, că ar avea urmași și că aceștia, păstrându-și cultura, ar obține naționalitatea acelei țări. Nimeni nu s-ar gândi să-i trateze drept africani, exact ca toți ceilalți.

Situația inversă nu este adevărată: francezii sunt somați de corectitudinea morală să considere că nou-veniții în țara lor – fie ei, potrivit unei expresii la modă, de origine subsahariană – sunt concetățeni obișnuiți, cu toate că obiceiurile lor dovedesc contrariul.

Pe 17 mai 2006, la Cannes, se ține ceremonia de deschidere al celui de-al 59-lea Festival de Film. Două mii de invitați în haine de gală intră în marea sală a Palatului Festivalurilor. În aceeași zi, la Paris, Adunarea Națională analizează proiectul de lege al lui Sarkozy de a înăspri condițiile de intrare și de rezidență ale străinilor în Franța. Vincent Cassel, amfitrionul ceremoniei de la Cannes, declară că există „peste 177 de comunități în anumite cartiere ale Parisului și în suburbii, care trăiesc în această țară laică și latină, cu mai multe sau mai puține altercații, de foarte mult timp". Și actorul salută succesiv gazdele festivalului în engleză, arabă, chineză și bambara, terminându-și discursul printr-un „fii binevenit, tu și toți ai tăi".

Antirasismul monden o duce bine. Ce poate fi mai ușor decât să vorbești bambara când porți smoking, când locuiești în cartiere frumoase, când copiii tăi merg la școli selecționate cu atenție și când nu călătorești niciodată cu mijloacele de transport în comun? De douăzeci și cinci de ani, vedetele cântă același refren: imigrația este un beneficiu în principiu, iar tot ceea ce urmărește s-o controleze este rău din principiu. „Imigraționismul, observă Pierre-André Taguieff, este ultima utopie a conformiștilor: dreptul de a imigra într-o țară la alegere, fără restricție, se înscrie pe lista lărgită a drepturilor omului."[1]

Noutatea o reprezintă însă faptul că diferențialismul, care era, până nu demult, o poziție a extremei stângi, este pe cale

---

1. *Le Figaro*, 9 mai 2006.

să devină gândirea oficială. Pe 14 noiembrie 2005, în timpul crizei suburbiilor, șeful de stat se adresează țării, explicând că, de acum înainte, ar trebui făcute eforturi uriașe pentru a accepta și „a asuma diversitatea franceză". „În termeni mai clari, comentează Pierre Bédier, deputat și admirator al lui Chirac, el a spus francezilor că ar trebui să nu mai confunde integrarea cu asimilarea, și că vor trebui să trăiască laolaltă cu populații care au un mod de viață și o cultură diferite."

Fodé Sylla, politician de stânga, afirmă că „s-a terminat cu Republica albă"[1]. Valérie Pécresse, purtător de cuvânt al UMP, confirmă acest lucru: „Viitorul nostru? O societate metisată."[2] O societate metisată? Dacă prin asta vrem să spunem că naționalitatea franceză nu este dată de culoarea pielii, acest lucru este evident, iar el este chiar rezultatul istoriei coloniale a țării – care nu beneficiază de o imagine prea bună în zilele noastre. Dar în cazul de față, nu este vorba de așa ceva. Metisajul căruia i se aduc aici elogii este un drept recunoscut identităților comunitare de a-și revendica particularitatea, refuzând *ipso facto* conceptul de creuzet național. Se vorbește despre asigurarea promovării „minorităților vizibile", în special la televiziune. Când un canal de televiziune angajează un prezentator negru, ceea ce contează este oare faptul că e negru sau că e talentat în meseria lui? Folosirea unui criteriu etnic atunci când rasismul este stigmatizat fără încetare, este o stranie contradicție.

Fondul problemei îl reprezintă faptul că această comunitate națională dispare, fiind înlocuită printr-o suprapunere de comunități, fiecare înzestrată cu o cultură proprie. „Pentru mulți locuitori ai acestei țări, exclamă Max Gallo, nu mai

1. *Le Monde*, 10 decembrie 2005.
2. *Le Monde*, 23 august 2006.

există o istorie a Franței, adică o memorie comună, asumată ca o moștenire de toți cei care au devenit, într-o bună zi, cetățeni francezi. Ceea ce vor ei să impună tuturor nu este istoria Franței, ci *propria lor* istorie *în* Franța."[1] Trecutul este astfel instrumentalizat: de exemplu, istoria sclavagismului sau a colonizării nu mai reprezintă o istorie comună pentru toți francezii, în mod necesar prezentată ca atare, ci se transformă într-un pretext de afirmare a memoriei întoarse împotriva Franței.

Dacă vinovăția este ereditară, același lucru se poate spune și despre statutul de victimă, iar el dă dreptul la reparații pe care statul ar trebui să le îndeplinească în mod necesar, începând printr-o deschidere a frontierelor, pentru a-i fi iertate „crimele" din trecut. Mișcarea „Indigenii Republicii", în 2005, declara fără ocolișuri: „Noi nu credem că Republica, primindu-i pe foștii colonizați, le face o mare onoare. Ei sunt aici acasă, ele sunt aici acasă. Noi suntem aici acasă, fie că avem sau nu cetățenie franceză, într-o țară unde fiecare trebuie să se bucure de aceleași drepturi, fără a fi obligat să dispară într-o anume identitate majoritară."[2]

Dacă nu mai există o comunitate națională, ușa trebuie să fie deschisă fără restricții tuturor celor care vor să se stabilească. Franța nu mai este o națiune, ci o simplă expresie geografică. A te opune acestei idei, ar însemna să ajungi la xenofobie. Să combați imigrația ilegală ar însemna să devii victima „fricii de celălalt". Termenul de „fără acte", care s-a impus în dezbaterile publice, este unul amenințător: el dă de înțeles că un clandestin este privat de dreptul său și că

1. Max Gallo, *Fier d'être Français*, Fayard, 2006.
2. *Le Monde*, 17 martie 2005.

prin reglementarea situației sale este corectată o nedreptate comisă la adresa sa.

De două decenii, toate dispozitivele care urmăreau să limiteze sau să controleze afluxul de străini au fost supuse acestui șantaj cu rasismul. Specialitate a unei rețele în care se întâlnesc marxiști și creștini de stânga.

În aprilie 2006, niște „organizații creștine“ lansează un apel împotriva proiectului Sarkozy: „Fără compromisuri legate de dreptul străinilor.“ „Mesajul Evangheliei este universal, antirasist și xenofil“, declară directorul organizației „Ajutorul Catolic“. „Existența celor fără acte este o realitate care nu poate fi ocolită, afirmă Consiliul Bisericilor Catolice din Franța. Oare putem doar să le propunem să se întoarcă în țara lor de baștină, de bunăvoie sau cu forța? Acest lucru ni se pare pe cât de irealizabil, pe atât de problematic la nivel uman.“ Aceste două manifeste – care nu-i angajează decât pe semnatarii lor, nu și pe creștini în ansamblul lor – sunt exagerat mediatizate. Un an mai devreme, cu ocazia centenarului separării Bisericii de stat, se repeta pe toate vocile că laicitatea interzice referințele religioase în dezbaterea politică: dintr-odată, când e vorba de a se opune reglementării imigrației, faptul de a fi creștin devine o virtute.

În timpul verii lui 2006, circulara Sarkozy, care soma prefecții să regularizeze în anumite condiții situația părinților copiilor școlarizați în Franța, provoacă o avalanșă de cereri. Teoretic, dosarele respinse conduc la trimiterea acasă a celor care au depus cerere. Mobilizarea împotriva expulzărilor se face sub egida organizației „Educație fără frontiere“, al cărei coordonator este un fost militant troțkist. „Acțiunea noastră, pretinde el, se înscrie într-o filozofie politică care este cea a liberei circulații a oamenilor. Avem o datorie față de

țările secătuite de unde vin; puținul pe care îl putem face este de a le apăra copiii." Marie B., o avocată de 34 de ani, s-a implicat în această cauză: „Miza nu este una politică, pretinde ea. Eu nu denunț problema imigrației în Franța, ci mai degrabă soarta unui copil, a unei mame, cărora nu le putem ridica dreptul de a trăi până la urmă într-un loc anume."[1]

În octombrie 2006, afacerea Cachan se termină cu victoria ocupanților ilegali: după evacuarea africanilor din fostele localuri universitare, apoi dintr-un gimnaziu, situația lor a ajuns să fie studiată pe fiecare caz în parte, iar toți expulzații au fost recazați în hoteluri sau cămine din regiunea pariziană, în așteptarea unui loc mai bun. În același timp, sute de familii cu actele în regulă așteaptă un apartament în locuințele sociale.

De la ocuparea bisericii Saint-Bernard în 1996 la ocuparea ilegală de la Cachan, procesul este același: un loc ocupat, greviști ai foamei, camerele de televiziune îndreptate spre mame înnebunite și copii în lacrimi, vedete care vin să-și exprime solidaritatea, voluntari care fac cu schimbul pentru a-i ajuta pe nefericiți să reziste împotriva unei legislații inumane. Timpul trece, iar situația se înrăutățește: statul negociază. La sfârșit, cedează în fața presiunii politico-mediatice și a puterii imaginii de a trezi compasiunea. De zece ani, scenariul nu s-a schimbat.

Controlul imigrației

De la Turnul Babel încoace, știm că omenirea este împărțită în civilizații, în culturi, în state și națiuni. Aceste categorii stabilesc apartenențe și cetățenii. Orice organizație

1. *Libération*, 22 august 2006.

politică exercită un drept natural primind persoane care provin dintr-o altă comunitate. Dar, la fel de bine, aceeași organizație politică exercită un drept natural și atunci când decide pe cine vrea sau pe cine poate accepta în sânul său. A oferi în mod necondiționat posibilitatea de a te stabili în Franța înseamnă a postula că orice individ are dreptul de a deveni francez: or, nu este posibil ca cinci sau șase miliarde de oameni să devină francezi. „Libera circulație a oamenilor“, pe care o vântură organizațiile de sprijinire a clandestinilor, se lovește de principiul realității: conceptul de limită intervine, mai devreme sau mai târziu, în mișcarea populației.

Într-un teritoriu dat, străinii dispun de drepturi naturale: respectul persoanei, al bunurilor lor, al rezultatului muncii lor. Dar aceste garanții individuale nu presupun în nici un caz datoria de a le aproba stabilirea lor pe viață și nici pe cea de a le acorda în mod automat cetățenia țării.

Cei care se laudă cu credința lor creștină, pretinzând că pământul aparține tuturor pentru că oamenii sunt cu toții frați, ar putea (re)citi Catehismul Bisericii Catolice. „Națiunile mai bine înzestrate, se spune în paragraful 2241, trebuie să primească, atât cât se poate, pe străinul aflat în căutarea siguranței și a bunurilor vitale pe care nu le poate găsi în țara sa de origine.“ Iar în text mai este precizat în continuare: „În vederea binelui comun la care trebuie să vegheze, autoritățile politice pot să subordoneze exercițiul dreptului de imigrație anumitor condiții juridice, în special respectului îndatoririlor pe care imigranții le au față de țara de adopție. Imigrantul este obligat să respecte cu recunoștință patrimoniul material și spiritual al țării de adopție, să se supună legilor sale și să contribuie la taxe.“[1]

1. *Catéchisme de l'Église catholique*, Mame/Plon, 1992.

Oare Franța mai este capabilă să primească alte valuri de străini? În 2005, lui Richard Castera, inspector general al administrației, i se încredințează de către ministrul de interne o misiune de evaluare a „capacităților de găzduire a Franței și a nevoilor sale". În 2006, el predă un raport preliminar în care consideră că Franța trebuie să înțeleagă că posibilitățile sale de primire nu-i permit să integreze în bune condiții fluxul migrator pe care îl acceptă în fiecare an. Concluzia: „În starea actuală a economiei, Franța nu mai are mijloacele de a primi imigranți"[1].

Această constatare se limitează la aspectul economic al problemei, care nu este poate cel mai important. Luat ca atare, el ar justifica totuși faptul că statul, în numele binelui comun, declanșează o politică de reducere a imigrației. Într-o perioadă în care mase umane traversează continentele și străbat mările în căutarea paradisului, imigrația zero este o utopie. Totuși, din punct de vedere tehnic, încadrarea, regularizarea și limitarea fluxului migrator sunt posibile. Dar este nevoie în acest caz de mai multă voință politică.

Șapte imigranți din zece vin pentru a se alătura familiilor lor. De ce ar fi însă dreptul la reîntregirea familiei intangibil? Oare țările europene care au reguli de primire mai restrictive decât cele ale Franței violează drepturile omului? Cum se poate să intri în această țară cu o viză de turist și apoi să nu mai pleci? De ce dispozitivele de ajutor social deschise tuturor nu ar putea fi schimbate, de pildă ajutorul medical de stat, care îți permite să fii îngrijit gratuit, pe banii contribuabililor francezi? Potrivit lui Yves-Marie Laulan, fondator al Institutului de Geopolitică a Populațiilor, imigranții acoperă o

1. *Le Monde*, 18 martie 2006.

treime din costurile lor sociale. De ce ar trebui celelalte două treimi să cadă în sarcina colectivității franceze?

De ce atâtea lipsuri administrative și legislative fac imposibilă expulzarea străinilor aflați într-o situație ilegală? Pentru imigrația clandestină, departamentele și teritoriile franceze de peste mări constituie o cale de acces privilegiată. Femeile care provin din țările vecine vin să nască în Guyana sau în Mayotte, doar pentru ca odraslele lor să obțină cetățenia franceză. În 2005, François Baroin, ministru al teritoriilor franceze de peste mări, declara că „dreptul la cetățenie prin nașterea pe un teritoriu anume nu mai trebuie să fie intangibil". Dacă nu mai trebuie să fie intangibil în aceste teritorii (Dom-Tom), de ce ar mai fi el în metropolă? Socialistul Malek Boutih, fost președinte al organizației *SOS-Racisme*, deplânge faptul că accesul la cetățenia franceză este „înțeles din ce în ce mai mult ca o modalitate de a avea o garanție de a trăi în țara noastră, și nu ca o alegere profundă de apartenență la comunitatea națională". De ce ar fi revoltător să prevedem niște condiții mai stricte pentru a deveni cetățean francez?

Strămoșii noștri, galii

În 2030, 300 de milioane de oameni vor trăi în sudul Mediteranei, în ținuturi sărace, iar 170 de milioane pe țărmul de nord, în sânul națiunilor bogate: imigrația provine din acest decalaj. Renunțând să mai aibă copii, europenii culeg ce nu au semănat, pentru că natura are oroare de vid. Pe termen lung, redresarea demografică a Vechiului Continent face parte din modalitățile de reglare a imigrației. Și în acest caz ar trebui o voință politică pentru a relansa natalitatea, dar și o schimbare de mentalități: ceea ce nu se poate face într-o zi.

Toată lumea a văzut imaginile cu nefericiții urcați în bărci improvizate, pentru a ajunge în Spania sau în Italia. Ca să te arunci în astfel de expediții, trebuie să nu ai nimic de pierdut. În Mali, emigrația către Europa constituie principala sursă de venituri: prin urmare, de ce ar înceta tinerii să plece? Pe termen lung, deci, imigrația nu va putea fi controlată fără o relansare a economiei Maghrebului și a Africii negre: o problemă uriașă, care nu va fi rezolvată printr-un miracol.

Pe termen scurt, dacă vrem ca societatea noastră să nu explodeze, integrarea sutelor de mii de indivizi care sunt aici și nu se vor mai întoarce reprezintă un imperativ major. Bineînțeles, au nevoie de o slujbă. Totuși, înainte ca problema să fie una de natură economică, ea este una culturală. Copiii imigranților sunt niște dezrădăcinați. Originari din țări sărace, ei se confruntă cu un exces de bogăție. Proveniți din societăți unde influența familială este puternică, ei sunt aruncați într-un univers unde familia se destramă. Venind din lumi unde colectivitatea își exercită autoritatea asupra individului, ei au aici libertatea să facă orice. Propriii lor părinți sunt depășiți, văzând că nu-și mai pot controla fiii și fiicele. Acești copii, pierduți între două culturi, nu sunt educați.

Nu este nici un secret: cei care se integrează și reușesc datorează acest fapt educației primite. De origine algeriană, Abdelkrim Benamar, de 35 de ani, este director general al Ericsson France. Tatăl său, care de abia știa să scrie un cec, îl întreba, atunci când se întorcea de la școală cu nota nouă în loc de zece, de ce greșise. „Familia mea, se destăinuie el, m-a învățat rostul muncii și respectul pentru școală."[1] Sébastien, copilul unui imigrant care locuiește în Clichy-sous-Bois,

1. *Le Figaro*, 24 noiembrie 2005.

a început prin a fi ospătar, la 15 ani, apoi pompier în Paris. Astăzi, lucrează în domeniul asigurării împotriva incendiilor. „Când eram un puști, își amintește el, mama mă lovea cu o lingură de lemn dacă nu eram ascultător."[1] Malamine Koné, fondator și director general al Airness, o marcă de îmbrăcăminte sportivă, se află la conducerea unei întreprinderi care ajunge la o cifră de afaceri de 80 de milioane de euro. „Datorez acest succes în primul rând părinților mei, ne povestește el. Am ajuns în Saint-Denis la zece ani. Veneam din Mali, unde păzisem oile. Tatăl meu și-a găsit repede o muncă de mecanic, iar mama a rămas acasă pentru a se ocupa de zece copii. Am învățat franceza la școală. După jurnalul de la televizor, tatăl meu îmi spunea să mă duc să lucrez."[2]

„Armata este un mecanism remarcabil pentru integrarea tinerilor, chiar și a celor necalificați. Și mai ales a tinerilor maghrebieni"[3] era concluzia unei anchete conduse de ziarul *Le Monde*. De ce? Pentru că instituția militară, una dintre cele mai puțin rasiste din câte există, impune o disciplină, transmite regulile vieții colective, dă un scop comun membrilor săi și asigură o învățare a codurilor societății franceze.

„Strămoșii noștri, galii": anii '70 au anatemizat această formulă din manualele de altădată. Ea nu era totuși decât o imagine. Ea voia să spună că orice membru al comunității franceze se recunoștea într-o istorie comună. O filiație care nu era biologică, ci culturală: un cetățean francez, oricare i-ar fi genealogia individuală și culoarea pielii, este în mod spiritual un urmaș al galilor. A fi francez nu înseamnă să te

1. *Valeurs actuelles*, 18 noiembrie 2005.
2. *Le Point*, 10 noiembrie 2005.
3. „Beurs pour la France", *Le Monde*, 13 decembrie 2003.

fi născut în Franța, să ai o carte de identitate sau să beneficiezi de protecție socială, ci înseamnă să fii părtaș la un patrimoniu. Or, pentru a învăța despre acest patrimoniu trebuie să treci prin școală, sau să afli de el din familie.

În acest sens, asimilarea rămâne singura cale de integrare: o asimilare care nu neagă diferențele și originile, dar le depășește prin înscrierea fiecăruia în apartenența la o cultură colectivă. Imigranții italieni, polonezi, spanioli sau portughezi s-au francizat. Pentru că diferența religioasă și culturală este mai mare la început, acest lucru este evident mai dificil cu maghrebienii sau cu africanii. Este oare imposibil? „De ce m-aș identifica cu suferința, scrie Gaston Kelman, scriitor de origine cameruneză. Până când să fim urmașii sclavilor? Nu sunt tentat să-mi fac griji mai mult pentru negrii, decât pentru ceilalți. Dacă aparțin unei comunități, aceasta este Franța.“[1]

Ce face societatea noastră pentru ca nou-veniții să-și dorească să o iubească? Când epoca ne șoptește că Franța este o țară demnă de dispreț, cu un trecut alcătuit dintr-un șir de crime, oare ce model propunem pentru a fi admirat? „Integrarea imigranților este obligația noastră, observă Alain Finkielkraut. Dar nu vom integra niciodată oameni care nu iubesc Franța, într-o Franță care nu se iubește pe sine.“[2] Pentru a franciza imigranții, ar trebui deci refrancizați francezii.

---

1. Gaston Kelman, *Je suis noir, et je n'aime pas le manioc*, Max Milo, 2004.

2. *Le Monde*, 27-28 noiembrie 2005.

8. Cetățenii lumii

„Învățarea acestui text pe de rost ține de dresaj“, se precipită un învățător, vorbind despre *Marseieza*. În 2005, legea Fillon prevedea ca imnul național să fie predat încă din clasele primare. Temându-se ca termenii războinici din cântecul republican să nu-i șocheze pe elevi, profesorii sunt reticenți. „La școală, ne explică un învățător, avem deja pregătit un program muzical în jurul cântecelor de solidaritate, civice, cu piese muzicale ca *Lili* de Pierre Perret. Sunt aproape sigur că *Marseieza* n-o să facă parte din el.“

Printre cei care au peste 50 de ani, opt francezi din zece declară că iubesc cu ardoare *Marseieza*, spre deosebire de jumătate din cei care au mai puțin de 30 de ani. Iar copiii? Răspunsul lui Marius, elev în ciclul secundar: „Poate să folosească la ceva. De exemplu, dacă vreau să mă fac fotbalist.“[1] În timp ce patriotismul nu este de actualitate, substitutul său este prezent pe stadioane: drapele tricolore, fețe pictate în culorile naționale. În 2005, eșecul candidaturii orașului Paris pentru găzduirea Jocurilor Olimpice din 2012 este resimțit ca un traumatism colectiv. În 1998, echipa Franței câștigă Cupa Mondială la fotbal: moralul francezilor este în al nouălea cer. În 2006, pierd, iar moralul lor este la pământ. Oare mândria franceză s-a redus la balonul rotund?

---

1. *Libération*, 12 septembrie 2005.

Patriotismul, o valoare uitată

În toate anchetele, patriotismul se numără, la mare distanță de drepturile omului și simțul dreptății, printre valorile fundamentale. În special la tineri. „Patriotismul apare ca o valoare a maturității“[1], constată doi sociologi. Portretul francezului patriot este acela al unui bărbat de cel puțin 65 de ani, fără studii superioare, locuitor al regiunii pariziene sau al sudului Franței, simpatizant de dreapta și cu serviciul militar satisfăcut. La polul opus, patriotismul este valoarea cea mai puțin importantă pentru o femeie între 18 și 34 de ani, cadru superior, cu o diplomă universitară, măritată, locuind în vestul Franței și simpatizantă a stângii.

În același timp, o majoritate pretinde totuși că este gata de luptă în cazul unei invadări a teritoriului. Ceea ce este doar o poză: întrucât apărarea a devenit o problemă de specialiști, nimeni nu-și imaginează că va fi chemat la arme. De la sfârșitul conflictului algerian, războiul a ieșit din universul imediat al cetățeanului francez: nu mai există dușmani. Sau sunt invizibili. Dacă lupta împotriva terorismului beneficiază de o susținere unanimă, nu același lucru se poate spune și despre mijloacele folosite împotriva acestuia. În 2005, un proiect de lege prevede sporirea puterii poliției, facilitându-i accesul la anumite dosare. „Atenție, avertizează președintele Uniunii Sindicale a Magistraților, să nu se ajungă la măsuri excesive de felul celor engleze sau americane. Trebuie să rămânem în cadrul unei societăți democratice.“[2]

1. Vincent Porteret și Emmanuelle Prévot, *Le Patriotisme en France aujourd'hui*, Centre d'études en sciences sociales de la défense, ianuarie 2005.

2. *Le Monde*, 25 octombrie 2005.

Încă din 1961, o directivă ministerială preciza că educația civică școlară ar trebui să pregătească cetățenii în vederea „sacrificiului suprem pentru patrie". Schimbarea a avut loc, încă o dată, la intersecția anilor '60 și '70: în contextul abandonului valorilor tradiționale, dragostea de patrie a fost pusă în raftul arhaismelor și înlocuită cu referința universală la drepturile omului. În 2004, Ministerul Educației Naționale publică o carte intitulată *Ce se învață în ciclul primar?*. Într-o carte care are 351 de pagini și 87 000 de cuvinte, termenul de națiune, eventual în forma sa adjectivală, nu apare decât de zece ori. La școala primară, programul de educație civică cuprinde subiectele următoare: „Participarea activă la viața școlii; a fi cetățean în orașul său; integrarea în Europa, descoperirea francofoniei, deschiderea spre lume, a fi cetățean în Franța."[1]

În 1996, serviciul militar a fost desființat. Mulți scăpau de el, însă cei care treceau prin această experiență învățau câteva frânturi de patriotism. Nu mai este cazul. Tinerilor de ambele sexe, convocați pentru Ziua Apărării, li se spune că armata are ca țel să apere pacea și drepturile omului și să desfășoare misiuni umanitare.

Epoca noastră nu ne mai învață patriotismul, ci cetățenia. O cetățenie abstractă, ca și cum Franța n-ar fi decât un loc oarecare, și nu pământul față de care suntem legați pentru că ne-am născut aici sau pământul care ne-a găzduit. Etimologic, patrie înseamnă țara tatălui; națiunea, un grup constituit pe criteriul nașterii. Cuvinte și concepte care au dispărut din vocabularul politic. Termenului de patrie sau națiune îl preferăm pe cel de societate sau țară, cuvinte mai neutre.

---

1. Citat de Gérard-François Dumont, „L'enseignement de la nation dans l'éducation en France", *Outre-Terre, revue française de géopolitique*, nr. 12, iunie 2005.

Iubirea pentru Franța – pentru Franța ca atare – devine ceva suspect, ca și cum ar predispune la xenofobie. De fapt, este vorba de a forma cetățeni care trăiesc în Franța, dar care ar putea locui în altă parte: cetățeni ai lumii, uniți prin contractul moral al drepturilor omului.

Planeta, un sat global

Întrucât trăim într-o lume globalizată, epoca patriilor este depășită. Totul, în discursul dominant, ilustrează această prejudecată. „Țara noastră este planeta“, declara François Mitterrand, pe 3 aprilie 1989, cu ocazia semnării unei declarații în care optzeci de șefi de stat și de guvern afirmau, cu scopul de a proteja mediul înconjurător, voința de a „delega o parte din suveranitatea lor națională în vederea binelui comun al întregii umanități“. Faptul că industrializarea planetei provoacă dezastre ecologice este pe deplin adevărat. Depășind frontierele, această problemă reclamă decizii care nu pot fi adoptate decât la scară internațională. Această constatare hrănește ideea potrivit căreia patria este un cadru pe care viața modernă l-a făcut inutil. Cu toate acestea, măsurile necesare pentru protejarea mediului înconjurător nu vor fi dictate decât de state, care reprezintă patria.

Nu se știe prin ce miracol a fost adoptată legea Toubon în 1994. Această lege, care urmărește să protejeze limba franceză, a fost ținta ironiilor mediilor economice și culturale, iar autoritățile publice nu dau dovadă de zel în asigurarea respectării ei. Într-adevăr, de ce să protejezi limba franceză, dacă ne gândim că engleza este prin excelență mijlocul de comunicare al satului global, limba cetățenilor lumii?

Administrația franceză redactează rapoarte în engleză; marile întreprinderi își desfășoară întrunirile interne în limba engleză; școlile de comerț țin cursuri în engleză; Centrul Național pentru Cercetare Științifică (CNRS) publică teze de doctorat în engleză; oamenii de știință organizează colocvii în engleză. Dacă ar fi vorba de pregătirea cadrelor acestei țări pentru stăpânirea acestei limbi în străinătate, lucrul ar fi de înțeles. Dar, atunci când are loc între interlocutori a căror limbă maternă este franceza, acest fenomen este rezultatul unei logici nocive: ca și cum ar fi inevitabil ca franceza să nu mai fie, pe scena internațională, decât un idiom minor. Francofobie? Cu ocazia extinderii, ar fi fost posibil ca franceza să devină limba de referință a acordurilor europene. „A lipsit voința politică la cel mai înalt nivel"[1], sublinia academicianul Pierre Nora.

De la *Loft Story* la *Star Academy*, în mass-media se vorbește engleza. Potrivit Consiliului Superior al Audiovizualului (CSA), această modă „ține de o presupusă superioritate a limbii engleze și își are originea într-un sentiment difuz de inferioritate sau de caracter desuet al culturii francofone"[2]. Cântecele sunt în engleză, publicitatea se face în engleză, iar comerțul de asemenea. O engleză care nu este cea a lui Shakespeare, ci *globish*, acea anglo-americană de aeroport folosită din Singapore până în Mexic și amestecată cu termeni pseudoexotici. Firma Renault construia odinioară mașini care se numeau Dauphine, Ondine sau Caravelle. Cele de astăzi se cheamă Kangoo, Twingo sau Laguna: sigle pentru cetățenii lumii.

1. *Le Monde*, 4 iunie 2005.
2. *Le Figaro*, 29 ianuarie 2005.

Acum patruzeci de ani, într-o națiune încă rurală, mulți francezi trăiau într-un cadru neschimbat, locuind acolo unde locuiseră părinții lor, practicând aceeași meserie ca a lor. De atunci însă, extinderea orașelor și transformările economice au făcut ca mobilitatea socială să devină sistematică. Avântul civilizației timpului liber și înlesnirea transporturilor au făcut posibilă depășirea granițelor pentru destinații din ce în ce mai îndepărtate: clasa de mijloc își permite o croazieră pe Nil sau o călătorie în Thailanda, până nu demult un lux al burgheziei. În anii '60, numai miniștrii se duceau în China sau în India: astăzi, toată lumea are un prieten care, duminică, ia avionul pentru Shanghai sau pentru New Delhi. Acasă, televizorul prezintă imagini de peste tot, în timp real: pe 11 septembrie 2001, telespectatorul din Laroche-Migennes sau din Romorantin era în direct cu New Yorkul. Iar prin Internet, printr-un simplu clic, vedem Rio de Janeiro, Melbourne sau Tokyo.

Toți acești factori au contribuit, pe plan psihologic, la crearea impresiei de îngustare a lumii. O lume rotundă ca o bilă de biliard: oameni sau capitaluri, totul se învârtește, totul se petrece la suprafața planetei.

Totuși, această concepție își atribuie rolul de ideologie. O ideologie a „mișcării“, după expresia lui Pierre-André Taguieff: „Noile elite transnaționale cer tuturor oamenilor să se «miște», să urmărească mișcarea globalizatoare, să-și accelereze propria mișcare, să trăiască de acum înainte la «ora mondializării», după ce au prins trenul «modernizării».“[1] Nimic nu mai trebuie să fie stabil, nimic nu mai are importanță în fața mișcării. Între omenire și individ nu mai există medieri: toate barierele

1. Pierre-André Taguieff, *Résister au bougisme*, Mille et une nuits, 2001.

și toate frontierele trebuie ridicate. Lumea este una singură, consideră gândirea dominantă, rupând oamenii de rădăcinile lor și acordându-le o cetățenie fără teritoriu, o cetățenie fără națiune.

Prin urmare, deosebirea dintre naționali și străini, între cetățeni și imigranți nu mai are sens. Acordarea dreptului de vot unor străini își are originea în această viziune a unei umanități care nu este legată de vreun loc anume. Iar ideea prinde aripi. Stânga, în mod tradițional internaționalistă, pretinde acest lucru de mult timp. În 2005, Nicolas Sarkozy s-a pronunțat, în nume personal, în favoarea acestei măsuri. Dreptul la vot local a fost deja acordat membrilor Uniunii Europene. În ce calitate ar fi el acordat non-europenilor? De ce un imigrant să-și vadă recunoscut acest drept, dacă el refuză naturalizarea franceză? Dreptul de vot nu este legat de cetățenie? Ba da. Dar tocmai o nouă concepție despre cetățenie își face loc puțin câte puțin: o cetățenie a lumii.

Înalta autoritate de luptă împotriva discriminărilor și pentru egalitate veghează asupra acestui lucru. Sub presiunea somațiilor sale, guvernul hotărăște, în 2006, ca abonamentul pentru familii numeroase de care beneficiau francezii, familiile originare din fostele colonii și cetățenii europeni să fie de acum încolo acordate și străinilor. „Nu putem rezerva un avantaj social conaționalilor", declarase Louis Schweitzer, președintele acestui organism. Dar la ce mai servește naționalitatea, dacă nu este însoțită de nici un avantaj? La nimic. În ultimă analiză, acesta este scopul căutat: abolirea oricărei diferențe bazate pe naționalitate.

O Europă fără granițe

Dar Europa, ni se va replica, această Europă purtătoare a unei istorii, prevăzută cu instituții și delimitată de o frontieră,

nu este oare o comunitate naturală căreia îi este asociată o suveranitate și, de puțin timp, o cvasi-cetățenie? Din păcate, nu mai este nici măcar adevărat. În anii '50, proiectul european apărea din voința de a remedia dezastrele celor două războaie mondiale, depășind antagonismele naționale. Europa celor Șase, întemeiată la Roma în 1957, nu era decât o piață economică comună, căreia de Gaulle îi controla extinderea. Europa celor Nouă, formată în 1973 împreună cu Londra, era frânată de britanici. Abia prin „Actul unic", semnat în 1986 de Europa celor Doisprezece, situația a cunoscut o schimbare. Acest act avea ca obiectiv constituirea unei veritabile piețe interne înainte de 1992, dată la care va fi semnat tratatul de la Maastricht, din care vor decurge acordurile de la Amsterdam (1997) și de la Nisa (2000) și proiectul Constituției Europene adoptat în 2004. De aici înainte, Uniunea Europeană avea menirea de a forma un sistem economic, dar și politic, fără ca granițele sale să fie definitive. Cincisprezece membri în 1995, douăzeci și cinci în 2004, douăzeci și șapte în 2007, iar cu Turcia negocierile au fost deschise...

În Franța, proiectul european, purtat în cristelniță de liberali și democrat-creștini, va sfârși prin a câștiga adeziunea socialiștilor și a urmașilor politicii gaulliste. Chiar extrema stângă (prin lozinca „Europa muncitorilor") sau extrema dreaptă (cu „Europa națiunilor") vor trebui să-și însușească tematica europeană. Cu anumite nuanțe poate, de la dreapta la stânga, conducătorii au îmbrățișat ideea că Franța, pentru a se conforma lumii, nu putea face altceva decât să se contopească cu Europa.

Opiniei publice nu i s-a prezentat vreodată în mod clar faptul că acest proces avea un preț, care era acela al limitării suveranității naționale în multe domenii, până la dispariția

ei uneori. Dar procesul nu avea să se oprească aici. Mult timp, națiunile și Europa s-au dezvoltat împreună. S-a spus că, începând cu tratatul de la Maastricht, inițiativa europeană a cunoscut o modificare. Or, această modificare a pus în joc o logică ce depășește toate țările care alcătuiesc Europa. „Instrumentul, analizează filozoful Pierre Manent, s-a desprins de corpurile politice naționale. Construcția artificială a căpătat o viață proprie. «Europa» s-a cristalizat într-o Idee înzestrată cu o legitimitate superioară tuturor celorlalte. Europenii s-au văzut prinși într-o «finalitate fără scop» care nu mai avea sens politic și al cărei singur viitor era o extindere nedefinită, despre care nimeni nu mai știa nici unde și nici cum ar putea fi oprită."[1]

Europa se întinde pe un teritoriu delimitat istoric și geografic. Or, drepturile omului, pentru că sunt universale, nu țin seama de frontiere. De asemenea, piața liberă conduce la răsturnarea barierelor. Pentru că nici drepturile omului și nici economia nu trebuie îngrădite, Europa-idee tinde să se desprindă de Europa reală: ea devine o abstracțiune. François Ewald, filozof apropiat de UMP, își asumă în mod deschis această perspectivă. „Ideea de Europă, scrie el, reprezintă marea idee politică a secolului XXI, pentru că oferă posibilitatea de a construi un ansamblu politic eliberat de toate formele de identitate rasială, etnică, religioasă sau de civilizație, menit să se extindă constant. Europa nu are identitate."[2]

O Europă fără identitate? Alegoria ei se găsește pe bancnotele euro: monumentele care apar aici, în ciuda înfățișării lor reale, sunt toate imaginare. Ele reprezintă o Europă fictivă

1. Pierre Manent, *La Raison des nations*, Gallimard, 2006.
2. *Valeurs actuelles*, 25 februarie 2005.

și eteroclită, un sistem anonim și tehnocratic, aplicat astăzi asupra realității națiunilor europene și susceptibil de a fi aplicat în viitor, în numele cerințelor comerciale, asupra națiunilor non-europene. Dacă Europa înseamnă piață liberă și drepturi ale omului, iar Turcia va îndeplini aceste criterii, Turcia va fi europeană. Iar mâine, va fi rândul Rusiei, Ucrainei sau republicilor din Caucaz și așa mai departe. Până unde?

Istoricul Elie Barnavi, cetățean israelian și fost ambasador în Franța, observă acest fenomen atât din exterior, cât și din interior. „Una din dramele Europei, regretă el, este tocmai faptul că nu știe să-și impună niște granițe fizice, pentru că este incapabilă să-și dea niște frontiere mentale. Ea nu poate să delimiteze un «ei» și un «noi». Această frontieră între ei și noi nu este neapărat ostilă, și nici impenetrabilă; dar pentru a fi binevoitoare și deschisă, trebuie ca ea să existe."[1]

Un francez din doi, potrivit sondajelor, se simte legat de ideea de construcție europeană. Pe 29 mai 2005, mai mult de un alegător din doi va vota totuși împotriva ratificării Constituției. De unde urmează imediat și întrebarea: oare francezii s-au pronunțat împotriva Europei reale sau împotriva unei Europe abstracte, ruptă de realitate, în care nu se pot recunoaște?

Dorința de apartenență

O omenire desprinsă de un mediu spațial este o omenire abstractă. Or, în ciuda ideologiei dominante, în ciuda individualismului triumfător și a regresului patriotismului, francezii continuă să se identifice cu grupuri sau colectivități.

1. *Le Point*, 5 ianuarie 2006.

Chiar acești dezrădăcinați total care sunt tinerii imigranți din suburbii consideră, după cum am văzut, că teritoriul lor este format de cartierul lor: o dovadă că orice om are nevoie de o bucată de pământ pentru a se simți acasă.

La întrebarea despre ce anume le dă francezilor sentimentul de apartenență, 43% menționează, ca primă alegere, orașul sau satul lor, 28% Franța, 12% regiunea sau departamentul lor, 11% lumea și 4% Europa.[1] Chiar dacă la a doua alegere ordinea e diferită, este surprinzător să constatăm fragilitatea Europei ca referință imediată și, la polul opus, forța identității locale. Exceptând capitala, e adevărat, unde trei parizieni din zece se consideră mai întâi locuitori ai lumii: boemii înstăriți, asemenea proletarilor de odinioară, nu au patrie.

Primari, consilieri municipali, generali sau regionali – Franța are o jumătate de milion de aleși locali. Într-o perioadă când clasa politică este discreditată, aceștia beneficiază de o imagine mai bună decât parlamentarii. Chiar dacă descentralizarea din 1982, prin stabilirea de noi cercuri de putere, a creat o birocrație suplimentară și aplică strategii care nu scapă nici clientelismelor, nici jocurilor de interese, legitimitatea locală se impune. Aceasta se datorează proximității aleșilor, cei conduși având astfel impresia că pot exercita un control real asupra lor. Faptul are și o cauză mai profundă, vizibilă în caracterul predominant al sentimentului de apartenență locală: într-o lume în mișcare unde totul se schimbă, locul unde trăim, cu rețelele sale de sociabilitate ușor accesibile, asigură un reper, o înrădăcinare, o identitate.

În jur de opt francezi din zece trăiesc în prezent în mijlocul a ceea ce Institutul Național de Statistică și Studii

---

1. *Les valeurs des Français*, ed. cit.

Economice (INSEE) numește „zone urbane“. Spre deosebire de anii ’60, când Parisul înghițea forța de muncă a țării, numeroase regiuni sunt repopulate, în beneficiul unor centre urbane, precum cele de la Nantes, Toulouse sau Montpellier. Spațiul rural propriu-zis, cu mai puțin de 10 milioane de locuitori, continuă să se golească. La sate, unde agricultorii nu reprezintă decât o minoritate, economia locală, serviciile sau slujbele în industrie sunt ocupate de populația activă. În mod paradoxal, sau cu atât mai semnificativ, acesta este momentul în care civilizația sătească capătă o valoare afectivă: în fiecare an, Salonul de Agricultură este una din marile sărbători populare franceze. Oamenii politici știu lucrul acesta, prin urmare nu ratează ocazia de a se lăsa fotografiați în timp ce admiră o vacă și îl felicită pe proprietar.

Între 1999 și 2004, 500 000 de persoane au plecat de la oraș. O treime din orășeni vor să se stabilească la țară. Nu numai pentru a se retrage aici la pensie: unii ar dori să-și continue activitatea profesională. Dacă dorința lor ar fi realizabilă, populația rurală s-ar dubla până în 2020.

Își dau ei însă seama de riscurile la care se expun? „Franța, în dimensiunea ei rurală, este mereu vie în imaginarul nostru“, observă sociologul Jean Viard, dar „nu ne întoarcem la țară, ci trăim la țară într-o Franță a TGV-ului, a autostrăzilor, a internetului și a telefoanelor mobile“[1]. Noii locuitori rurali, în majoritatea lor, se stabilesc în jurul centrelor urbane – de unde și apelativul de „rurbani“. Dar ceea ce acum douăzeci de ani reprezenta o alegere pozitivă, acum se dovedește din ce în ce mai mult o alegere negativă: în comunele din împrejurimi se stabilesc oamenii care nu și-au găsit locul la oraș. Încercând să scape de locuințele sociale ocupate de imigranți,

1. Jean Viard, *Dialogue sur nos origines*, Editions de l’Aube, 2005.

ei găsesc aici o casă și o grădină, dar cei doi membri ai cuplului nu găsesc ușor de lucru, transportul le diminuează bugetul și se confruntă din nou cu probleme legate de securitate. Una peste alta, ei observă deseori că nivelul lor de viață a scăzut.

De altfel, cei care caută să părăsească orașul se confruntă, când sunt în căutarea unei case de vacanță ideale, cu o concurență neașteptată: aceea a străinilor. În prezent, 100 000 de englezi locuiesc în Franța și alți 500 000 petrec aici mai mult de 6 săptămâni pe an. Reprezentând 41% din cumpărătorii străini, britanicii dețin, potrivit agenției Safer, aproape 3% din spațiul rural francez. Englezii în vest și în sud-vest, italienii pe Coasta de Azur, germanii în Lorraine, elvețienii în Haute-Savoie, olandezii și belgienii în interiorul țării au provocat creșterea bruscă a prețurilor pe piața imobiliară rurală, îngreunând accesul clasei de mijloc franceze la aceste proprietăți.

Cu toate astea, viața la țară ne face să visăm. Mitterrand înțelesese bine acest lucru, în 1981, prin afișul său celebru („Forța serenității"), unde portretul său avea ca imagine de fundal un sat și turla semeață a unei biserici. Înrădăcinarea, a arătat filozoafa Simone Weil, este parte componentă a condiției umane. În pofida unui discurs care de treizeci de ani susține apăsat contrariul, o majoritate a francezilor trăiește acest sentiment. Mereu disprețuit, el se poate manifesta în mod violent.

29 mai 2005, întoarcerea refulatului național

Pe 25 mai 2005, 55% dintre alegătorii francezi au spus „nu" Constituției Europene. Cu trei milioane mai mulți decât pentru „da": o catastrofă. Respingerea este cu atât mai

impresionantă, cu cât șeful statului, prim-ministrul și aproape toate partidele de guvernământ, organizațiile economice, media și personajele principale ale vieții culturale au îndemnat să se voteze „da". Ca și în primul tur al prezidențialelor din 2002, liderii de opinie sunt contestați: 29 mai este un 21 aprilie senzațional.

Este un „nu" de stânga sau de dreapta? Dacă sfera din care provine refuzul este politic eterogenă, motivația lui, la urne, amestecă teme naționaliste (păstrarea independenței Franței, opoziția față de intrarea Turciei în Uniunea Europeană, contestarea construirii Europei), teme sociale (respingerea unei Europe liberale, exprimarea unei nemulțumiri față de situația economică și socială) și teme protestatare (nemulțumirea generală, respingerea guvernului).

Cercetând mecanismele scrutinului, ziarul *Le Monde* descoperă că victoria lui „nu" și-ar găsi explicația în faptul că „nu i s-a acordat importanța cuvenită relației francezilor cu națiunea". Cotidianul dă cuvântul istoricului Pierre Nora, care el însuși a votat „da". „Noi plătim, subliniază el, pentru ridiculizarea sistematică a oricărei expresii de atașament față de națiune. În mod conștient sau nu, n-am încetat, timp de ani buni, să ridiculizăm sau să ignorăm un inconștient colectiv foarte puternic, sacrificându-l iluziilor unei construcții europene. O Europă căreia îi lipseau conceptul și granițele, dar care nu era mai puțin ridicată la rangul de orizont insurmontabil. Voturile negative, atât de diferite, nu sunt total incompatibile: mulți oameni s-au simțit loviți în «francitatea» lor."[1]

În plină campanie electorală, s-a aflat că nouă lucrători dați afară dintr-o întreprindere mijlocie alsaciană s-au văzut

1. *Le Monde*, 4 iunie 2005.

trimiși, pentru reangajare, într-o întreprindere din România, pentru un salariu de 110 euro pe lună. Cazul putea șoca atât din punct de vedere social (110 euro pe lună este o sumă derizorie), cât și național (ce ar face, de azi pe mâine, niște alsacieni în România?). Cu toate astea, nu era nevoie să fii de stânga pentru a vedea că 110 euro este un salariu înjositor, sau să fii de dreapta pentru a considera că oamenii nu pot fi mutați asemeni pionilor. Prin urmare, este un „nu“ de stânga sau de dreapta?

Adevărul este că atunci când urmările globalizării sunt inacceptabile din punct de vedere uman, recursul la stat este unul legitim. Ceea ce ridică problema sferei sale de acțiune, cu alte cuvinte a suveranității naționale. Victoria lui „nu“, pe 29 mai 2005, a surprins o confuzie în câmpul politic. „Or, observă politologul Dominique Reynié, această regrupare a avut loc în jurul raportului dintre stat și națiune. Mai precis, problema socială s-a intersectat cu cea națională. În urne, bineînțeles, dar și în mintea oamenilor.“[1]

Cu toate acestea, rezultatul referendumului a dat el oare glas unei convingeri antieuropene? Nici măcar: 57% dintre cei care au votat „nu“ doreau continuitatea Uniunii. Ei n-au respins ideea europeană: au spus „nu“ direcției actuale a Europei.

Potrivit unui sondaj realizat în primăvara lui 2006, mai mult de un francez din doi are impresia că țara este în declin. Franța în declin? Dezbaterea a fost deschisă, în 2003, printr-un eseu al lui Nicolas Baverez, *Franța care se prăbușește*[2]. Dacă bilanțul economic prezentat în carte conduce la convingerea că țara își sacrifică viitorul, renunțând, din cauza lipsei unei

1. *Le Figaro Magazine*, 4 iunie 2005.
2. Nicolas Baverez, *La France qui tombe*, Perrin, 2003.

voințe politice, la reformarea modelului său social, conceptul de declin, neputând fi surprins în cifre, este dificil de manevrat: istoricii știu că toate epocile au avut impresia că trec printr-o stare de decădere. „Totul merge prost? Dar totul mergea prost încă din timpul lui Ludovic al XIV-lea“, replica, între cele două războaie, Jacques Bainville.

Sursa sentimentului de declin trebuie căutată nu neapărat în procentajul șomajului sau în statisticile produsului național brut, ci în criza de identitate profundă pe care o cunoaște țara. Pentru a o înțelege, trebuie să ne întoarcem cu un secol în urmă.

În 1918, Franța iese victorioasă din Marele Război, dar epuizată. Vindecându-și rănile, sperând la pace, ea nu presimte apropierea următoarei încercări. În 1940, suferă cel mai mare dezastru din istoria ei. În 1945, ea se așază la masa învingătorilor, dar pe scena internațională importanța sa este pe viitor diminuată. În anii ’50, imperiul colonial, vestigiul unei glorii trecute, ia sfârșit: încă o restrângere a puterii de influență a țării. În deceniul șapte, la sfârșitul unei relansări economice spectaculoase, de Gaulle înzestrează țara cu mijloace de putere, dar elitele, ridiculizând visele sale de mărire, acordă întâietate proiectului european, care domină în anii ’70 și ’80.

În 1989, după patruzeci de ani de confruntare Est-Vest, URSS se prăbușește. „Vă vom face cel mai mare deserviciu, atenționa un diplomat sovietic, vă vom lipsi de un inamic.“ Odată dispărută amenințarea războiului total, democrația devenind astfel referința universală, francezii sunt invitați, în anii ’90, să participe la mișcarea „mondializării prospere“: ceea ce a făcut loc provocării economice, legilor pieței, globalizării. În anul 2000, mondializarea se dezvoltă și Europa se extinde, într-un moment în care fluxurile migratoare explodează și

în care țara, cucerită de multiculturalism și prinsă într-o frenezie a remușcării, nu încetează să-și ispășească trecutul.

De ce să iubim Franța? Unde e renumele ei? Care e rolul ei în lumea de azi? La ce mai servește statul, dacă hotărârile luate la Paris contează mai puțin decât cele luate la Washington, la Bruxelles sau la Frankfurt? La aceste întrebări importante, opinia publică nu primește răspunsuri: de unde și disconfortul său. „Nu este atât o problemă economică, analizează Marcel Gauchet, cât o criză de *leadership* politic, într-o țară care a crezut mereu în politică."[1] Aici își are originea sentimentul declinului: francezii au impresia că aparțin unei națiuni condamnate de Istorie. Un sentiment care accentuează criza, pentru că mulți dintre ei, îndoindu-se de orice soluție colectivă, bat într-o retragere individualistă, mulțumindu-se să-și apere doar interesele personale: dacă nu mai există lege în Franța, rămâne legea junglei.

Și dacă am vorbi despre Franța?

Francezii nu sunt patrioți, pentru că acest cuvânt, pe care nu-l mai învață, nu le mai spune nimic. Cu toate acestea, mulți sunt cei care își iubesc țara: 84% dintre ei se declară mândri că sunt francezi.[2] De exemplu, entuziasmul manifestat cu ocazia unei victorii sportive, chiar dacă reprezintă forma cea mai rudimentară, exprimă acest amor propriu. Dar nu numai în sport: o performanță economică sau științifică franceză trezește ceva în străfundul sufletelor. Elitele mediatice sau culturale ar putea considera că emoția trezită de numele

1. *Le Monde*, 25 februarie 2006.
2. *Les valeurs des Français*, ed. cit.

Franței nu este decât un reflex paseist, timorat sau reacționar, ele nefăcând altceva decât să grăbească întoarcerea refulatului.

Pe 29 mai 2005, o majoritate de alegători a refuzat Europa așa cum este ea acum. Oare voiau să opună Franța Europei? Pentru că se simt în primul rând francezi, ei și-au manifestat mai degrabă convingerea că Europa nu înlocuiește Franța. În raționamentul lor, aceste două realități trebuie să se completeze, una neanulând-o pe cealaltă. Cu toate acestea, adevărul este că votul din 29 mai este un vot negativ. Or, viitorul nu se construiește pe respingeri, ci pe proiecte. Punerea de acord a binelui comun al Franței cu cel al Europei – Europa reală, și nu Europa Turnului Babel – aceasta este provocarea viitorului.

În vara lui 2005, în urma unui zvon despre o ofertă publică agresivă de cumpărare a grupului Danone, prim-ministrul, Dominique de Villepin, susține că dorește „să reunească toate energiile în jurul unui patriotism economic autentic“. În mediile de afaceri, această declarație trezește scepticismul. Statele Unite ale Americii, templul liberalismului, sau Japonia, un gigant industrial, nu se sfiesc totuși să pună în aplicare, în spatele paravanului de piață liberă, strategii care urmăresc protejarea intereselor naționale.

În economie, ca și în alte domenii, cea mai bună apărare este atacul. Conducerea ofensivei le revine fără îndoială întreprinderilor, iar statului, favorizarea ei. Luându-l pe Colbert ca exemplu, Olivier Pastré, profesor de economie, amintește că ministrul lui Ludovic al XIV-lea n-a fost „intervenționistul pe care economiștii neoliberali îl folosesc ca sperietoare“. Mai limpede spus: „Colbert a înțeles că o politică industrială nu putea exista fără un stat puternic. El a înțeles că rolul statului în acest domeniu nu era acela de a interveni în funcție de circumstanțe, ci de a crea regulile și procedurile favorabile

exprimării inițiativei individuale."[1] Cum să articulăm acest model, în zilele noastre, cu exigențele europene? E datoria specialiștilor să ne spună. Un lucru este sigur – dacă nu vom reuși să facem acest lucru, neîncrederea față de Europa nu va face decât să crească.

„Dacă națiunea noastră ar dispărea brusc, remarcă Pierre Manent, și s-ar risipi ceea ce o ține laolaltă, fiecare dintre noi ar deveni dintr-odată un monstru pentru sine însuși. Cei care se cred cei mai detașați de națiunea lor se hrănesc încă în bună măsură din bogăția ei."[2] Împotriva viziunii ideologice a unei umanități fără frontiere, este important să redescoperim principiul națiunii, construit pe ideea de limite. Nu de limite care închid, ci de granițe care trasează repere. Nu limite care exclud, ci jaloane care demarchează. Națiunea nu este un obstacol în calea diversității lumii: dimpotrivă, diferența presupune linii de demarcație între ceea ce este și ceea ce este diferit. Pentru ca nou-venitul să se poată integra, este totuși necesar să nu trăiască într-un teritoriu nediferențiat, ci într-o societate înzestrată cu o identitate: nu ne putem identifica cu neantul.

În ianuarie 2006, după douăzeci și patru de ani de fugă prin străinătate, Hélène Castel apărea în fața Curții cu juri din Paris. Pentru un atac armat comis în 1980, această femeie a fost condamnată în contumacie la închisoare pe viață. O pedeapsă niciodată executată. În 2004, poliția a dat de urma ei în Mexic și a arestat-o. La 20 de ani, militantă de stânga, ea locuia ilegal într-un imobil parizian. În ziua în care, împreună cu cinci prieteni, a luat parte la atacul unei bănci, povestea s-a terminat rău pentru ei: un complice a fost ucis,

---

1. Olivier Pastré, *La Méthode Colbert*, Perrin, 2006.
2. Pierre Manent, *La Raison des nations*, ed. cit.

iar ceilalți arestați. Doar fata a reușit să fugă și să-și refacă viața sub o identitate falsă. În timpul noului său proces, Hélène Castel povestește ce s-a întâmplat când polițiștii mexicani au dus-o la comisariat. „Am văzut o fotografie de-a mea de când eram tânără, cu numele meu pe spate. Dintr-odată, am simțit că aveam nevoie de acest lucru, de a fi în sfârșit întreagă, de a renaște în Franța. Eu mă simțeam mai mult exilată decât fugară. Iar cu timpul, exilul devine din ce în ce mai dureros."[1]

După un sfert de secol, o fostă militantă de stânga în exil poate resimți nevoia de „a renaște în Franța". Patria seamănă cu un izvor subteran: mai devreme sau mai târziu, apa urcă la suprafață.

1. *Le Monde*, 6 ianuarie 2006.

9. Statul nu ține cont de mine

„Francezii nu mai cred în nimic." Prefecții sunt cei care transmit acest avertisment în decembrie 2004. „Francezii socotesc, continuă raportul, că nici nu mai merită osteneala să-și împărtășească punctul de vedere sau să încerce să se facă înțeleși." Șase luni mai târziu, majoritatea alegătorilor resping tratatul constituțional european. Ansamblul clasei politice, economice, intelectuale și mediatice, după cum am văzut, îi îndemnase totuși să voteze „da". Trei ani mai înainte, pe 21 aprilie 2001, primul tur al scrutinului prezidențial condusese la o surpriză asemănătoare, eliminând candidatul socialist și acordând 10% din voturi pentru cei trei candidați ai extremei stângi, permițându-i astfel lui Jean-Marie Le Pen să ajungă în al doilea tur. Cu câteva zile înainte de alegeri, un sondaj realizat de Școala Națională de Administrație (ENA) dăduse 36% din voturi pentru Jospin și 1% pentru Le Pen. Un rezultat asemănător apărea și într-un sondaj efectuat în rândul jurnaliștilor, în 2001, despre intențiile personale de vot în vederea alegerilor prezidențiale: 32% pentru Jospin, 0% pentru Le Pen.

În fața urnelor, poporul francez nu-și mai urmează liderii de opinie. Oare el este cel care greșește, sau cei care refuză să asculte ce are de spus? Am tinde să-i dăm dreptate, ascultând o glumă amară, scăpată în ziua următoare referendumului

din 2005, într-o sală de redacție consternată: „Ar trebui reintrodus votul cenzitar..."

Discreditarea politicii

Prin termenul de „disidență electorală", Dominique Reynié numește grupul celor care se abțin de la vot, al celor care dau un vot alb sau nul, și al celor care votează cu extrema stângă sau extrema dreaptă. Aplicând acest indicator la primul tur al alegerilor prezidențiale, nivelul disidenței electorale, între 1974 și 2002, a trecut de la 19% la 51% din cei înscriși pe listele electorale.[1] În ziua de astăzi, un alegător din doi nu votează cu partidele care conduc Franța. Alte cifre confirmă acest blam: 69% dintre francezi nu au încredere nici în dreapta, nici în stânga pentru guvernarea țării[2]; 76% nu au încredere în oamenii politici, acuzați că „se preocupă în primul rând de cariera lor" și că „nu cunosc adevărata viață a francezilor"[3]; 60% consideră că aleșii lor sunt corupți[4].

Discreditarea care lovește clasa politică este în măsură să răstoarne toate categoriile tradiționale, reducând jocul electoral și expresia sa mediatică la un teatru de marionete. Jérôme Jaffré împarte alegătorii în trei categorii: cei „integrați", care recunosc că sunt de dreapta sau de stânga și care au încredere în partidele tradiționale (28% din cei înscriși pe liste); cei care ezită și se poziționează la dreapta sau la stânga, dar nu se încred în nici una din aceste două tabere (37% din înscriși);

1. *Le Figaro Magazine*, 4 iunie 2005.
2. *Le Monde*, 18 mai 2006.
3. *Le Parisien*, 10 octombrie 2005.
4. *Le Monde*, 19 octombrie 2006.

cei „antisistem“ care, nepoziționându-se de nici o parte și neavând încredere în nici una din aceste două tabere, sunt orientați spre extrema stângă, extrema dreaptă sau se abțin (35% din înscriși).[1]

Cu alte cuvinte, doi francezi din trei continuă să se considere de stânga sau de dreapta, dar nu acesta este criteriul care hotărăște alegerea lor în momentul votului. Din acest moment, la fiecare scrutin, poate apărea imprevizibilul: oameni de stânga votând cu dreapta, oameni de dreapta votând cu stânga.

Orice scrutin este imprevizibil, începând cu nivelul absenteismului. În cel de-al doilea tur al prezidențialelor din 2002, numărul de votanți a fost salutat ca o victorie, uitându-se astfel că în primul tur, în jur de un înscris din trei nu a venit la vot. O participare de 80% pentru duelul Chirac–Le Pen, după ce timp de cincisprezece zile s-a declarat că Republica e în pericol, nu este ceva surprinzător. O lună mai târziu, pentru alegerile legislative, absenteismul urca la 36%. De fapt, ceea ce capătă amploare de treizeci de ani încoace este absenteismul neregulat: francezii nu votează din principiu sau din datorie, ci în funcție de mize. „Sensul votului se schimbă, comentează sociologul Pierre Bréchon: în epoca individualizării, cetățeanul tinde să nu voteze decât dacă sesizează utilitatea actului său.“[2]

Francezii trec deci cu rapiditate de la un scrutin la altul. De unde și o instabilitate cronică. Din 1981 încoace, nici o majoritate învingătoare din scrutinul anterior nu a mai ajuns în Parlament cu ocazia noilor alegeri: cetățenii au obiceiul

1. *Le Monde*, 18 mai 2006.
2. *Les valeurs des Français*, ed. cit.

să-i sancționeze pe cei care i-au guvernat. Cu cât au mai des această ocazie, cu atât consultările electorale se succedă într-un ritm precipitat, un ritm crescut de când mandatul pentru președintele țării a fost redus la cinci ani. Municipale, cantonale, regionale, prezidențiale, europene: Franța este într-o campanie permanentă.

În aceste condiții, trebuie să ne mai mirăm că aproape șase francezi din zece nu sunt interesați de politică[1]? În ciuda (sau din cauza) ritmului dezlănțuit al calendarului electoral și în ciuda aparențelor, traversăm o fază acută de depolitizare. Ea contrastează, în special în cazul tinerilor, cu angajamentul febril din anii 1960 și 1970. Dacă extrema stângă obține rezultate electorale importante, ea regretă că și-a pierdut militanții. Dar acest lucru este valabil și pentru stânga, și pentru dreapta, unde marile formațiuni se mențin datorită locului pe care-l ocupă în instituții și datorită finanțării publice de care beneficiază. Chiar Frontul Național, în ciuda succesului liderului său, reușește cu greu să recruteze adepți. Punând toate direcțiile laolaltă, numărul de francezi care aderă la un partid echivalează cu 1% din corpul electoral. Pe cine reprezintă partidele? Pe ele însele.

Unde este puterea?

De ce această detașare față de politică, într-o țară cu o tradiție politică foarte puternică? Ca orice fenomen complex, faptul nu are o singură cauză, și nu are doar circumstanțe. Apar și alte motive temeinice.

1. *Le Monde*, 18 mai 2006.

În primul rând, marile confruntări ideologice au dispărut. Cu excepția grupurilor fără speranța de a accede la putere, modelul democratic este acceptat de marea majoritate. Același lucru este valabil și la nivel socio-economic. Socialiștii, aderând la economia de piață, sunt departe de a profesa, în ciuda dogmatismului lor, ideile lor de dinainte de 1981. Liberalii incriminează constrângerea modelului social francez, dar nu urmăresc să desființeze mecanismele de protecție socială, ci să le adapteze contextului actual. Între socialismul liberal și liberalismul social nu mai există un șoc frontal, ci numai deosebiri de nuanță. Nimic care să poată dezlănțui pasiunile.

Ce deosebește dreapta de stânga? Una face deseori politica celeilalte, iar marile dezbateri sociale – Europa, laicitatea, securitatea, școala, moravurile – trasează linii de demarcație în interiorul celor două tabere, provocând apropieri neobișnuite. „O mare parte din criteriile care au deosebit stânga de dreapta și-au pierdut din pertinență“[1], constată René Rémond. În așa măsură, încât majoritatea cetățenilor nu mai fac diferența între cele două: nu este deci un paradox dacă în jur de opt francezi din zece se declară favorabili formării unui guvern de uniune națională care să alieze dreapta și stânga.[2]

Jocul instituțiilor participă la această confuzie. În mintea unei bune părți din opinia publică, cele trei experiențe de coabitare între un președinte de stânga și o Adunare Națională de dreapta, sau invers, au amestecat cele două tabere. Puterea șefului de stat a avut de suferit, din momentul în care domeniul său și respectiv cel al prim-ministrului nu au fost clar delimitate. Cincinalul, care aliniază durata mandatului

1. *L'Express*, 13 octombrie 2005.

2. Sondaj CSA France-Europe Express/France Info, septembrie 2006.

prezidențial cu cea a deputaților, a încheiat erodarea funcției supreme.

De la Consiliul Constituțional la Consiliul de Stat, instanțele sunt abilitate să blocheze deciziile venite din partea executivului sau reprezentării naționale. De unde, și în acest caz, provine impresia că puterile publice sunt divizate și că statul nu mai are unitate.

Ce deosebește dreapta de stânga? Cine conduce statul? Cine deține prerogativele puterii? Totul este neclar. Tendința se accentuează din cauza faptului că puterea politică este afectată de alte puteri. Acestea, subliniază Michel Guénaire, „constituie în același timp o nouă formă de conducere a societății"[1].

Prima dintre aceste puteri: mass-media. Autoritatea lor morală, autoritate autoproclamată, este lipsită de orice legitimitate electorală. Cu toate astea, această a patra putere a devenit prima. Grija constantă a unui ales, la ora actuală, este aceea de a verifica dacă „dă" bine la televizor sau de a pândi ce va scrie *Le Monde* despre el. Dar a comunica înseamnă oare a guverna?

A doua putere dictatorială – sondajele. Orice reuniune de cabinet ministerial sau adunare generală a unui partid începe prin distribuirea ultimului sondaj. Dar a urmări opinia publică înseamnă oare a conduce?

Această obsesie pentru aparență împinge oamenii politici spre o căutare furibundă a imaginii. A propriei lor imagini, care trebuie să-i prezinte din unghiul cel mai favorabil și, în același timp, să-l facă familiar oricărui om. Un fost

1. Michel Guénaire, *Déclin et renaissance du pouvoir*, Gallimard, 2002.

prim-ministru (Laurent Fabius) povestește la televizor că îi plac morcovii rași, emisiunea *Star Academy* și motocicleta. Un prim-ministru în funcție (Dominique de Villepin) este încântat să fie fotografiat în timp ce face jogging pe plajă. Un candidat la Palatul Elysée (Nicolas Sarkozy) ia țara ca martor la problemele din cuplul său. Un alt candidat (Ségolène Royal) protestează când o revistă publică fotografii cu ea în costum de baie, știind totuși cât de bine va face popularității sale să-i admirăm corpul încă tânăr. Întrucât tuturor francezilor le plac *Star Academy*, joggingul și femeile frumoase, și cum toți au probleme de cuplu, ceea ce rețin de aici este faptul că oamenii politici sunt oameni ca și ei. Dar rezultatul este că aleșii coboară de pe piedestalul lor: desacralizând politica, această derivă în cotidian reduce cu atât mai mult capacitatea sa de acțiune.

A treia putere care scurtcircuitează de acum înainte autoritățile tradiționale: Internetul. Observatorii au scos în evidență rolul jucat de internauți în campania referendumului din mai 2005. O armă cu două tăișuri. *Libération*, care se dorește ziarul tuturor modernismelor, constată cu amărăciune că „orice cetățean devine un potențial Voltaire, chiar dacă, din păcate, nu toți au talentul sau inteligența sa“[1]. Extinderea fulgerătoare a blogurilor, în special, oferă fiecăruia posibilitatea de a spune ce-i trece prin cap (cu condiția să nu cadă sub incidența legii), ceea ce nu reprezintă o garanție a credibilității. Această multiplicare la infinit a discursului democratic, sub acoperirea libertății de expresie, nu contribuie la clarificarea dezbaterilor de idei.

În sfârșit, puterea clasei politice este covârșită din exterior. În primul rând, de Europa. La Paris, Parlamentul votează

1. *Libération*, 21 iunie 2005.

legi, dar legislația europeană este cea care are întâietate; guvernul adoptă niște directive, dar comisia de la Bruxelles le poate respinge. Ce se mai alege din legitimitatea aleșilor francezi? Iau ei parte la procesul decizional din sânul Uniunii Europene, acest monstru cu voci și tratate care se încalecă unele pe altele? Și în acest caz răspunsul este neclar. Dacă, în plus, se va descoperi că marja de control a țării scade pe scena extra-europeană, pentru că posibilitățile ei financiare sau militare sunt limitate, conducătorii francezi dau impresia că nu mai dețin controlul asupra lumii.

Doi eseiști care au studiat problema acestui divorț între francezi și elitele lor au ajuns la următoarea concluzie: „Funcția supremă a politicului este aceea de a da colectivității sentimentul că-i stăpânește destinul. Or, noi constatăm neputința statutului și a guvernelor. Invocând când dictatul pieței, când pe cel al regularizării europene sau mondiale, conducătorii au acreditat ideea că ei nu hotărăsc nimic. Neputința publică nu se ascunde, ci se afișează."[1]

Unde se află puterea? Numeroși cetățeni care nu mai cred că ea este reprezentată de stat trăiesc cu această întrebare, fără să știe dacă puterea este exercitată în altă parte sau dacă nu mai există. „Popoarele nu mai cred că puterea poate conta pentru cursul Istoriei și nici că oamenii politici mai sunt încă de vreun folos"[2], remarca brutal Michel Guénaire. Un sentiment al ineficacității care cască și mai mult prăpastia dintre francezi și reprezentanții lor.

Criza autorității, patologie ale cărei semne se vădesc în toate domeniile, reprezintă un factor agravant: puterii, în

1. Nathalie Brion, Jean Brousse, *La Bulle*, La Table Ronde, 2006.
2. Michel Guénaire, *op. cit.*

foarte multe cazuri, îi este rușine să fie ea însăși. Îndoindu-se de propria sa legitimitate, timorată, ea inventează subterfugii pentru a-și justifica existența, precum mitul „guvernanței“, un concept vag format de o epocă care voia să creadă în consens, transparență și reguli liber acceptate. Moștenire din perioada monarhică, puterea politică s-a identificat mult timp cu imaginea tatălui: de Gaulle a fost una din aceste ultime figuri. Din anii '70, stilul patriarhal este resimțit ca o atingere la demnitatea persoanei. Sociologul Michel Schneider subliniază faptul că figura contemporană a autorității ar fi mai degrabă cea a mamei, *Big Mother*, a cărei funcție nu este de a reaminti interdicțiile care întemeiază societatea, ci de a se consacra satisfacerii dorințelor.[1]

Prin urmare, puterea nu vrea să tulbure nimic. Până într-acolo încât se dovedește incapabilă de a acționa. „Atunci, guvernantul vorbește, comentează Chantal Delsol. Guvernantul lipsit de curaj își imaginează că este de ajuns să vorbești pentru a guverna.“[2] Cu toate acestea, magia verbului și postura incantatorie nu pot întreține prea mult iluzia: când opinia publică constată că aceste cuvinte nu schimbă lucrurile, prăpastia dintre popor și conducătorii lui se lărgește din nou.

Dacă statul, prin slăbiciunea lui, nu mai reușește să impună interesul general, este deschisă poarta corporatismelor, cărora nu le este teamă să se afirme. De aici urmează dificultatea de a pune în aplicare reformele, cu toate că francezii revendică acest lucru, și câteodată în moduri surprinzătoare. De exemplu, șase funcționari din zece consideră că reformarea

1. Michel Schneider, *Big Mother, psychopathologie de la vie politique*, Odile Jacob, 2002.

2. *Valeurs actuelles*, 11 noiembrie 2005.

funcționării statului și a sectorului public este o urgență. Ce așteptăm? Ca un guvern să îndrăznească să se confrunte cu rezistențele sindicale, ceea ce nu cere decât curaj politic. Doamna Thatcher a dovedit acest curaj în Anglia. De ce ar fi el imposibil în Franța?

De mai bine de douăzeci de ani, nu mai ținem seama de capitulările puterii în fața străzii. În 2005, guvernul renunță să mai considere lunea de Rusalii ca zi de sărbătoare, măsură foarte contestabilă în ceea ce privește ziua aleasă, dar o măsură anunțată și hotărâtă. A urmat o mișcare de nesupunere față de o lege care tocmai fusese votată, în fața căreia statul este neputincios să-și impună voința. Același simptom, în 2006, în afacerea CPE: o lege adoptată de Parlament este retrasă sub presiunea manifestanților. Este discutabil dacă problema respectivă merita un răspuns în forță, dar trebuie să observăm incapacitatea puterii de a rezista în fața unei minorități. Ce încredere pot avea pe viitor francezii în autoritatea unei legi votate?

Nevoia de autoritate

Paradox: puterea ezită să fie ea însăși în momentul în care, de pretutindeni, crește cererea de autoritate. O exigență moderată, fără îndoială, de cultura individualistă, dar determinată de totalitatea dereglărilor sociale ce apar de la școală la familie, din suburbii în domeniul (ne)muncii.

Dacă doi francezi din trei doresc să-l vadă pe președintele țării comportându-se mai degrabă „ca un șef de guvern, foarte prezent și activ în politica internă“, decât ca un „arbitru deasupra mulțimii“ este pentru că ei așteaptă de la el niște decizii. Dacă cetățenii preferă un președinte apropiat lor unui

șef de stat preocupat de poziția sa internațională este pentru că ei consideră (în mod greșit) că politica externă are o influență mai mică asupra vieții lor, și mai ales pentru că-și doresc ca statul să se intereseze de problemele lor cotidiene. „Președintele trebuie să fie aproape de francezi, el nu trebuie să fie asemenea lor“[1], analizează directorul Institutului de Studii de Marketing și Opinie Internațională (SOFRES). Joggingul, morcovii rași și *Star Academy* nu au deci nici o importanță: pe termen lung, demagogia nu este profitabilă.

Valorile tradiționale nu sunt suficient protejate în Franța, consideră 70% dintre cetățeni.[2] Un procentaj care depășește clivajele politice. „Ce înseamnă să fii de stânga?“, chestiona *Le Nouvel Observateur* în ziua următoare revoltelor din toamna lui 2005. Răspunsul exprimă într-un mod surprinzător schimbarea mentalităților: 74% dintre simpatizanții de stânga se opun legalizării drogurilor, 56% cred că școala ar trebui să inculce în primul rând sensul disciplinei și al efortului, 53% consideră că judecătorii sunt prea indulgenți.[3]

Ségolène Royal evalua ce are de făcut propunând, „împotriva dezordinii și dereglării comportamentelor“, restabilirea unei „ordini juste“, „repunerea familiilor la locul lor cuvenit“, „restabilirea școlii de performanță“ sau instaurarea unei „represiuni corecte“. Nicolas Sarkozy, care ținea un discurs aproape similar, și outsiderii Le Pen și Bayrou care au avut de la început acest discurs – favoriții sondajelor la apropierea alegerilor prezidențiale din 2007– exprimau așteptările francezilor. „În 2007, putem asista, diagnostica un sociolog, la o formă de

1. *Le Figaro*, 30 ianuarie 2006.
2. *Le Monde*, 15 decembrie 2006.
3. *Le Nouvel Observateur*, 8 decembrie 2005.

revoltă conservatoare, la o cerere de reîntoarecere la ordine pe fond și la o reînnoire în ceea ce privește forma."[1]

Oare acest lucru va fi suficient? Ce valoare vor avea promisiunile electorale?

Dincolo de regimurile care s-au perindat de-a lungul istoriei Franței, tradiția noastră politică a făcut din stat garantul arhitecturii sociale. Dacă dreapta insistă asupra lucrurilor care conferă autoritate statului, stânga favorizează caracterul său protector: în cele două cazuri, el ocupă o poziție centrală. În Franța, mai mult ca oriunde, raportarea la stat structurează comunitatea națională. Prin urmare, criza politicului este o criză a statului. Neliniștea francezilor provine din îndoiala ce i-a cuprins, îndoială legată de capacitatea și voința clasei politice de a reprezenta statul. Pentru că politica este în criză, moralul francezilor este cel mai scăzut din Europa și ei „nu mai cred în nimic", după cum remarca raportul prefecților citat mai sus.

Francezii așteaptă de la guvernanții lor să determine interesul general și să le arate calea spre viitor. Doar cu această condiție, puterea își va recăpăta legitimitatea. Oare vom revedea vreodată statul mânat de dorința de a sluji Franței, și nu de ambiții trecătoare? Să sperăm...

1. *Le Monde*, 20 februarie 2006.

10. Culturile Franței

Olivier C. predă literatura la o universitate pariziană. „Am patruzeci de ani, ne povestește el, dar vârsta mea relativ tânără nu mă ajută deloc să-mi înțeleg studenții: am senzația că am depășit o mutație culturală. Cea mai mare parte nu îndrăgește defel cărțile. La sfârșitul anului, își vând manualele. Chiar dacă lectura *Divinei comedii* e recomandată în programă, ei vând și această carte."[1] Mâhnirea acestui profesor confirmă concluziile anchetelor: dacă nucleul devoratorilor de cărți rămâne același, imensa majoritate a studenților citește mult mai puțin decât în anii 1970. „Licența se poate obține foarte ușor fără să fi citit o carte", ne asigură Séverine L., asistent universitar de istorie dintr-un mare oraș.

În ciuda a ceea ce s-ar putea crede, cauza acestui lucru nu este diversificarea socială: printre cititorii pasionați se numără studenții proveniți dintr-un mediu modest, iar printre cei care nu citesc sunt nenumărați copii de oameni înstăriți. Și nu este nici vina televiziunii sau a Internetului: tinerii cititori sunt și telespectatori (poate nu ai tuturor programelor, e adevărat) și petrec ore bune, ca și ceilalți, în fața calculatorului (poate nu cu aceleași scop, și asta e adevărat). „La un nivel mult mai profund, conchide un analist, statutul social al cărții a cunoscut o transformare: aceasta, devenită simplu

1. „Les étudiants lisent-ils encore?", *L'Histoire*, septembrie 2006.

obiect de consum, a pierdut aura de legitimitate cu care era înconjurată din secolul al XIX-lea."[1]

Oare ce s-a schimbat cu adevărat este statutul obiectului numit carte sau societatea noastră se desprinde de o cultură bimilenară care a fost dintotdeauna transmisă prin scris?

Victoria relativismului

O săptămână obișnuită din ianuarie 2006. În această săptămână, sunt publicate 950 de cărți noi, 18 filme noi ies pe ecrane, 32 de noi DVD-uri și 600 de CD-uri noi se găsesc în comerț; la care se adaugă jocurile video, Internetul și peste o sută de canale de televiziune. Potrivit lui Denis Olivennes, director la FNAC, asistăm la „o mutație la fel de importantă ca trecerea de la limba latină la limba romanică: aceea prin care bunurile culturale devin bunuri de consum în masă".

Totuși, o treime din filme nu sunt proiectate mai mult de șapte zile în săli de cinematograf, ceea ce se poate spune și despre majoritatea cărților care nu sunt expuse mai mult de trei luni în librărie. „Consumatorul simte nevoia, continuă Denis Olivennes, unei reînnoiri permanente a plăcerii. Societatea de hiperconsum vede regulile unei economii a modei aplicându-se la totalitatea bunurilor culturale: multiplicare a produselor, excesul de mărci, scurtarea ciclurilor de viață ale produsului. Ceea ce nu este hiperactual dispare."[2]

Întrucât „ceea ce nu este hiperactual dispare", se înțelege de ce studenții își revând exemplarul din *Divina comedie*: Dante nu este hiperactual. Întreaga problemă este de a ști

1. *Ibidem*.
2. *Le Monde*, 17 februarie 2006.

cum s-a ajuns aici. În trei sau patru decenii, societatea noastră a cunoscut democratizarea învățământului, a timpului liber și a tehnologiei. Oare mutația culturală la care asistăm este consecința acestei perturbări sociologice sau are alte cauze? Contextul ideologic nu a jucat oare nici un rol?

Nu demult, cultura de referință își trăgea seva din gândirea greco-romană și din patrimoniul filozofic, literar, artistic, estetic, moral și spiritual a 1 500 de ani de civilizație europeană. Acest model era purtătorul unei viziuni despre om ca ființă imuabilă, înzestrată cu inteligență și având ca menire găsirea unui echilibru între simțuri și rațiune. Din anii '60, acest ideal a încetat să mai reprezinte regula: o epocă ce pretindea că face *tabula rasa* cu trecutul, care preamărea plăcerea fără îngrădiri, care promitea extazul imediat și care invita individul să fie el însuși nu se putea împăca cu un model care avea drept criterii obiective frumosul, binele și adevărul.

De fapt, fenomenul își are obârșia undeva mai devreme. La nivel simbolic, prodromul acestuia poate fi văzut în gestul pictorului Duchamp, din 1917, care, expunând un pisoar, îl numește fântână. Din momentul în care un obiect comun ajungea la rangul de obiect de artă, se deschidea poarta relativismului: era considerat frumos tot ceea ce fiecare om – artist sau nu – socotea ca atare. Iar ceea ce a fost la început apanajul cercurilor avangardiste a devenit regula comună. Dorința de a crea noul cu orice preț a devalorizat imitația înaintașilor, individualismul a legitimat pe oricine să se prezinte drept creator, hedonismul a descurajat efortul, iar egalitarismul a minimalizat exigența calității.

De la școală la cinematograf, de la artă la literatură, a avut loc un mare troc de valori. Cazul televiziunii este suficient pentru a ilustra acest fapt. Primii oameni de televiziune visau

ca ea să devină un instrument de educație, ceea ce a și fost mult timp și mai este încă uneori. Dar logica superficialității a avut câștig de cauză, ajungându-se la o suită de programe de televiziune unde prostia se întrece cu vulgaritatea. A deschide televizorul la ore de mare audiență înseamnă, în nouă cazuri din zece, să nu ai ce vedea, să ai de-a face cu obscenitatea, cu impostura.

Din toate punctele de vedere, reality-show-uri ca *Loft Story*, *Koh Lanta* sau *Insula ispitelor* ar fi fost de neconceput acum treizeci de ani. Un producător de televiziune se trăda de curând, afirmând că a face televiziune înseamnă să creezi un conținut suficient de atrăgător pentru ca publicitatea să aibă audiență. Concluzie întărită de Patrick Le Lay, director la TF1: „Ceea ce noi vindem companiei Coca-Cola este timpul disponibil al minții umane."[1] În dorința de a se distanța de cultura tradițională, modernitatea libertară nu a făcut decât să întărească puterea banilor.

Nu punem aici la îndoială gusturile celor mulți: nimeni nu este obligat să idealizeze instinctele primitive umane. Dimpotrivă, succesul popular al inițiativelor sau realizărilor culturale de calitate dovedesc posibilitatea de a atrage publicul spre valori mai înalte: 12 milioane de vizitatori în zilele ușilor deschise, 100 000 de amatori de muzică clasică la zilele orașului Nantes, 7 milioane de spectatori de la crearea spectacolului cinematografic din Puy-du-Fou, 8 milioane de bilete vândute pentru filmul *Les Choristes*. Când vrem, se poate.

Relativismul cultural nu este lipsit de consecințe: efectele sale se resimt în profunzime. O societate care își disprețuiește

---

1. Citat de Damien Le Guay, *L'Empire de la télé-réalité*, Presses de la Rennaissance, 2005.

sau care își renegă moștenirea, care și-a pierdut punctele de reper rătăcește la întâmplare. Incapabilă să-și recunoască valorile proprii, ea nu se mai prețuiește pe sine. În abandonul progresiv al disciplinelor umaniste clasice și în adoptarea de noi forme de predare a istoriei și a filologiei, Pierre Nora vede un „suicid identitar“[1].

Același diagnostic poate fi pus și în ceea ce privește imperativul multiculturalist care persistă în acest moment în discursul oficial. În 2005, Muzeul Național de Artă și Tradiții Populare și-a închis porțile. Conceput în 1936 la Trocadéro, așezat în pădurea Boulogne în 1972, el avea peste un milion de articole în colecțiile sale: mobilier țărănesc, costume regionale, obiecte de cult. Frecvența vizitării scăzuse drastic: 125 000 de vizitatori în 1978, 22 000 în 2003. Oare acesta este adevăratul motiv al închiderii sale? În timp ce pentru Centrul Pompidou, de treizeci de ani, subvențiile n-au lipsit niciodată, ce s-a făcut pentru asigurarea promovării acestui memorial al Franței de altădată?

Adevărul este că acest muzeu nu mai corespundea spiritului timpului prezent. Urmează să fie redeschis, în câțiva ani, dar la Marsilia, și sub un alt nume: Muzeul Civilizațiilor Europei și Mediteranei. Iată care sunt explicațiile directorului acestei instituții, antropologul Michel Colardelle: „Trebuie să trecem de la muzeul de etnologie al Franței din 1950 la un muzeu de etnologie al Franței de astăzi. Pentru a cerceta societatea și cultura franceze, trebuie să le situăm în contextul lor european și mediteranean și să acordăm atenție aportului populațiilor și culturilor imigrate.“[2]

---

1. Pierre Nora, *La Pensée réchauffée*, Seuil, 2005.
2. *Le Figaro*, 13 februarie 2006.

În 2006, la mai puțin de un an de la închiderea Muzeului de Arte și Tradiții Populare, are loc inaugurarea muzeului din Quai Branly, care reunește colecțiile Muzeului de Artă din Africa și din Oceania și Muzeului Omului, restaurate și completate cu diverse achiziții. Jacques Chirac a fost convins să creeze acest stabiliment de către Jacques Kerchache, specialist în arta primitivă și autor, în 1990, al unui manifest intitulat *Capodoperele de artă din lumea întreagă să se nască libere și egale*. Este cunoscută pasiunea președintelui Republicii pentru „primele“ popoare. „În ceea ce mă privește, afirmă el, arta indienilor de pe coasta de vest a Statelor Unite este la fel de frumoasă ca pictura franceză a secolului al XVIII-lea.“ În biroul său, la Palatul Elysée, povestește Franz-Olivier Giesbert, se găsesc „o statuie mumuyé în lemn din Niger reprezentând o femeie, datând de la sfârșitul secolului al XIX-lea, două securi olmece din Mexic, vechi de aproape trei mii de ani. Fără să mai vorbim de piese boli, taino, toumai, shang și așa mai departe.“[1]

În ziua inaugurării muzeului din Quai Branly, admirând câteva din cele 4 000 de obiecte expuse (figurine olmece, scaune taino, măști haida, statui nkisi nkondi...), șeful statului este copleșit. Aducând un omagiu „acestor popoare agresate, exterminate de cuceritori lacomi și violenți“, incriminând „etnocentrismul, această pretenție necugetată a Occidentului de a fi, el singur, purtătorul destinului umanității“, el conchide: „Cum nu mai există ierarhie între arte, așa nu mai există nici ierarhie între popoare.“

Oare statuia unui sfânt breton este mai frumoasă sau mai puțin frumoasă decât o statuie nkisi nkondi? S-ar putea discuta

1. Franz-Olivier Giesbert, *La Tragédie du Président*, Flammarion, 2006.

la nesfârșit. Un lucru este însă indiscutabil: statuia sfântului breton aparține istoriei *noastre*, civilizației *noastre*. Dar o astfel de judecată nu mai are nici o valoare. Pasiune pentru diferență sau ură de sine?

Creșterea indiferenței religioase

Până în anii '60, pentru marea majoritate a populației, catolicismul rămânea religia de referință. Indiferent de vârstă, nouă francezi din zece erau botezați și unul din patru mergea regulat la slujbă; chiar și în suburbiile comuniste, majoritatea băieților și fetelor mergeau la catehism. Moștenire a unei lumi în care toată lumea era creștină prin naștere, Biserica îi trata pe nepracticanți ca pe niște oi rătăcite care trebuiau readuse la loc în turmă: în afara protestanților și a evreilor, ea se voia responsabilă pentru întreg poporul francez.

Astăzi, de-abia un francez din doi se declară catolic, și mai puțin de 5% participă la slujbă în fiecare duminică. Clerul a îmbătrânit și se rărește în mod surprinzător: 42 000 de preoți în 1960, 13 000 în 2004. Biserica, a cărei influență scade, nu este decât o instituție printre altele. La scara istoriei țării, are loc din nou o răsturnare teribilă, comparabilă, *mutatis mutandis*, cu faza de decreștinare provocată de Revoluția din 1789.

Cauzele acestei prăbușiri sunt multiple. Scăderea practicii religioase începuse încă din anii '50, dar transformările socioculturale din cei treizeci de ani glorioși (1945-1975) aveau să grăbească această tendință: destrămarea lumii rurale, apariția societății de consum, afirmarea individualismului, dispariția normelor, dispariția familiei tradiționale, revoluția moravurilor. Dacă procesul de secularizare fusese observat

în întreaga societate occidentală, el a fost grăbit, în Franța, de criza pe care a cunoscut-o Biserica între încheierea conciliului Vatican II (1965) și moartea lui Paul al VI-lea (1978): o întreagă generație de credincioși a fost dezorientată atunci, prin direcțiile impuse de niște curente care, sub pretextul reformei, păreau că pun la îndoială principiile catolicismului.

Această criză a lăsat niște sechele pe care pontificatul papei Ioan Paul al II-lea nu le-a vindecat în întregime. Totuși, în sânul Bisericii Franței, nu mai sunt aceleași clivaje ca acum treizeci de ani. În timp ce un grup îmbătrânit se agață de o direcție galicană marcată de spiritul anilor '70, ramurile cele mai tinere și mai dinamice, cele unde apar conversiunile și vocațiile, în același spirit cu Roma, doresc afirmarea principiilor credinței creștine. Dar chiar dacă această reîntregire conține promisiunea unei renașteri catolice, ea se desfășoară într-un peisaj în care Biserica a devenit minoritară. Pe plan sociologic, întrucât, în acest moment, mai puțin de cinci copii din zece sunt botezați și mai puțin de patru din zece sunt catehizați, efectul demografic este inevitabil: numărul catolicilor va scădea în continuare, fenomen agravat de lipsa de preoți.

În Franța, Biserica trebuie în plus să facă față unui climat mediatic și cultural ostil, întreținut îndeosebi în jurul problemelor de morală sexuală. Împotriva papei sau catolicilor sunt permise orice acuzații și orice caricaturi, ceea ce nu se întâmplă în cazul nici unei alte confesiuni.

Chiar dacă importanța Bisericii s-a restrâns considerabil, ea reprezintă prima religie a francezilor. Totuși, acest loc este sistematic minimalizat. În 2005, editura Larousse publică un *Dicționar al religiilor*. Pe copertă apare fotografia unui călugăr; dar acest călugăr este... budist. În „Mica bibliotecă de spiritualitate“ a unei alte edituri (Plon), volumul intitulat

Rituri și sărbători ale catolicismului stă alături de cele consacrate spiritismului, sufismului și divinației. Credințele exotice sau arta de a ghici în cărți sunt puse astfel pe același plan cu împărtășania sau cu căsătoria religioasă, care au fost rituri de trecere pentru zeci de milioane de francezi.

Dintotdeauna, în toate civilizațiile, s-a pus întrebarea asupra originii vieții și asupra menirii oamenilor, întrebare care a primit un răspuns religios. În mod straniu, această întrebare lasă indiferenți din ce în ce mai mulți oameni de astăzi. În prezent, în jur de un francez din trei se declară „fără religie". În cazul celor de 40 de ani, proporția este de o persoană din două. Punând toate vârstele la un loc, 63% dintre francezi cred că religia nu este ceva important.[1] Mult mai mult decât decreștinarea, ceea ce frapează este creșterea indiferenței religioase.

Această indiferență poartă semnificația unei profunde rupturi culturale. Un francez din doi nu poate explica înțelesul sărbătorii de Paște. Despre Crăciun, se știe foarte bine: e vorba de cadouri. Dacă nu știm nimic despre creștinism, cum să mai înțelegem o catedrală, un triptic sau un recviem? Cum să-i mai citim pe Pascal sau Mauriac? Dacă nu știm ce sensuri ascund cuvinte precum Patimi sau Înviere, nu numai întreg patrimoniul intelectual și artistic occidental pare de neînțeles, dar și tot ceea ce altădată dădea un sens existenței devine de nepătruns: francezii se simt străini față de propria lor istorie.

Timp de secole, locuitorii acestei țări sperau să ajungă în paradis sau se temeau să sfârșească în infern, această credință modelându-le comportamentul. În zilele noastre, paradisul

1. *Les valeurs des Français*, ed. cit.

este pe pământ, și nimeni nu mai crede în păcat, nici măcar majoritatea catolicilor. Angajamentele, cutumele și preceptele care au cadențat viața strămoșilor și bunicilor noștri – rostirea rugăciunilor, confesiunea, postul, sărbătoarea duminicii – rămân de acum înainte mai necunoscute populației decât obiceiurile inuiților: acestora, cel puțin, televiziunea le consacră reportaje.

În țara sfântului Vincent de Paul, a preotului d'Ars și a sfintei Thérèse de Lisieux, creștinismul dispare, iar oamenii trăiesc, potrivit formulei lui Ioan Paul al II-lea, ca și cum Dumnezeu n-ar exista. Pe lungă durată, este o schimbare radicală.

Un islam cu o dublă înfățișare

În momentul în care catolicismul suferă o mare criză, o altă confesiune prinde rădăcini: în țară se află între patru și șase milioane de musulmani, adică între 8 și 10% din populație. „A doua religie a Franței", cum se repetă în media, este în centrul atenției generale: un mare număr de oameni politici care s-ar rușina dacă ar participa la slujbă, se afișează la sărbătorile de sfârșit de Ramadan. Tactică electorală? Având în vedere procentele, musulmanii sunt într-adevăr mai fideli credinței lor decât catolicii: 88% dintre ei țin postul, 17% merg la moschee o dată pe săptămână.[1]

Este oare posibil un islam francizat? Situația neavând un precedent în afara celui din perioada colonială, este dificil de răspuns. Fără îndoială, există semne de integrare. Potrivit unei anchete comparative desfășurate în Germania, în Marea Britanie, în Spania și în Franța de un institut american –

1. *La Vie*, 17 septembrie 2006.

Pew Research Center – musulmanii francezi sunt mai deschiși decât vecinii lor: șapte din zece nu văd un conflict natural între faptul de a practica religia islamică și cel de a trăi într-o societate modernă, opt din zece dorindu-și să îmbrățișeze tradițiile franceze (spre deosebire de trei din zece în Anglia).[1]

Că există francezi de confesiune islamică, care își practică credința respectând societatea franceză și normele ei morale pentru că se simt francezi, faptul este evident. Că există musulmani francezi patrioți – fără să mai vorbim de bărbații în vârstă, înrolați de partea Franței în războaiele din trecut – faptul este îmbucurător. „În Franța există, pretinde Dalil Boubakeur, un islam național autentic, prin sângele vărsat de musulmani în timpul Primului Război Mondial. O iubire de patrie la fel de puternică ca a lui Maurras sau Barrès. De aceea, trebuie să încetăm să mai asociem islamul cu un soi de imigrație cu accentele sale negative."[2] Problema e că discursul rectorului Marii Moschei din Paris pare destul de izolat: majoritatea tineretului musulman, de origine străină și deseori neasimilată, este departe de a avea astfel de sentimente.

Fără îndoială, remarcăm că o parte din acest tineret, în special fetele dornice de a scăpa de constrângerile ce apasă asupra femeilor în lumea arabo-musulmană, e atrasă de laicismul societății de consum. Dar, în același timp, o altă parte cedează curentului identitar pe care-l traversează islamul. Oare ce tendință va predomina?

„Acum cincisprezece ani, observă un profesor de istorie-geografie din Marsilia, postul din timpul Ramadanului era ceva

1. *Le Monde*, 29 august 2006.
2. *Le Point*, 20 aprilie 2006.

lipsit de importanță în colegiul la care predau. Astăzi, din 600 de elevi, doar 25 nu-l respectă."[1] Dacă legea din 2004 interzice portul vălului la școală, ea nu-l interzice pe stradă și nu se opune pătrunderii islamului în societate. Despre această pătrundere, raportul Obin, rezultat al unei anchete făcute în cadrul Educației Naționale, ne furnizează constant informații. Ceea ce se petrece în incintele școlare, subliniază acest raport ținut mult timp secret, nu face altceva decât să oglindească transformarea petrecută în suburbii. „Luna Ramadanului, citim în acest raport, este o ocazie pentru un prozelitism intens. În anumite licee, elevii nu au cum să nu țină postul, sub presiunea colegilor lor. Unii elevi care nu sunt musulmani postesc și ei, pentru a se conforma regulilor. Acesta este deseori începutul convertirii."[2]

Peste 60 000 de francezi s-ar fi convertit deja la islam. Aceste convertiri sunt deseori radicale. În cartierele unde Biserica nu are nici o autoritate, ele răspund unei nevoi de spiritualitate și de morală. În orice caz, îi determină pe noii fideli să se rupă de cultura lor de origine. „Musulmanii, accentuează un specialist, convertiți sau nu, își asortează foarte adesea practicile și identitatea după modelul islamic din țările arabe."[3] Dacă dăm crezare raportului Obin, mulți liceeni proveniți din rândurile imigrației, chestionați despre naționalitatea lor, răspund că este „musulmană". După sondajul Pew Research Center citat mai sus, 46% dintre musulmanii francezi se simt în primul rând musulmani...

---

1. *L'Express*, 26 octombrie 2006.

2. „Les signes et manifestations d'appartenance religieuse dans les établissements scolaires", raport prezentat de Jean-Pierre Obin, în *L'École face à l'obscurantisme religieux*, Max Milo, 2006.

3. *L'Express*, 26 ianuarie 2006.

Unde sfârșește granița dintre islam și islamism? Dacă majoritatea musulmanilor condamnă fundamentalismul radical, rămân totuși 16% care, potrivit sondajului Pew Research Center, sunt de acord cu atentatele sinucigașe. Reținând cifra medie de 5 milioane de musulmani stabiliți în Franța, teritoriul național ar adăposti astfel 80 000 de persoane care au aclamat prăbușirea blocurilor turn din New York și bombele de la Madrid și Londra. Să te îngrijorezi de acest lucru înseamnă oare să-ți exprimi islamofobia?

Dacă „islamul național“ al doctorului Boubakeur există, nu el este cel care domină peisajul, ci dimpotrivă. Vrând nevrând, religia musulmană face parte dintr-o altă zonă culturală decât a noastră. Textele sale sacre, care trec peste diferența dintre temporal și spiritual, au de obicei forța unei legi pentru musulmani. Or, în ceea ce privește statutul femeii, ele sunt expresia unei antropologii incompatibile cu filozofia elaborată la Atena, Ierusalim sau Roma. Se va replica faptul că nu toți musulmanii fac o lectură textuală a Coranului. Fără îndoială. Dar cum nu știm niciodată cine este îndreptățit să vorbească în numele acestei religii, incertitudinea este deplină.

Veniți de la granițele Turciei, Siriei și Irakului, 20 000 de asiro-caldeeni locuiesc în Franța, dintre care 13 000 în suburbiile de nord ale Parisului. Sunt creștini a căror liturghie se ține în aramaică: limba lui Cristos. „Spre deosebire de turci, ne explică unul dintre ei, noi nu mai sperăm să ne întoarcem. Aici ne construim viața, a noastră și a copiilor noștri. Și cum suntem catolici, doar limba reprezintă un obstacol.“[1] Odată depășită această piedică, asimilarea devine realitate. La Sarcelles, președintele asiro-caldeenilor din Franța

1. *Le Figaro*, 13-14 mai 2006.

chiar regretă faptul că mulți copii din comunitatea sa nu mai înțeleg aramaica. Dincolo de profilul lor fizic, ei sunt pe cale să devină, la bine și la rău, niște „gali“ ca toți ceilalți.

Oare de ce, pe de altă parte, integrarea musulmanilor se dovedește problematică? Pentru că mulți dintre ei refuză să fie asimilați. Problema nu este „etnică“, ci culturală.

Reedificarea unei morale comune

Fondator al școlii laice, anticlericalul Jules Ferry considera că învățătorii ar trebui să predea „buna morală antică umană, străvechea morală a părinților noștri“. El își permitea să spună acest lucru, pentru că afirmația sa se sprijinea pe o moștenire implicită: morala husarilor negri ai Republicii, care era morala celor zece porunci. Lipsită de trimiterea la Dumnezeu, ea era morala naturală pe care Biserica o predicase mereu poporului francez. Dincolo de dezbaterea asupra laicității, acordul dintre morala creștină și morala republicană va forma, timp de un secol, structura mentală a francezilor.

Din anii ’70, acest consens a dispărut. În epoca individualismului-rege, conceptul de morală comună a fost respins ca unul ce amenință libertatea fiecăruia; în epoca multiculturalismului, el a fost respins ca fiind potrivnic dreptului la diferență. Rezultatul este că nenumărate culturi și nenumărate morale coabitează de acum înainte pe teritoriul francez. Prin urmare, problema binelui și răului este abandonată și nimeni nu-și mai asumă riscul să sublinieze că nu s-a ajuns la nici un acord asupra definiției lor. Dar oare o colectivitate se poate lipsi de cunoașterea a ce este binele și răul? Fără un cod obiectiv al comportamentului corect, fără norme unanim acceptate, fără reguli incontestabile, fiecare este lăsat în seama

liberului său arbitru, personal sau comunitar. Concret vorbind, este anarhie.

Pentru mulți dintre creștini, este un șoc. Crescuți cu ideea că nu există contradicție între credința lor și umanismul laic, ei sesizează pe neașteptate, întrucât referințele societății s-au schimbat, o prăpastie între convingerile lor și valorile dominante. Foarte puțini sunt pregătiți să înfrunte ostilitatea care decurge de aici.

Oare ceea ce este legal este în mod necesar și moral? Epoca noastră refuză să-și întemeieze morala pe un principiu superior celui al umanității: Jacques Chirac se opunea deja papei Ioan Paul al II-lea, refuzând o lege morală care să aibă întâietate asupra legii civile. Or, dezvoltările din cercetarea științifică, de exemplu în materie de clonaj terapeutic, conduc la experiențe în care se ajunge la selectarea și distrugerea embrionilor umani, un lucru inacceptabil pentru catolici. Exprimarea reținerilor legate de acest subiect le este permisă cu greutate: iar când acest lucru se petrece cu ocazia unui Teleton, situația se transformă într-un scandal. Creștinii au voie să-și manifeste credința, dar cu condiția să nu deranjeze pe nimeni.

Încă dinainte de perioada creștină, nu-i reamintea oare Antigona lui Creon de existența unor legi nescrise ce se opun puterii devenite tiranice? Papa Benedict al XVI-lea interpretează negarea transcendenței ca pe o dictatură a relativismului: dacă nimic nu este sacru, totul are aceeași valoare. Or, o lume total profană, fiind goală de sens, lipsește societatea de o dimensiune indispensabilă omului, transformându-l într-o pradă ușoară pentru divinitatea epocii: banul.

Suntem în căutarea unei rațiuni de a trăi laolaltă. N-o vom găsi fără un cod comun de valori: când morala devine subiectivă, legătura socială se destramă. Dar această căutare

nu înaintează de la sine: „De la Revoluția franceză, observă Elie Barnavi, Europa se confruntă cu provocarea de a construi o societate coerentă în jurul individului.“[1]

Din perspectiva eterogenității culturale ce caracterizează de acum înainte societatea noastră, restabilirea acestui cod comun reprezintă a doua provocare. Nu există totuși o altă soluție. Sub sancțiunea de a inversa cursul istoriei noastre, acest cod va trebui să țină seama de fundamentul creștin al civilizației europene. Demnitatea persoanei, egalitatea între bărbați și femei, respectul celuilalt, ajutorarea celor slabi, înțelesul iertării, toate aceste valori își au sursa în Evanghelii. Credincioși sau nu, dacă vrem să redăm coerența societății noastre, va trebui să ținem seama de originile noastre creștine.

1. *Le Point*, 2 noiembrie 2006.

Morala, această verigă lipsă

Am putea să ne întoarcem privirea. Să pretindem că nu vedem nimic. Să facem ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Dar nu este posibil: mai devreme sau mai târziu, realitatea ne ajunge din urmă. Perturbările care, de treizeci de ani încoace, au avut loc la nivelul mentalităților produc urmări cărora noi le cădem victime. Noi toți. La aceste perturbări, și noi suntem complici. Nimeni nu se sustrage timpului său, am spus-o de nenumărate ori în această carte: fără să ne dăm seama, noi redăm, fiecare în felul nostru, strâmbătățile timpului.

Ceva nu mai funcționează în societatea noastră, ceea ce face ca mii de lucruri mărunte, puse laolaltă, să provoace efecte însemnate. O societate în care jumătate din tineri se droghează și se distrează uitându-se la filme porno este una dereglată. O societate în care familiile se destramă atât de repede este una dezechilibrată. O societate în care indivizii pierd obiceiul să se mai trezească de dimineață pentru că nu au de lucru nu e prea sănătoasă. O societate în care putem fi agresați urcând într-un tren nu funcționează. O societate care renunță să mai inculce valorile sale străinilor pe care îi primește trăiește într-o stare de confuzie mentală. O societate care nu mai are încredere în cei care o conduc renunță să mai fie stăpână pe destinul său. O societate care nu mai posedă norme împărtășite de toți este lipsită de un limbaj comun.

„Barbaria, observă filozoful Guy Coq, nu apare neapărat în timpul perturbărilor care sar imediat în ochi. La fel de îngrijorătoare sunt fenomenele de degradare a modului nostru de a fi în lume. Facem pași mărunți, putem să n-o considerăm ceva prea grav, numai că barbaria poate să apară în timpul unuia din acești pași mărunți."[1]

Pentru a evita barbaria, va trebui să corectăm pas cu pas traseul nostru. Nu pentru a face cale întoarsă, în căutarea unui paradis terestru care n-a existat niciodată, ci pentru a regăsi răspântia unde ne-am înșelat în alegerea noastră, și pentru a ne îndrepta din timp spre scopuri care, oricât de îndepărtate și dificile ar fi, nu sunt niște iluzii. Reconsolidarea autorității în școli. Refacerea familiei stabile. Redescoperirea moralei măsurii. Retrezirea disponibilității de a face eforturi. Restabilirea sensului responsabilității. Redefinirea a ceea ce suntem. Reinventarea unor coduri care fac posibilă conviețuirea.

Avem nevoie de o morală. Nu de valoarea de contrabandă a corectitudinii morale, ci de valori autentice, încercate de-a lungul timpului. Avem nevoie de „buna și străvechea morală a părinților noștri", singura prin care putem, într-o țară împărțită în diverse credințe, să ne adresăm oamenilor de origini și convingeri diferite.

Chiar dacă nu mai este la modă, chiar dacă elitele n-o mai recomandă, această morală n-a dispărut: ea însuflețește încă sufletul și spiritul a milioane de oameni. Dacă școala este în declin, există profesori care rezistă. Dacă educația se clatină, există părinți care nu renunță. Dacă tineretul este în derivă, există tineri care dețin cheia transformărilor viitoare. Dacă munca este devalorizată, există curajoși care nu stau

1. Guy Coq și Isabelle Richebé, *Petits pas vers la barbarie*, Presses de la Renaissance, 2002.

cu mâinile în sân. Dacă niște nou-veniți se comportă imoral, există alții care se comportă bine. Dacă instituțiile sunt slăbite, există aleși care nu cedează. Dacă statul regresează, există funcționari care continuă lupta. Dacă egoismul triumfă, oameni care lucrează în vederea binelui comun acționează în tăcere. Tuturor acestora ar trebui, pentru a-i feri de deznădejde, să le redăm încrederea și să le spunem că nu sunt singuri.

Suferim din cauza lipsei unui ideal. Această maladie poate fi vindecată.

Paris,
Crăciun 2005–Crăciun 2006

Cuprins

tgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist

„Zeitgeist" este o colecție menită să deschidă punți intelectuale, să exploreze fără inhibiții natura și efectele radicalismelor politice moderne și să demonstreze validitatea perspectivelor pluraliste în înțelegerea lumii de azi. Cărțile din colecția „Zeitgeist" vorbesc despre mituri, utopii, revoluții, despre destinul omului într-un univers în care ideologii cu pretenții salvatoare continuă să inspire pasiuni colective cu consecințe nu o dată catastrofice. Propunând o panoramă a ideilor-forță din lumea contemporană, „Zeitgeist" este o colecție care invită la luciditate și responsabilitate. Cărțile din această colecție se adresează tuturor celor interesați de necontenita tensiune dintre societatea deschisă și adversarii ei. Colecția include lucrări filozofice, politologice, literare și se adresează elevilor, studenților, ziariștilor, tuturor celor interesați de viața spiritului în lumea de astăzi.

Cititorii români au descoperit deja că Jean Sévillia respiră aerul tare al libertății. Scrisă alert și cu ironie bine dozată, această nouă carte despre *Corectitudinea morală* demistifică conformismul mediatic și oportunismul universitar, impostura etică și fățărnicia intelectuală. Autorul demontează cu tenacitate ideologia consensului și gândirea propagandistică, mitologiile sectare și isteria autovictimizantă. Voluntar în „rezistența franceză" contra noii religii seculare numite „corectitudinea politică", Jean Sévillia ne oferă un catalog al platitudinilor dogmatice, ridiculizând vânătorii de „derapaje" și apologeții relativismului moral. Cu gândul la tinerii de astăzi, salut bucuros această apariție editorială.

Vladimir Tismăneanu

ISBN 978-973-50-2494-9

